

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

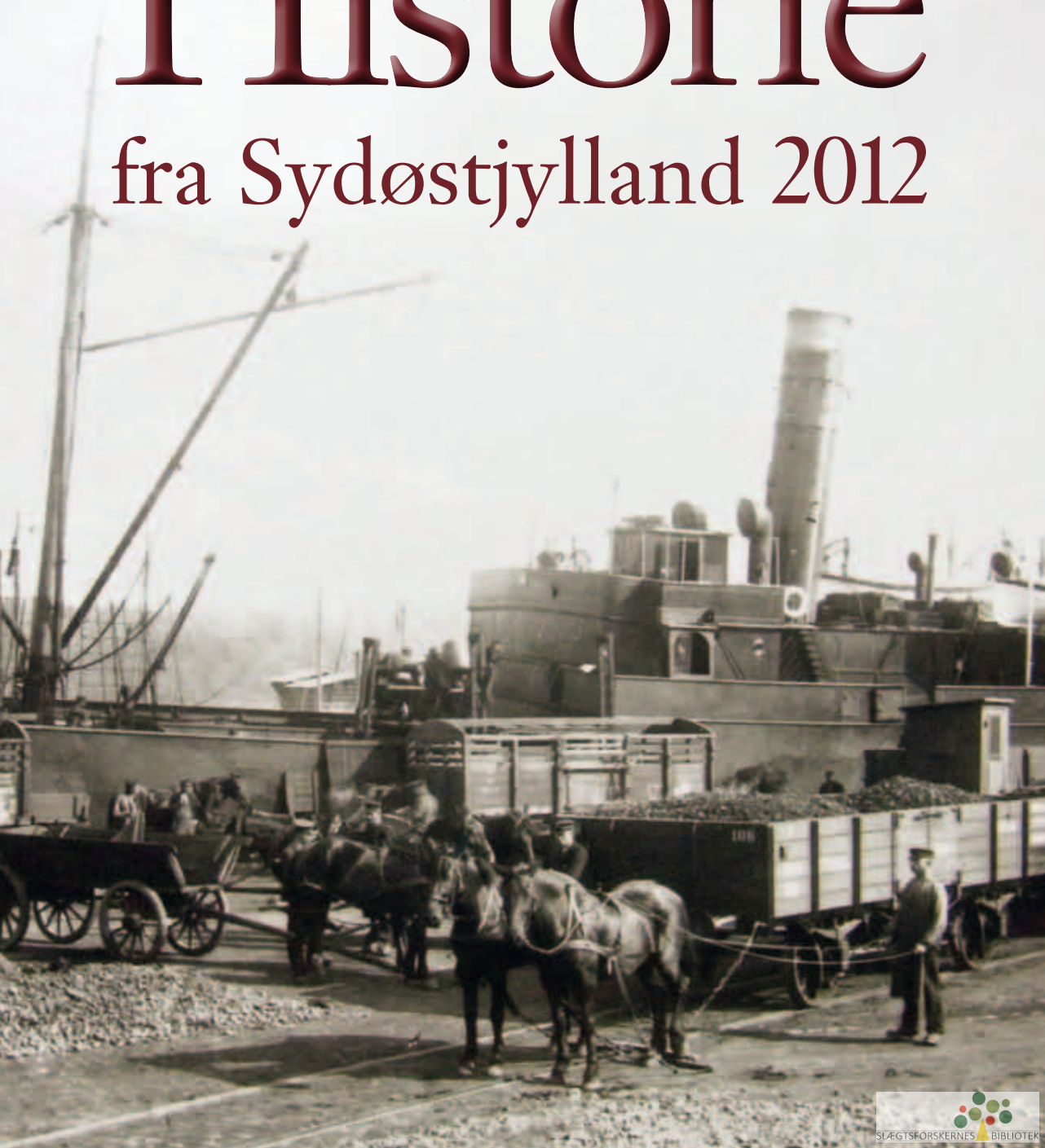
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lokal. Historie

fra Sydøstjylland 2012

Lokal.
Historie
fra Sydøstjylland 2012

Lokalhistorie fra Sydøstjylland 2012 – udgivet 4. oktober 2012.
© Historisk Samfund for Sydøstjylland og bidragyderne.

Tryk: PrinfoVejle, Jelling.

ISBN: 978-87-92571-15-1

Redaktion:

Leif Baun, Kollegievej 9F, 1., 7300 Jelling, tlf. 40 46 11 22

Søren Brunbech, Humlevangen 15, 7120 Vejle Ø, tlf. 40 42 92 36

Peter Bjørn Larsen, Søndre Dybbølvej 35, 7000 Fredericia, tlf. 75 92 55 86

Vigand Rasmussen, Svanholmegade 5, 7100 Vejle, tlf. 75 82 26 56

Kirsten Øbro, Thurøvænget 9, Skærbæk, 7000 Fredericia, tlf. 75 56 30 56

www.hssso.dk

Besøg foreningens hjemmeside, hvor der er aktuelle meddelelser
og forskellige tilbud, bl.a. om arrangementer og køb af bøger.

Omslagets billeder:

Forsiden: Illustrationen på årbogens forside er et udsnit af fotoet side 36.

Bagsiden: Andreas Edsen Johansen var førstelærer ved Jelling By- og Seminariskole i perioden 1904-28. Han holdt mange tegnekurser og var bl.a. bogillustrator. Her har han malet udsigten fra Sydhøjen i Jelling i 1924. Billedet var i mange år scenetæppe i den lokale forsamlingsbygning, Jelling Haandværkerforening. ”Skyggerne” på billedet er spor af mange års sammenrulning. Foto: Leif Baun. Se side 129.

Lokal. Historie fra Sydøstjylland 2012

(fortsættelse af Vejle Amts Årbog)
(108. årgang)

Årbogen bringer historiske artikler fra samfundets dækningsområde, som er Fredericia, Hedensted, Horsens, Kolding og Vejle kommuner samt den tidligere Nørre Snede Kommune.

FORLAGET JELLING

Sponsormedlemmer:

Billund Airport

Lokalhistorie fra Sydøstjylland er udgivet med støtte fra Vejle, Fredericia og Horsens kommuner.

HORSENS KOMMUNE

Interesserede firmaer og enkeltpersoner kan tegne et sponsormedlemskab af Historisk Samfund for Sydøstjylland.

Se foreningens hjemmeside www.hssso.dk

Indhold

- 6 Hvad er en ”sepedejesten”?
- af *Arne Rosenkvist*
- 8 Legenden om hvordan Gudenåen og Skjernåen fik sine udspring
- af *Arne Rosenkvist*
- 12 Da krydsforbandtet kom til Vejleegnen
- af *Arne Rosenkvist*
- 17 Jernbanealderen – med et østjysk islæt
- af *Vigand Rasmussen*
- 38 Træfningen ved Vejle
- af *Leif Baun*
- 49 Konsulen på kirkegården
- af *Søren Mulvad*
- 55 Fra hvilehjem til ældrecenter
- af *Metha Lange*
- 64 Frederikshaab Statsungdomslejr
- af *Frank Laurson*
- 82 Petersen & Sørensen Cigar- og Tobaksfabrik i Horsens anno 1965
- af *John Jubler Hansen*
- 104 Nyt fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sydøstjylland
- kontaktoplysninger og beretninger
- 156 Historisk Samfund for Sydøstjylland
- årsmøde, regnskab og bestyrelse

Hvad er en ”Sebedejesten”?

ÅRBOGENS FØRSTE, OG DERMED ÆLDSTE EMNE, INDDRAGER BL.A. ET DYR, HVIS HISTORIE RÆKKER MINDST 70 MILLIONER ÅR TILBAGE I TIDEN. ALLIGEVEL KAN DETS SPOR FINDES FRIT FREMME PÅ JORD-OVERFLADEN DEN DAG I DAG.

AF ARNE ROSENKVIST, INGENIØR

I 1971 blev jeg ansat som geotekniker ved vejvæsenet ved det nu hedengangne Vejle Amt.

Som altnuligmand og hjælp på det geotekniske laboratorium havde vi en gammel vejmand ved navn Hans Frederiksen. En dag spurgte han mig: ”Hvad er en sebedejesten”?

Han var født i 1906 i Torsted ved Horsens, og hans lærer i Torsted skole snakkede om ”sebedejesten”. Om Frederiksen aldrig havde fået fat i, hvad det var, eller om han bare havde glemt det, husker jeg ikke. Men jeg, der er en årgang 1940, blev ham svar skyldig. Jeg kendte ikke begrebet ”sebedejesten”.

Der gik mange år, inden jeg kom på sporet af sebedejestenen. I mellemtiden var jeg blevet ansat som lektor på ingeniørskolen og underviste i vejbygning og geologi. Nu stødte jeg ad flere omgange igen på begrebet.

Først var der folketroen om tordensten eller tordenkiler. Man troede, at de forsteneringer af søpindsvin, man fandt, var spidsen af lyn efterladt, hvor lynet slog ned.

Da man mente, at lynet ikke slog ned det samme sted to gange, kunne man ifølge overtroen beskytte sit hus ved at placere en tordensten i vindueskarmen.

Nu har vi så fået det forstenede søpindsvin gjort til ”tordensten”. Men hvorfor blev tordenstenen i Østjylland kaldt ”sebedejesten”?

Dér skal vi så have fat i to af apostlene. Nemlig Jakob den ældre og Johannes. Apostelen Jacob, det er ham, pilgrimmene valfarter til i Nordspanien, i Santiago de Compostela. På dansk kaldes han ”St. Ib”, og hans tegn muslingeskallen kaldes Ibsskal. Han lillebror er evangelisten Johannes.

Vejmand Hans Frederiksen, Hedensted, stillede et spørgsmål, der først fandt sit svar mange år senere.

De var sønner af Zebedæus, der for øvrigt var gift med Jomfru Marias halv-søster, der hed Marie Salome. I virkeligheden har vi her fat i fætre til Jesus. Naturligt nok hed de derfor Zebedæus-sønnerne, og når man læser i Markusevangeliet, hvordan Jesus udvælger de tolv apostle, kan vi læse, at han kaldte dem for ”Torden-sønnerne”.

Så efter de to apostle-brødre, der både blev kaldt torden-sønnerne og zebedæus-sønnerne, bliver Tordenstenen til Zebedæus-sten, og på østjysk bliver det til: ”Sebedejesten”.

Forstenet søpindsvin

Legenden om hvordan Gudenåen og Skjernåen fik sine udspring

OLDTIDSVEJEN GENNEM JYLLAND, NU KENDT SOM HÆRVEJEN, KAN NOGET, SOM INGEN ANDEN VEJ SIDEN HAR OVERGÅET: DEN BRINGER SINE BRUGERE JÆVNT OG TØRSKOET GENNEM LANDET.

AF ARNE ROSENKVIST, INGENIØR

Hærvejen har ikke sit forløb ved en tilfældighed. Den ligger på Jyllands højderyg på vandskellet mellem Kattegat og Vesterhav.

I fastlæggelsen af Hærvejens forløb spiller istiden en rolle. Det er den sidste istid, det handler om, den kalder vi Weichseltiden, efter floden der løber igennem Warszawa.

Polakkerne kalder godt nok floden for Wistula. De mener vist også, vi skal kalde istiden ved det polske navn, men mon ikke den bevarer det fastslåede tyske navn Weichsel?

Den isbræ, der rykkede frem fra Skandinavien, stoppede her og skubbede randmorænen op til det, der blev den jyske højderyg. Øst herfor findes den gode frodige morænejord, og smeltevandets dannede den jyske hede på højderyggens vestside. Her på overgangen mellem den fede lerjord og det sandede Vestjylland finder vi ikke kun Hærvejen, men også Jyllands vandskel.

Det er ikke kun jordens beskaffenhed og beplantningen, der viser, på hvad side af vandskellet vi er.

Også de mange kæmpehøje ligger her og markerer, hvor vejen går.

Kæmpehøjene

Det er en gammel tradition at blive begravet langs med alfarvej, en skik vi også kender fra de gamle romerveje. Hærvejsforfatteren Mads Lidegaard har den teori, at kæmpehøjene ikke kun er gravmonumenter, men at de også er skelsten.

Veje bringer ofte ufred, derfor skal vejen gå ude i skellet.

De oprindelige hærvejsspor fulgte kæmpehøjene. Her er de to høje, der er nærmest å-udspringene, så legenden om de to mus må have udspillede sig her. Fotos: Arne Rosenkvist.

Den teori passer godt sammen med, at der ofte ligger flere høje overfor hinanden og kan danne skel imellem to stammer.

Vores lille historie om, hvordan Jyllands hovedvandskel blev til, udspiller sig netop på disse kæmpehøje.

Vandskellet

Der er en gammel historie eller et eventyr om, hvordan det gik til, at de to store jyske vandløb netop startede her i højlandet, hvor der i dag både er kommunegrænse og regionsgrænse, så længe en sådan får lov at eksistere.

Her er legenden, som forfatteren har fået den fortalt af en naturvejleder:

Der var en lille landsby nord for Nr. Snede, hvor de ikke havde vand. Derfor sender byens ældste en af indbyggerne af sted til den kloge mand i Vonge.

Der findes en legende om, hvordan Jyllands markante vandskel er opstået. De få hundrede meter er det eneste sted, hvor man kan gå tørskoet nord-syd gennem hovedlandet. I virkelighedens verden har de to vandløb sjovt nok hver deres "rekord": Skjernåløbet er landets vandrigeste, mens Gudenåen er landets længste vandløb.

Han kunne mere end sit fadervor, og han skulle vel så også kunne skaffe vand til landsbyen.

I Vonge fik manden en lille kasse af den kloge mand, med besked om ikke at åbne kassen, inden han er vel hjemme i landsbyen.

Manden vandrede i varmen ad det gamle spor, vi nu kender som "Hærvejen". Midt på heden efter Øster Nykirke puster han ud på en af kæmpehøjene, der ligger her.

Selv om vor mand havde fået at vide, at han ikke måtte åbne kassen, før han kom hjem til landsbyen, så overvandt den menneskelige nysgerrighed ham. Han lindede lidt på kassen for at se, hvad der var i den. Og vips sprang der to mus ud af kassen og løb hver sin vej.

Den ene mod sydøst, her gravede den sig ned, og frem sprang en kilde,

der blev til Gudenåen. Tilsvarende pilede den anden mus i en mere vestlig retning, som trak Skjernåen frem.

Naturpark

Allerede i 1967 udsendtes en betænkning, der anbefalede, at der blev oprettet naturparker i Danmark. I 1986 blev der fremsat et forslag til folketingsbeslutning om etablering af danske naturparker. Man iværksatte et naturpark-pilotprojekt for Det midtjyske Søhøjland. Projektgruppens rapport fik stor opbakning lokalt, men fik ikke opbakning hos myndighederne.

Tingene kværner langsomt, når det er naturbevarelse, man taler om. Den daværende Skov- og Naturstyrelse har gjort meget. Den har opkøbt og fredet store arealer og genskaber her det gamle egekrat, overdrev og hedearaler. Men her må naturfolk og historisk interesserede stå sammen og arbejde for, at området ved Skjernåen og Gudenåens udspring bliver den næste danske nationale naturpark.

Da krydsforbandtet kom til Vejleegnen

MED MURSTEN MURES I MØNSTRE. DISSE MØNSTRE, SKIFTEGANGE, VEKSLER MED TIDERNE. HER INDKREDSER FORFATTEREN TIDSPUNKTET FOR ANKOMSTEN TIL ÅRBOGENS OMRÅDE AF DET SÅKALDTE KRYDSFORBANDT. TIDENS FØRENDE FOLK VAR GODSEJERNE, OG DET VAR OGSÅ DEM, DER FØRST TOG DEN NYE MODE TIL SIG.

ARNE ROSENKVIST, MURER OG INGENIØR

I 2007 havde Vejle Amts Historiske Samfund (nu Historisk Samfund for Sydøstjylland) sommer-udflugt til Rosenvold, der er bygget i 1585. Her opdagede forfatteren, at slottet, der er bygget af munkesten, er bygget med krydsforbandt.

Den første tanke er, at her må vi have det ældste eksempel på krydsforbandt i det område, der dækkes af Historisk Samfund. Munkesten lægges normalt i munkeforbandt, så en mur af munkesten i krydsforbandt er ualmindelig.

Rosenvold bygget i 1585 i munkesten, men med krydsforbandt. Billederne er taget af artiklens forfatter.

Denne iagttagelse har ført til dette lille indlæg om mursten og murforbandt i vores område.

Mursten

Mursten kommer til Danmark 1100-tallet. Den mest kendte bekræftelse af brugen af mursten, har vi på kong Valdemar den Stores gravskrift i St. Bendts Kirke i Ringsted, hvor kongens bedrifter er indridset på en blyplade. Her står bl.a.:

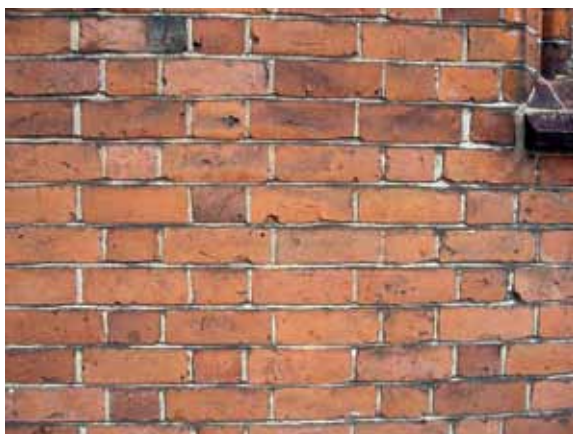
”Også en mur til hele rigets værn, hvilken almindelig kaldes Danewerch, opførte han af backte sten”.

Kong Valdemar døde i 1182, og med oplysningen om de ”bagte sten” ved vi nu med bestemthed, at mursten af tegl er i brug i Danmark.

Kunsten at brænde mursten kommer med de store kirkebyggerier, der tager fart i disse år og kræver masser af byggematerialer. De første mursten kaldes da også for ”munkesten”. De svinger meget i størrelse og er noget større end nutidens mursten.

Forbandt

”Forbandt” er fagudtrykket for de mønstre, murstenene lægges i. Det kaldes forbandt, fordi det binder muren sammen. De hele sten kaldes løbere, og de halve sten i muren kaldes bindere, da de binder ind i muren og forbinder på

Munkesten lagt i munkeforbandt. Billedet er fra Klosterkirken i Horsens.

den måde facademuren med bagmuren. Herved gives muren styrke og stabilitet. Et lag sten kaldes et skifte, derfor omtales forbandt også som skiftegang.

Det første mønster, mursten blev lagt i, kaldtes for munkeforbandt, på tysk Klosterverbandt.

Som med alt andet er der også mode i forbandt, og på et tidspunkt får vi det nymodens krydsforbandt ind i arkitekturen. Så lad os starte lidt undersøgelse af, hvornår det sker.

Rosenvold

Hovedindgangen på Rosenvold er en meget fornem sandstensportal. På pladen over døren er der en inskription, der kan tydes som følger:

ANNO. 1585.

LOD. JEG. KAREN.

GYILENSTIERN. SAILIG.

HOLGER. ROSSENKRANTSIS.

THIL. BOLLER. DETTE.

HUSS. OPBYGGE. I. MIT. ENCKE. SEEDE.

Rosenvolds indgangsportal med inskriptionen fra 1585.

Nu ved vi, at Karen Gyldenstjerne, enke efter salig [dvs. afdøde, red.] Holger Rosenkrans, lader Rosenvold opføre som enkesæde i 1585. Vi har her et årstal, der beviser, at nu er det nymodens krydsforbandt kommet til egnen.

Men på et møde med ejeren af Tirsbæk bliver forfatteren gjort opmærksom på, at Tirsbæk Slot da også er bygget med krydsforbandt. Og Tirsbæk er ældre end Rosenvold.

Tirsbæk

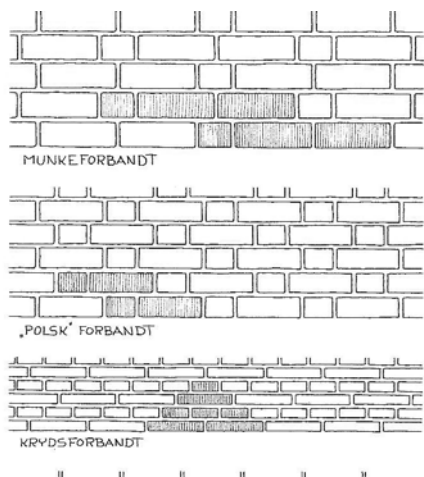
Et opslag i Danske Slotte og Herregårde om Tirsbæk giver følgende forklaring på byggeriet af Tirsbæk: ”Glidende overgange i murstensskifterne viser, hvorledes håndværkerne til en begyndelse har vaklet mellem gammeldags Polsk skiftegang og moderne krydsforbandt og først efter megen vaklen har nået frem til at gennemføre det sidste. Arbejdet er udført omkring 1550.”

Nu nævnes der et tredje forbandt nemlig ”Polsk”. Det polske forbandt, med skiftevis en løber og en kop, er også kendt som Flamsk Forbandt. Det har aldrig rigtigt vundet indpas i Danmark.

Årstallet for det moderne krydsforbandt er nu rykket til omkring 1550, men det er nok først rigtigt slået igennem ved bygningen af den vestlige fløj på Tirsbæk, der stod færdig i 1577.

Tirsbæk Slot set fra syd.

Her ses de forbandter, der omtales i teksten, vist skematisk.

Det er altså engang mellem 1550 og 1577, at dette nymodens arkitektoniske påfund, der hedder krydsforbandt, er kommet til vores område.

Kilde: Danske Slotte og Herregårde; bind 15 (Fra Århus til Kolding).

Tårnbygningen i det nordvestre hjørne af Tirsbæks borggård er det yngste bygværk på slottet, med fine udkravede buer.

Over døren ses den sandstensfrise, som ejeren Ivar Lunge sætter op til at markere afslutningen på arbejdet. Det er her, vi finder årstallet 1577.

Jernbanen

fra Altona til Kiel.

Det Skæffel var et for
Da i vor Tidens
Men de tidlige Tider en anden
Af Tider, og Væsen forbrag,
Hvor en Gæstgæst var en anden.

Snart for vi med Skæffel og Bane
Den gode Tidens
Den gode Tidens
Og tog er der Tid nok tilbage
At se og at høre om Tidens.

For Altona til Vindens
Som den Tidens
Der var Tidens
Men snart for Altona til Kiel,
Der var Tidens og Tidens.

Da Tidens var en Tidens
Der var Tidens
Men snart for Altona til Kiel,
Der var Tidens og Tidens.

Revslerne vil man tidlig have,
Da Tidens var en Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens.

Et Tidens var en Tidens
Der var Tidens
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens.

Tidens var en Tidens
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens.

Da Tidens var en Tidens
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens,
Der var Tidens og Tidens.

Et tryk udsendt i anledning af åbningen af Altona-Kiel banen i 1844.

Jernbanealderen - med et østjysk islæt

JERNBANEALDEREN STRAKTE SIG FRA MIDTEN AF 1800-TALLET TIL TIDEN OMKRING 1. VERDENSKRIG. I DEN PERIODE STOD JERNBANEN FOR FREMDRIFT, FREMSKRIDT OG FORBEDRINGER INDEN FOR TRANSPORTSEKTOREN. DET HAR DOG PÅ DET SENESTE VÆRET FREMFØRT, AT JERNBANEN VAR EN AFSPORING AF TRANSPORTENS UDVIKLING. DET UDSAGN VIL BLIVE GENSTAND FOR NOGLE OVERVEJELSER I DET FØLGENDE.

AF VIGAND RASMUSSEN

På Transportens Dag 2011 udtalte transportminister Hans Christian Schmidt, at ”infrastrukturen skaber vækst. Det viser historien.”

Det er nok tvivlsomt, om ministeren tænkte på privatbanerne i 1900-tallet. Det har snarere været de seneste årtiers investeringer i motorveje, der lå Hans Chr. Schmidt på sinde.

Allerede i 1850'ernes jernbanedebat fremførte oberst A. F. Tscherning fra Bondevennerne, at jernbaner aldrig ville kunne betale sig, og derfor burde de fortrinsvis anlægges gennem egne, hvor banen kunne skabe udvikling. På det tidspunkt stod den gode oberst ret alene med det synspunkt, men han ville nok med interesse have læst det værk, som den amerikanske økonomiprofessor, Robert V. Fogel, udgav i 1964. Her lavede Fogel en teoretisk sammenligning mellem økonomien i USA i 1890'erne med jernbane og uden jernbane. I sidstnævnte tilfælde skulle infrastrukturen baseres på hestevogn, kanaler og floder. Ved hjælp af sine beregninger nåede Fogel frem til, at jernbanens betydning i økonomien kun var på ca. en procent i forhold til alternativet. Professorens beregninger var dog meget firkantede og teoretiske.

Det vil være vanskeligt at omplante Fogels beregninger til dansk jord, al den stund, at der i USA i 1890'erne fandtes et betydeligt net af vandveje, mens der i Danmark stort set kun var to sejlbare sådanne, nemlig Gudenåen og Susåen. Fogels arbejde er nok værdifuldt, idet han også var med til at indføre den kontrafaktiske historieskrivning, men det har også en snert af ”bagklogskabs-historieskrivning”, thi hvordan skulle den jernbaneforkæmper, der i 1860'erne var med til at gennemføre den første transkontinentale jernbane i USA dog vide, at hans indsats godt 30 år senere kun ville rykke den amerikanske økonomi med en procent?

Jernbanefebren

Feberen brød først ud i England, hvor den første egentlige jernbane med sigte på persontransport åbnede i 1830. Den gik mellem Manchester og Liverpool, og fem år efter anlagdes den første bane i det tyske område. Samme år nedsatte man i Danmark en kongelig jernbanekommission, der især skulle interessere sig for projekter mellem Nordsøen og Østersøen. Det officielle Danmark anerkendte derved jernbanens betydning for handelen med udlandet, mens man frakendte jernbanen enhver relevans for den indenrigske transport og erhvervsudvikling. Det minder næsten om vore dages syn på jernbanernes godstransport.

Men i 1841 dukkede der en fortaler op for en indenrigsk jernbanetrafik. Det var underbogholder i Den almindelige Enkekasse, Gustav Schram, der forklarede Rentekammeret, hvorfor jernbaner var en nødvendighed. Den nye hurtige befordring ville lære mennesket at benytte sin tid, og når det blev gjort rigtigt, ”kommer der Velstand og Velvære i ideel som i materiel

J. C. G. Schram var en af jernbanepionererne i Danmark.

Henseende.” Ja, den hurtige befordring ville bevirke, at hver mands blod løb hurtigere gennem hans årer, hvorved hans virksomhed blev fordoblet, og han kunne udrette ting, som før var umulige at overkomme.

Schrams kampfælle, Søren Hjorth, var mere jordnær og fremhævede, at jernbanen ville få betydning for handel og industri, ligesom uopdyrkede landområder ville komme under plov. Her er udviklingsaspektet i centrum, og tilmed Tschernings egnsudvikling kom med.

Jernbanetilhængerne erobrede hurtigt opinionen i den forstand, at hvis man gik ind for jernbaner eller ”Kommunikationens Lethed”, som juristen og politikerens A. S. Ørsted kaldte det i 1851, var man en fremskridtets mand. Man var i pagt med tiden, og det ville det liberale borgerskab gerne være. Dermed var byerne hoppet på toget, hvor de mødte den øvre del af landbruget, der så toget som det rette transportmiddel til stude og kvæg. Tilbage på perronen efterlod man så størsteparten af landets befolkning, nemlig bøn-

derne, som var dybt skeptiske overfor det nye transportmiddel.

Denne første generation af jernbanefeber resulterede først i en meget langvarig kamp om placeringen af hovedbanerne. Det var en kamp med nationale, regionale, militære og økonomiske aspekter, men for Jyllands vedkommende endte det med et hovedbanenet i form af et H med en østlig og vestlig længdebane samt en tværbane mellem Lunderskov og Esbjerg. Det hele stod færdigt i midten af 1870'erne, men forud var gået en mere lokal kamp, hvor menigmand tog del. Det drejede sig om den mere præcise placering af banelinjen, samt om hvor stationerne skulle anbringes. Et af våbnene i den kamp, som fandt sted i Vestjylland allerede i slutningen af 1860'erne, var underskriftindsamlinger. Det var først og fremmest ejendomsbesidderne og -brugerne, der skrev under, men stikprøver har vist, at det ofte var halvdelen af denne gruppe i sognet, som herved blev politisk og samfundsmæssigt aktiveret, hvilket sammen med den gryende andelsbevægelse kan ses om tegn på landområdernes stigende lyst til at tage aktivt del i udviklingen.

Denne tendens simrede ud i de egne, der ikke kom med i første omgang, da hovedbanerne skulle placeres. Nu gjaldt det om at få del i lokalbanerne, der dominerede jernbanesagen resten af århundredet.

Alternativet

For at forstå begejstringen for det nye transportmiddel er det nødvendigt at se på, hvilke rejsemuligheder man havde omkring 1850. Datidens veje havde tre dimensioner: Længde, bredde og dybde, og det var især galt i Jylland, hvor de forbedrede hovedlandevej var meget længe om at komme på plads. Den 11. april 1844 kørte den nordre pakkepost, som var en åben vogn, fast ved Hedensted kl. 6 om morgenen. Det krævede en indsats fra de omkringboende bønder og en tilkaldt styrke fra Vejle for at få vognen fri igen, og det fik den vejlensiske presse til at klage over, at chausseen endnu ikke var gjort færdig. I egnene vest for de østjyske købstæder var vejnettet endnu ringere. Eksempelvis var Kærbølling Bakke vest for Vejle direkte berøgtet, dels på grund af stigningen, dels fordi den ofte var et bundløst ælte som følge af de talrige kildevæld på bakkesiderne. Forholdene var så slemme, at mange bønder foretrak at køre til Horsens. Om vinteren var bakken en ren skøjtebane, hvor kuskene måtte binde vognens hjul sammen, så hestene bedre kunne holde køretøjet på ret kurs. Grundet Hulvej, som var Uldumvejens sidste del ind til Vejle, blev flere gange i samtiden omtalt som en særlig ond vej.

Man kunne komme ud for spændende oplevelser som passager i et hestekøretøj i tiden før vejforbedringerne kom på plads.

Det var postvæsenet, der stod for det meste af den kollektive trafik omkring 1850. Der var et vist rutenet, men i begyndelsen var det kun pakkepostens åbne vogne, der medtog rejsende, og det krævede en solid personlig indpakning især i vinterhalvåret. I 1800-tallets første halvdel var det småt med rejsende. I maj 1818 havde ruten mellem København og Altona, som postalt var en hovedrute, over to uger kun 13 passagerer til København og 21 ud af hovedstaden. Marie Ørstedholm fra Post & Tele Museet har beskrevet forholdene således: ”En skrumletur ad stenede, hullede veje på pakkepostens stive og ofte åbne lad har sjældent været værd at skrive hjem om, og kunne være direkte sundhedsfarlig, når vejguderne rasede.”

Til gengæld fik man noget for pengene i form af lang rejsetid. Den normale hastighed var 7 ½ km/t, og for hver 45 km var der en times ophold til ekspedition af pakkerne samt til hesteskift. En del rejsende valgte derfor at skifte over til apostelens heste fremfor postvæsenets trækdyr. En normal gangart skulle kunne give ca. 5 km/t, og så bestemte man selv, hvornår der skulle holdes pause. Andre ”tomlede” den med en bondevogn et stykke vej

Pakkeposten, der også medtog passagerer.

frem. Også dengang var der standsforskkel, idet de velstående kunne hyre en ekstrapost, der var en noget mere bekvem hestevogn, som kørte den rejsende helt frem til bestemmelsesstedet for en fast pris pr. mil.

I 1832 begyndte postvæsenet at indsætte lukkede vogne på ruterne, og så kom passagererne i store mængder. I 1846 havde postvæsenet således 64.764 rejsende. Dertil kom de private dagvogne, som fra 1829 kørte på Sjælland i fast rutefart efter aftale med postvæsenet og medtagende post. Samme væsen krævede, at dagvognene skulle have fjedre under sæderne, hvorfor de var noget mere bekvemme end pakkeposten. I 1833 havde dagvognene på Sjælland 16.000 rejsende, og succesen bredte sig nu til Fyn og Jylland. I slutningen af 1830'erne var der dagvogne over hele landet. Kombinationen af efterhånden bedre veje og mere komfort i vognene betød et boom i antallet af rejsende, som kulminerede i 1862-63, hvor postvæsenet havde 175.500 passagerer. Dermed havde post- og dagvogne afgørende brudt med især bondebefolkningens hang til at rejse så lidt og helst så kort som muligt. Nu begyndte dansken at udforske verden uden for sognegrænsen, ja, nogle begyndte endda at rejse for fornøjelsens skyld.

Havde man hang til frisk luft, var søstærk og havde god tid, kunne man også bruge søvejen. I 1819 indledtes den indenrigske sejlads med passagerdampere, idet "Caledonia" sejlede mellem København og Kiel, men kun i sommerhalvåret, da hjuldamperen ikke kunne klare vinterens storme og is-

Dampskibene

„FLORA“

og

„ZAMPA“

afgaae fra Veile og Kolding som følger:

fra Veile

hver Tirsdag Morgen Kl. 8, „Flora“, til Fredericia og Korsør, anløbende Rosenvold;

fra Kolding

hver Søndag Morgen Kl. 7, „Flora“, til Korsør, anløbende Assens, Faaborg, Svendborg og Lohals;

hver Torsdag Morgen Kl. 3, „Zampa“, til København (f. een Dag), anløbende Aarøsund, Faaborg, Svendborg, Lohals og andre sædvanlige Mellemstationer. **H. P. Prior.**

Annonce i Vejle Amts Avis 21. juli 1860. Her fik vejlerne et overblik over, hvilke søværts rejsemuligheder, der bød sig.

masser. Alligevel kom der flere og flere dampskibsruiter, som sammen med sejlpaletterne udviklede sig til et indenrigsk rutenet. I Vejle kunne man bruge ”Flora”, der dog kun sejlede til Korsør, hvor man fra 1856 kunne tage toget til København. Man kunne også sejle helt ind i hovedstadens havn, men så måtte man indlede rejsen med dagvognen til Kolding kl. 3 onsdag morgen. Her skiftede man til rutebåden, der via Assens og Fåborg sejlede til Svendborg, hvor der skiftedes til et nyt skib, som klarede det sidste stykke til København, hvor man ankom ved aftenstide torsdag.

Lokalbanerne

Langs de anlagte hovedbaner begyndte stationsbyerne at vokse op fra næsten bar mark, til der lå en lille by omkring stationen. I hele Jylland er der eksempler på den nye bytype lige fra Vrå i Vendsyssel over Hurup og Børkop til Holsted i Sydvestjylland. I disse nye byer herskede en iværksætterånd og et gå på mod, som fik erhvervs- og foreningsliv til at blomstre op.

Privatbane- eller lokalbaneæraen i det østjyske område indledes med Juelsmindebanen i 1884, hvis tog her er kørt frem til fotografering.

Den udvikling bemærkede man i de egne, der ikke var blevet velsignet med det nye transportmiddel, og det gjaldt også i oplandet til de tre østjyske købstæder Horsens, Vejle og Kolding. Samtidig så købstæderne med en vis bekymring på de nye byers vækst, idet man frygtede, at stationsbyerne kunne suge handel og opland til sig. Desuden var de tre købstæder meget opmærksomme på, at nabobyen ikke tilranede sig opland, der retteligen tilhørte ens egen by. Dette interessefællesskab mellem land og by, og dermed mellem højre- og venstrefolk gik fuldstændig på tværs af den forfatningskamp, der rasede på nationalt plan de sidste årtier af 1800-tallet. Mens folketingspolitikere fra Venstre og Højre svinede hinanden til fra Rigsdagens talerstol, trak man lokalt på samme hammel frem mod det fælles mål: At få så gode oplandsforbindelser som muligt i form af jernbaner.

I området fra Horsens i nord til Kolding i syd indledtes lokalbanernes æra med åbningen af Juelsmindebanen i 1884. Da den østjyske længdebane åbnede i 1868, fik Daugård en station, og derved fik Vejle et sugerør ind i Bjerre Herred, som Horsens i dén grad betragtede som sit opland. Denne nye uorden i oplandsforholdene fik ledende kredse i Horsens og herredet til

at udtænke et modtræk i form af en jernbane fra Horsens ud gennem Bjerre Herred med endestation i det, der skulle blive til Juelsminde. Vejle Amtsråd var positiv, idet man så banen som et pilotprojekt. Faldt det heldigt ud, kunne det udløse amtslig støtte til andre baneprojekter, og samtidig ville man så spare udgifter til ellers helt nødvendige vejforbedringer. I Rigsdagen gik det også hurtigt og let. Det var en bane, der ville være tilbringerforbindelse til statsbanen til gavn for dennes økonomi. Desuden skulle staten kun betale halvdelen af ekspropriationsudgifterne, hvilket var beskedent i forhold til senere statslige tilskud til baners anlæggelse.

Bjerre-kredsens folketingsmand talte godt for sin bane, og kollegerne fra Give-, Vejle- og Koldingkredsene stemte ikke imod. De har nok regnet med, at så ville der heller ikke være modstand, når de senere kom med baneprojekter til deres kredse. Det kom ikke helt til at holde stik. Tværtimod udviklede modsætningerne sig, så en træt indenrigsminister, der også havde trafikken under sig, engang udbød: ”Der er jo ligefrem Krig paa Jernbaner paa dette Sted..”

Krigen brød ud samme år, som Juelsmindebanen blev vedtaget i Landstinget, nemlig i 1882, thi det år kom en delegation på tre mænd og bankede

Satirisk tegning i Punch 1893 om indenrigsminister Ingwerslevs kamp med alle jernbaneprojekterne, der endte med den store jernbanelov i 1894.

på døren hos højskoleforstander N. P. Stensballe i Uldum. De havde et jernbaneprojekt under armen, og det gik ud på en bane fra Horsens til Tørring. Ideen var opstået, fordi Vejle via grundforbedrede veje over Tørring og Nørre Snede til Viborg og med en sidevej fra Sindbjerg til Uldum var ved at møve sig ind på Horsens' opland vestfra. De gode folk fra Hvirring-Hornborg Kommune ville svare igen med tungere våben i form af en jernbane.

De ledende lag i Vejle var bemærkelsesværdigt passive, indtil en meget hektisk redaktør på Vejle Amts Avis fik dem vækket af deres slummer. Vilh. Hertz fandt det dybt forunderligt, "at man ikke seer vor By eller dettes ærede Byraad røre sig det Ringeste, ikke i dets Forhandlinger seer et Ord fremkomme, om Veile, hvis Opland hidindtil er blevet beklippet og fremtidig vil blive det endnu mere...". Og da så Tørringbanen viste sig, nærmest skreg Hertz i avisen med meget store bogstaver: "VIL VEILE SLET IKKE RØRE SIG?"

Dét hjalp, men først blev man noget fortørnet i Horsens, for projektet om en Tørringbane skulle have været holdt hemmeligt, "indtil hele Sagen var ordnet." Det forpurrede Hertz' opsøgende journalistik.

Så vågnede Vejle. Der blev nedsat en komite, som skulle arbejde for en bane til Give, måske helt til Herning. De krigsførende parter tørnede sammen ved flere lejligheder, bl.a. på et møde i Give den 11. september 1882, hvor der blev uddelt drøje hug til de to købstæder, men bataljen endte nærmest uafgjort, og de kloge folk i Give udtalte, at de ville støtte det projekt, "der hurtigst fremmedes og var til Egnens største Gavn". De næste 10 år rullede kampen videre, og på Vejlefronten havde man det problem, at der var intern uenighed. Skulle banen til Give gå gennem Grejsdalen eller gennem Vejledalen? I begyndelsen havde Vejledals tilhængerne medvind, da det forlød, at Grejsdalen var komplet uegnet til jernbaneanlæg. I sommeren 1882 knoklede landinspektør H. E. Ohrt i Grejsdalen for at finde en mulig rute til banen, og det lykkedes efter otte forsøg. Efterhånden som Tørringbaneprojektet nåede Rigsdagen, åbnede Vejle Byråd for kommunekassen og støttede forslaget om en bane til Give gennem Grejsdalen, selv om det ville kræve så store beløb, at det fik det til at svimle for byrødderne i Vejle.

Så blev tilhængerne af Vejledalslinjen sure, men samtidig blev de mere lyd-høre overfor lokketoner fra Kolding, der gerne ville have en bane ud i det nordvestlige opland til Randbøl eller Vandel. Dermed var der åbnet for en sydlig front i jernbanekrigen, hvor Vejle nærmest følte at være offer for en knibtangsmanøvre. Nordfronten blev klaret i 1889, hvor Rigsdagen vedtog en Tørringbane og en Givebane. Mens førstnævnte blev vedtaget (og anlagt)

Et af den smalsporede Tørringbanes små lokomotiver fotograferet i Horsens i begyndelsen af 1920'erne.

som smalsporet, dvs. metersporet, så lykkedes det i sidste øjeblik at få gjort Givebanen normalsporet.

Så måtte Vejle vende sig mod syd og bekæmpe planerne om en ”rovbane” fra Kolding. I Vejle hed det sig, at hvis Koldings planer lykkedes, havde Vejle to muligheder: At leve af sin smukke beliggenhed eller dø i skønhed. Det var ikke første gang, at Vejle trak ”dødskortet”. I 1860-61, da den østjyske længdebane skulle placeres, og der var planer om at føre den over Jelling og Randbøl, mente man i Vejle, at ”Det er saaledes et Livsspørgsmaal for vor By...”.

Den reaktion er åbenbart ret indgroet i byen, thi da der for et par år siden fremkom planer om at føre længdebanelen på en bro hen over Vejle Fjord, lød politikerne i Vejle nærmest som i 1860. Kampen mod syd bølgede frem til 1894, hvor der blev vedtaget en stor jernbanelov i Rigsdagen, og heri var både en bane fra Kolding til Egtved og en bane fra Vejle til Vandel. Igen lykkedes det Vejle at få en normalsporet strækning i modsætning til Egtvedbanen, der blev metersporet.

På en måde vandt Vejle således jernbanekrigen på point i kraft af, at byens lokalbaner fik samme sporvidde som statsbanerne, hvilket er ret praktisk, og f.eks. var skyld i, at det blev Vandelbanen, der i 1921 fik æren af at transpor-

tere Egtvedpigen til København. Skulle hun have været med Egtvedbanen, skulle hun have skiftet i Kolding, og det kunne den ældre dame ikke holde til.

At Vejle vandt, kan også ses af den kålhøgenhed, der kom frem i dagspressen i 1894. Vejle Amts Folkeblad skrev da følgende salve: ”Mens den lille Vanskabning, der hedder Kolding-Egtved Banen, hidtil har holdt sig i det Skjulte, blev den i gaar holdt frem i Dagens Lys. Og alle kunne se, hvor grim den lille Fyr var, og ingen havde rigtig lyst til at tage ham i Kost og Pleje.”

Da Østjylland gik ind i 1900-tallet, havde området fået seks lokalbaner på plads. Horsens havde baner til Juelsminde (1884), Tørring (1891) og Bryrup (1899), mens Vejle fik forbindelse til Give (1894) og Vandel (1897). Endelig havde Kolding banen til Egtved, der åbnede i 1898.

De var alle resultatet af en stor folkelig indsats, hvor det i sagens natur havde været enkeltpersoner, der havde stået i spidsen for aktiviteterne. Det brede folkelige islæt viste sig i de mange underskriftlister, der blev tilvejebragt i forbindelse med linjeføringskampen eller placering af holdepladser. Det viste sig også ved en meget stor deltagelse i de jernbanemøder, der blev holdt undervejs i kampens hede. Enkelte gange var tilstrømningen så stor, at man måtte flytte mødet til større lokaler. Jernbanesagen havde almen interesse og kunne få alle mand af huse.

Initiativtagerne var ofte ledende folk fra købstæderne som kærner U. C. Boesen og amtsvejiinspektør C. H. Kidde fra Vejle, der sammen med lokale

Amtsvejiinspektør C. H. Kidde (1818-1894)
var en af Vejles ivrigste baneforkæmpere.

folketingsmænd drog i leding. Omvendt kom initiativet til Tørringbanen fra sognerådsmedlemmer i Hvirring-Hornborg Kommune vest for Horsens, men også her var der overvægt af ”upper class” i form af en proprietær og en præst, der hurtigt fik følge af en højskoleforstander. Den brede interesse viste sig tillige i, at de enkelte kommuner engagerede sig økonomisk i banerne ved at tegne aktier og give garantier for lån. Et sogn som Randbøl skød således hele 50.000 kr. i Vandelbanen, da baneanlæggets økonomi skulle på plads i 1894, mens Skibet Sogn kunne nøjes med 4.050 kr.

Man kan måske driste sig til at sige, at banebevægelsen i de sidste årtier af 1800-tallet er en hidtil noget upåagtet del af den politiske dannelsesproces hos især landboerne, sådan lidt i stil med den noget mere fremhævede andelsbevægelse. Dertil kom, at kampen om jernbaner var med til at slå bro mellem de politiske modsætninger, idet lokale højre- og venstrefolk kæmpede på samme side, og den holdning flød med ind i Rigsdagen, hvor venstrefolk også fandt ud af, at jo flere penge, der blev givet til jernbaner, jo færre ville der blive til regeringens forkætrede befæstningsprojekt omkring København. Det er næppe tilfældigt, at den første store jernbanelov kom i 1894, samme år som det politiske forlig, der reelt gjorde en ende på forfatningskampens guldne tid og banede vejen til systemskiftet i 1901.

Betydningen

Marie Ørstedholm skrev i sin artikel om ”Rejseliv med posten”, at posten mistede pusten, da jernbanerne kom, og folk i stedet valgte at benytte ”de billige, mere punktlige og langt hurtigere jernbaner.” Det samme blev udtrykt ganske bramfrit ved et jernbanemøde i Give i 1885: ”i en Tid som vor, da alt gaar med Jærnbanefart omkring os, da have vi ikke Raad til at krybe paa Knæerne op ad en Bakke og lade os glide paa Enden ned ad en anden for at komme til Kjøbstaden med vore Produkter.”

H. C. Andersen, der fik sin jernbanedebut i Tyskland i 1842, var også betaget af togets hastighed. Han udtrykte det således: ”Da vi foer forbi et Plankeværk, som jeg saae forkortet til en Stang, sagde en Mand ved Siden af mig: ”See nu ere vi i Fyrstendømmet Cöthen”, og saa tog Manden sig en Priis, bød mig ogsaa Daasen, jeg bukkede, prøvede Tobakken, nøs og spurgte saa: ”Hvorlænge ere vi nu i Cöthen ? ” – ”O,” svarede Manden, ”der var vi ude af, idet De nøs!”

Datidens baneforkæmpere var helt klar over tidsargumentet. I 1892 var

En typisk lokalbanestation. Lundum Station på Bryrupbanen var styret af en ekspeditrice, der her ses ved siden af husbonden, som var ansat i banetjenesten og skulle sørge for at strækningen omkring Lundum var i orden.

Peter Bojsen blevet træt af bøndernes og husmændenes småskårighed. Man ville hellere bruge sine egne heste, og dermed spare penge. I en artikel i Horsens Folkeblad talte Bojsen direkte til den tilknappe tegnebog, idet han påviste, hvilke økonomiske fordele de store og små ejendomsbesiddere på landet ville få af en jernbane.

Ejendomsværdierne ville stige, mens sliddet på hestesko og hestevogne ville blive mindsket.” Og hvad koster ikke disse Ting mellem Aar og Dag?” Bojsen fremturede også med argumentet om, at ”i vore Dage er Tid Penge.” Det forklarede han bl. a. med, at en hestevognstur til byen tog en hel dag. Med banen kunne turen gøres på en halv dag, og den derved vundne tid kunne anvendes i mark og stald.

Jernbanen bragte også tiden med ud på landet, idet stationerne hver morgen fik meddelt fra hovedkontoret, hvad klokken var. På Vandelbanen kom meldingen præcis kl. 7.20. Så blev stationsuret stillet ind efter hovedkontoret, og landposten stillede sit lommeur efter stationsuret, og dermed blev tiden bragt ud til de små hjem, så man kunne lære at være punktlige, ellers kunne man risikere at komme for sent til toget. At landboerne lige skulle vænnes

Banebyggeriet holdt gang i en del store entreprenørvirksomheder. Her er ingeniører fra Glud, Werner & Winkel på udflugt i Grejsdalen i en pause med arbejdet med at anlægge Givebanen.

til at hænge i en klokkestreng, viser den berømte historie fra Vandel Station lige efter banens åbning i 1897. En ældre dame fra oplandet kommer ind på stationen og opdager, at hun er den eneste rejsende, hvorefter hun fortæller stationsforstanderen, at de da ikke behøver at køre for hendes skyld. Hun kunne godt vente til dagen efter. Jernbanernes fremkomst betød i øvrigt også, at systemet med lokaltid blev afløst af en fælles tid for hele landet. Tiden blev harmoniseret.

At dømme efter H. C. Andersens beskrivelse var højhastighedstoget nærmest indført i Tyskland allerede i 1842, men helt så voldsomt var det nu ikke. Vandelbanens tog var i 1897 1 time og 30 minutter om de 28 km mellem Vejle Nord og Vandel. Det gav en gennemsnitsfart på ca. 19 km/t og lyder ikke af meget, men det skal sammenlignes med hestevogn og almindelig gang, så var der tale om en markant forøgelse af rejsehastigheden. De 28 km ville have taget fire timer i hestevogn.

Postvognene havde givet folk smag for fornøjelsesrejser, og den form for rejser byggede banerne videre på. Det gjaldt naturligvis især turistbaner som Vandelbanen og Bryrupbanen, der også blev hjulpet godt på vej af udsendte

medarbejdere fra tidsskrifter som Illustreret Tidende samt forfattere af rejsebøger om forskellige egne af landet.

Da Bryrupbanen åbnede i 1899, var Illustreret Tidende tre år om at få sendt en medarbejder ud på banen, men så var H. Boesgaard-Rasmussen også solgt. Han skrev om ”en nænsom lille Bane”, som slyngede sin jernåre op mod egnen omkring Bryrup, der hidtil havde været ukendt for de fleste, ”trods den uomtvisteligt skønne Natur.” Den gode journalist kviede sig ligefrem ved at afsløre dette naturparadis, hvor ”Madpapir endnu ikke har dækket Græsset”, og ”hvor Bestanden af Amatørfotografer endnu ikke er overtalig.” Skovsvin var åbenbart også en eksisterende dyreart dengang, men disse betænkeligheder havde Hansen Ringer ikke, da han i 1899 udgav en bog om Horsens-egnen. Han var nærmest helt overstadig i sin begejstring over ”Eldoradlandet”, som han kaldte egnen ved Bryrup og Rodvigsballe. Han var sikker på, at her havde banen åbnet en del af Jylland, som snart ville blive et af landsdelens fornemste udflugtsmål.

Noget kunne tyde på, at Hansen Ringer havde set rigtigt. Det væltede ind med passagerer til banen i en sådan grad, at man slet ikke havde personvogne nok. Så måtte man låne hos Tørringbanen, ligesom godsvogne kunne anvendes i en snæver vending. Samme billede så man i Givebanens første tid i 1894. Nu skulle alle med toget til Grejsdalens herligheder, så banen måtte hurtigt indsætte ekstratog. Udflugtsmanien havde grebet menigmand.

Dertil kom så banernes rolle som kulturbærere. De gav nemlig landbefolkningen mulighed for at få kulturelle oplevelser, som ikke havde været helt så lette forhen. I vinteren 1899-1900 indsatte Bryrupbanen således teater-særtog, når de omrejsende teaterselskaber gæstede Horsens. Den 20. december 1899 opførte Aug. Rasmussens Selskab operetten ”Røverne” med musik af Jacques Offenbach.

Den gad byboerne ikke se mere, men ”derimod havde Bryruptoget skaffet Teatret trekvart fyldt af Landboere, af hvilke sikkert mange her for første Gang gæstede det horsensianske Thalia-Tempel”, som Horsens Folkeblad bemærkede. Senere kom der en snert af byarrogence, som når samme avis skrev om ”Gøngenhøvdingen”, at det var ”en gammel Traver, som Byens Publikum er mæt af, men saa vil der altid med et lille Extratog kunne fiskes tilstrækkelig mange Landboere...”.

I Vejle sørgede Givebanen for særtog både fra Give og Vejle, da aviatikeren Robert Svendsen i 1911 for første gang gav folk på Vejle-egnen mulighed for at se en flyvemaskine i luften ved Bøgager Teglværk. Banen sørgede også

for at transportere den ramponerede maskine væk, da den sidste flyvning var endt i en hæk.

Der var således en god søgning til de første lokalbaner i det østjyske område. Der er eksempler på tog på de store udflugtsdage, som havde op mod 500 rejsende. Det ville have krævet en del postvogne for at klare den trafik. Banerne var med til at øge mobiliteten og til at nedsætte rejsetiden.

Godstrafikken

Jernbanernes fortalere gjorde meget ud af at pointere, at nu skete der en omvæltning på godstransportområdet. Hidtil havde bonden selv fragtet varer til og fra gården på sin hestevogn, hvilket slugte en god del af en arbejdsdag. Nu kunne man bare køre hen til den nærmeste station og derved spare en masse tom transporttid. Banerne var også indstillet på at betjene landbruget, der var i fuld gang med at rejse sig fra "Jeppe på Bjerget-stadiet" til det vel-fungerende danske familiebrug. På de fleste stationer blev der indrettet folde til svin og kvæg. Det var ikke alle folde, der havde overdækning, men så fik

Gammelstrup Station på Bryrupbanen i smalsporstiden.

banen læst og påskrevet af det lokale svineslagteri. Der skulle være overdækning ligesom hos Statsbanerne, fordi svinene om sommeren led under i flere timer at blive udsat for den bagende sol. Slagterierne var også meget på vagt overfor ublid behandling af grisene, når de skulle ind i godsvognen. I 1907 bad De Samvirkende Danske Andelsslagterier banerne om at sætte et skilt op ved svinefolden. På skiltet stod ”Slaa ikke Dyrene.”

Der dukkede også andre bygningsværker op ved stationerne, nemlig foderstofpakhuse, som var opført af foderstofvirksomhederne. Af og til kunne situationen spidse til som i 1915, hvor Jydsk Andels-Foderstofforretning i Horsens i den grad manglede godsvogne fra Bryrupbanen for at få alle de foderstofsække, der var kommet ind på Horsens Havn, bragt ud til kunderne langs banen. Da banen efter firmaets opfattelse ikke gjorde nok for at afhjælpe mangelen, fik man at vide, at banen svigtede kunden.

I 1914-15 transporterede Vandelbanen i alt 37.717 tons gods. Heraf udgjorde landbrugsrelaterede produkter ca. 10.000 tons, og en af de store enkeltposter var mergel, som banerne kørte ud i enorme mængder. Horsens Privatbaner kørte ud fra et mergelleje ved Søvind på Horsens-Odder banen, og ude på de vestlige jorder, hvor mergelen gjorde god gavn, havde banerne af og til den praksis, at man satte mergelvognene på fri bane ved bondens mark. Så blev vognene tømt, inden godstoget returnerede og skubbede dem ind på den nærmeste station, så de kunne rangeres på plads i toget.

Mejerierne blev også gode kunder hos lokalbanerne. I de nye stationsbyer blev mejeriet ofte placeret nær stationen, så man som i Brædstrup kunne få eget sidespor. Det var praktisk af hensyn til de godsvogne med kul, som mejeriet modtog, og det var snildt, at dritlerne med smør kunne rulles lige ud i godsvognene fra mejeriet. Man kan sige, at jernbanerne var et vigtigt led i den udvikling af landbrugsbaserede forarbejdningsvirksomheder, der sammen med andelsbevægelsen var med til at gøre dansk landbrug til en stor succes i 1800-tallets sidste årtier.

Bygningsmaterialer vejede også tungt i godsvognene. I samme driftsår som nævnt ovenfor transporterede Vandelbanen 13.338 tons materialer, der havde med byggeri at gøre. Det var de opvoksede stationsbyer, der herved fik materialer til opførelsen af alle de nye huse. Bryrup er et godt eksempel på denne udvikling. Da banen kom i 1899, lå der en kirke, en skole og en gård i Bryrup. Men så eksploderede byudviklingen nærmest, og 30 år efter var der en stationsby med 52 forskellige erhvervsvirksomheder og forretninger. Her ses banernes byskabende evne tydeligt, men det var ikke alle steder, hvor en

station skabte en by. I Bindeballe på Vandelbanen blev der opført og ibrugtaget en station og en købmandsgård i 1897, men så kom der ikke mere. I dag er stationen der stadig, dog nu som museum, mens købmandsgården fungerer både som forretning og museum.

Personale

Som Herman Bang har beskrevet det i romanen ”Ved Vejen”, kom der nye folk til landdistrikterne i form af banepersonale, som var embedsmænd med uniform og autoritet. Mange af de første stationsforstandere havde ofte en militær baggrund.

I Vandel var stationen i 1906 således bemandedet med en stationsforstander og en stationskarl. Desuden var der stationeret en togfører og en konduktør på banens endestation. De havde gode indtægter, idet stationsforstanderen havde en årsløn på 1.600 kr., mens togføreren havde 1.300 kr. Det gav den lokale kommune nogle gode skatteydere. Ofte var der knyttet postbude til stationens postekspedition, hvilket også var folk med fast arbejde og ditto løn.

Økonomien

I tiden frem til lige efter første verdenskrig, hvor lokalbanerne var ganske enerådende i den landværts trafik, udførte de et stort transportarbejde. En bane som Tørringbanen nåede i sine 38 år at befordre i alt 3,7 mio. rejsende. Det svarer til 125.000 fyldte personvogne af den type, banen indledte karrieren med i 1891. Skulle de rejsende have været transporteret i postvæsenets seks-personers vogne, havde det svaret til 628.000 vogne. Det giver et indtryk af, at jernbanen gav muligheder for en massetransport af rejsende, som havde været ret teoretisk i hestevognenes tid.

Med banen åbnedes der også muligheder for godstransport i mængder, der ville have gjort landbrugets trækheste trætte på forhånd. Hvis vi igen bruger Tørringbanen som eksempel, så transporterede den 1.177.000 tons gods fra 1891 til 1929. Den smalsporede banes godsvogne var lidt ydmyge i størrelsen, da den lukkede type f.eks. kun kunne laste fem tons, og det var lidt bøvelat at få vognene ned på Horsens Havn, idet de via et rampesystem skulle køres over på normalsporede transportører for at nå ned til foderstofferne ved skibet. Men systemet fungerede nogenlunde, så landbruget i banens opland kunne få klaret transportbehovet.

I gamle dage kom der meget gods ind over provinsens havne. Her er rangerheste i gang med arbejdet på havnen i Vejle 1906.

Hvis man ser på Tørringbanens 38 års regnskab, udviser baneselskabets nettooverskud et beløb på 996.000. Det havde i sin tid kostet 800.057 kr. at anlægge banen og indkøbe materiel, så set over hele banens levetid, har det ikke været en underskudsforretning, om end en placering af de 800.000 kr. i banken i 1891 nok havde givet et større afkast. Men til banens fordel talte så de afledte positive virkninger i form af en mere udviklet egn, hvor banen også havde været med til at skabe vækst og nye bydannelse, altså velstand og velvære, som Schram forudsagde i 1841. Det samme billede tegner sig ved de andre østjyske lokalbaner af første generation, måske lige bort set fra Egtved-banen, der ikke nåede at tjene sig ind. Men den var jo også en vanskabning ifølge Vejle Amts Folkeblad.

Man kan måske med lidt forsigtighed vove at konkludere, at jernbanen ikke var en afsporing i transportudviklingen, men at den i kraft af sit potentiale var med til at sætte en art turbo på den voldsomme udvikling, som det danske

samfund gennemløb fra 1850 til 1914. Det kunne ikke være gjort i hestevognstempo, og automobilen var stadig et stykke legetøj, som ingen regnede med som en transportfaktor.

Litteratur:

- Rob. V. Fogel: Railroads and American Economic Growth. 1964.
Jernbanehistorisk Årbog 2010.
Vigand Rasmussen: Nørrejyske Jernbanebyer. 1981.
Vigand Rasmussen: Den østjyske Jernbanekrig. Morgenavisen JyllandsPosten 5.5.1993.
Vigand Rasmussen: Givebanen 1894-1914-1994. 1994.
Vigand Rasmussen: Danmarks smukkeste jernbane. 2010.
Viggo Hejlesen m.fl.: Vandelbanen 1897-1957. 1987.
Ib V. Andersen: Kolding-Egtved Jernbane. 1965.
B. Wilcke og P. Thomassen: Horsens-Tørring Jernbane. 1973.
Lars Bjerneboe og Karen Skovbjerg (red.): Magten og menneskene. 2009.
Driftsberetning. VVJ. 1914-15.
Marie Ørstedholm: Rejseliv med posten. I Museumsposten nr. 4. 1999.

De sidste vognladninger kul til Gravens mejeri i 1930, hvor banen lukkede. Bemærk herren til højre med lommestørklæde. På vognens gavl er der skrevet "Farvel, farvel".

Træfningen ved Vejle

VEJLE AMTS FOLKEBLAD EKSISTEREDE IKKE I 1864. MEN DET FORHINDREDE IKKE BLADET I DEN 8. MARTS 1889 AT MARKERE 25 ÅRET FOR ET KNAPT SÅ KENDT INDSLAG I DEN SKÆBNE-SVANGRE ANDEN SLESVIGSKE KRIG. DET VAR EN BEGIVENHED, DER FANDT STED HALVANDET ÅR FØR, AVISEN BLEV STARTET. ARTIKLEN ER USÆDVANLIGT LANG EFTER DATIDENS FORHOLD. DEN BRINGES HER I FULD LÆNGDE SOM OPTAKT TIL DET SNARLIGE 150 ÅRS JUBILÆUM FOR KRIGEN, DER FIK MANGE TIL AT FØLE, AT DANMARK VAR REDUCERET TIL EN MINIPUTSTAT. TEKSTEN GENGIVES MED NUTIDENS RETSKRIVNING.

AF LEIF BAUN

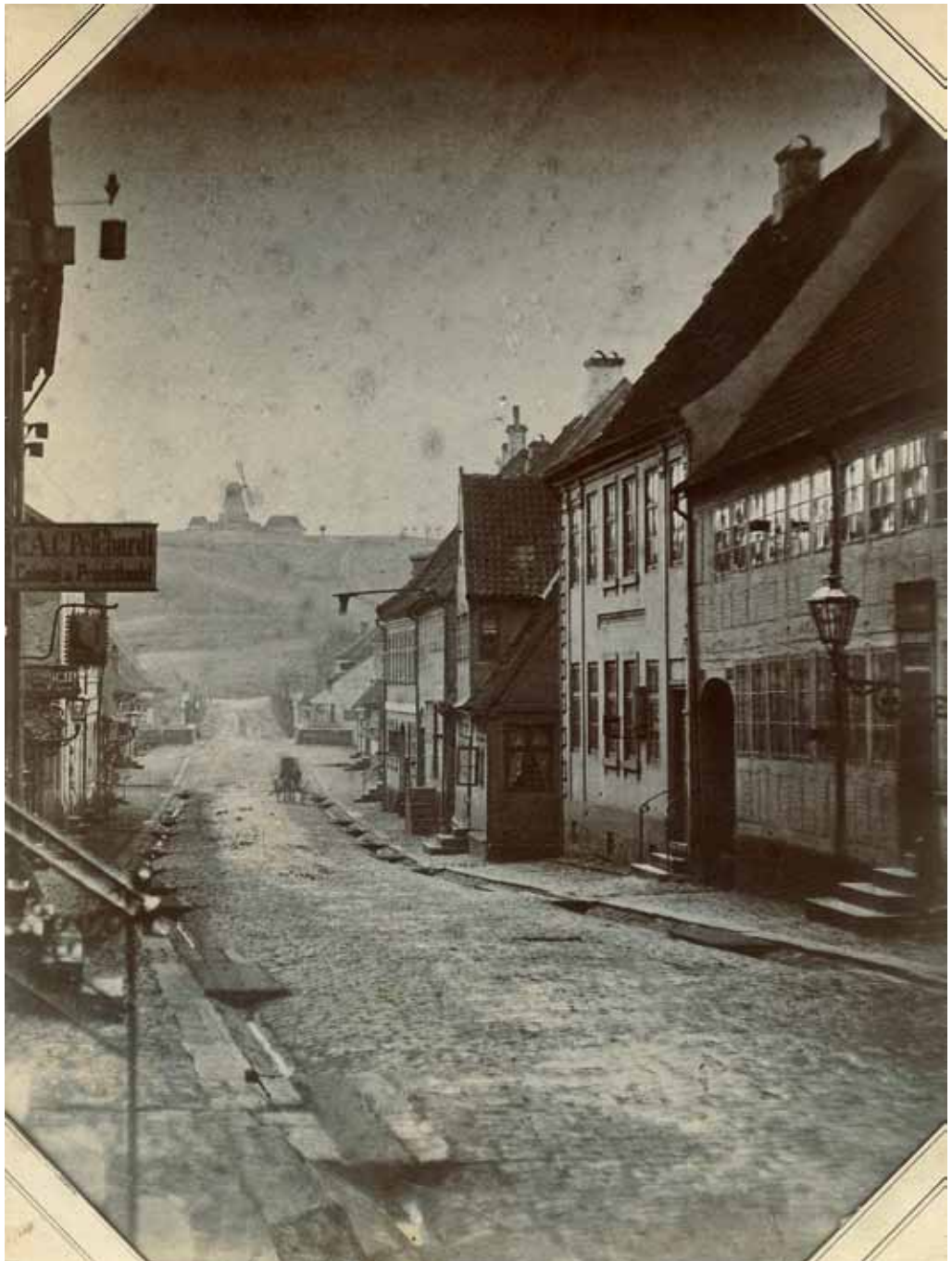
Da det i dag er 25 år siden, en dansk hærafdeling på sit tilbagetog op i Jylland her ved Vejle kæmpede med den sejrrig fremtrængende og overlegne fjende, tror vi, det for mange vil have interesse at opfriske mindet om denne kampens dag, der vel ikke hører til de så lysende i den skæbnesvangre krig 1864, men dog bærer vidnesbyrd om dansk tapperhed og pligttrøskab, desværre også om mangel på den fornødne dygtighed og omsigt fra førernes side.

Stillingen ved Vejle

De danske tropper havde deres stilling, deres hovedstyrke stående i skovkanten nord for Vejle: Nørreskoven, Pilkebakken og Uhrskov Bakke, dækkende landevejen til Horsens.

Vejledalen var bevogtet helt ud til Bredsten med troppesamlinger ved Vingsted Mølle, Haraldskjær og på Møllebakken syd for Vejle. Troppestyren ved Vejle var netop blevet svækket om morgensen, den 8. marts, idet syvende regiment efter ordre fra overkommandoen brød op for over Horsens at gå til

Vejle Amts Folkeblad årgang 1889 med den efter datidens forhold usædvanligt lange artikel, der markerede 25-året for den træfning, der førte til, at den østrigske hær besatte Vejle og omegn.

Søndergade i Vejle, med Sønderbro for enden af vejen, fotograferet i 1864. For snart 150 år siden var her en slagmark, hvor omkring 30 soldater blev dræbt på blot én dag. Samme motiv i nutiden ses side 48. Foto: Vejle Stadsarkiv.

Aarhus for der at indskibe sig til Als for at forstærke Dybbølstillingen. Første regiment skulle ene holde stillingen nord for Vejle og om muligt standse den fra Kolding fremtrængende fjendtlige styrke.

Regimentets tredje og fjerde kompagni var taget bort fra Vejlestillingen og sendt som forpostkæder til Haraldskær, Høgsholt og Lerbæk Mølle for at dække styrken ved Jelling, der havde stabskvarter på Lerbæk, og som bestod af første rytterbrigade og en halv bataljon. Første regiments sjette kompagni var sendt til passet over Vingsted Mølle og kobberværket for at gøre modstand mod en fjendtlig styrke, som ad Kolding-Bredstenvejen ventedes at ville overskride Vejledalen.

Tilbage til at forsvare passet ved Vejle var fem kompagnier, hvoraf de tre holdt Grejsdalen besat, idet første kompagni i Kirkeby og syvende kompagni indtog stilling ved Hovertoft. De to resterende kompagnier, femte og otte, stod som reserve i Hornstrup og Grejs.

I Vejle By stod 11. regiment. Af dets kompagnier var tre på forpost syd for byen. Første kompagni stod på møllebakken (ved vindmøllen), fordelt således, at dets skyts beherskede landevejene til Kolding, Ribe og Fredericia. 3. kompagni havde indtaget en forskanset stilling bag første kompagni på Møllebakkens skråning ned mod byen og kunne derfra beskyde Sønderbrogade og Søndergade. Endelig var femte kompagni som hovedpost opstillet ved Sønderbro, hvor der ikke den gang som nu var bebygget. Her måtte, efter beregningen, hovedstormen komme til at stå, når forpoststillingerne var tagne. Kompagniet her var ikke så stærkt, som det burde være efter broens afgørende betydning, idet en deling var sendt til Sofiesminde for at dække Vardevejen i tilfælde af en omgående bevægelse fra fjendens side.

11. regiments fem andre kompagnier samt et batteri havde indtaget deres stilling på skovbakkerne nord for byen i stedet for det bortdragne syvende regiment. Ingeniørerne havde her dannet skyttegrave i skovkanten på bakkernes top, således at horsensvejen kunne beskydes fra tre forskellige steder: Pilkebakken, bakken nord for ”Sommerlyst” og ved den gamle sandgrav ved Roms Hule.

Således stod vore tropper om formiddagen den 8. marts, parat til at tage mod fjenden, enten han ville trænge frem ad Koldingvejen og gå over åen ved Sønderbro, eller han ville trænge frem vest for Petersholm og slå bro ved ”Tenen”.

Forpostlinjen, der var forstærket med eskadroner og sjette dragonregiment, stod under overkommando af Oberst Max Møller, der i kampen ved

Møllebakken spillede en strategisk rolle i træfningen ved Vejle. Det forstår man, når man ser udsigten. En kanon placeret her kunne ramme et stort område.

Sankelmark havde erhvervet sig et hædret navn. Rytteriet dannede en bue fra Vinding over Højen til Vingsted Mølle. Oberst W. Sticker var chef for 11. regiment.

Fjenden rykker frem. Forpostfægtning ved Blåkjær Skov

Den 8. marts om morgenen stod det østrigske armekorps syd for Kolding Å og rykkede derfor mod nord i to kolonner. Den vestre under general Neipperg skulle gå over Kolding Å ved Ejstrup og over Ødsted og Bredsten og omgå Vejlestillingen ved at bryde gennem passet ved Vingsted Mølle. Men da den fandt så mange afbrudte broer og andre hindringer på sin vej, nåede denne kolonne den første dag ikke længere end til Ågård. Den østre kolonne under selve feltmarskal Gablenz fulgte hovedlandevejen fra Kolding efter Vejle.

Da Gablenz kom til Bramdrup, fik han meddelelse om, at Neipperg ikke kunne følge trop med ham, og han måtte derfor ikke gøre regning på den vestre kolonnes bistand i tilfælde af et angreb. Gablenz lod sig ikke standse af dette budskab, men besluttede at angribe Vejlestillingen alene med den styrke, han førte med sig – ni bataljoner, seks eskadroner, 32 kanoner, et brotræn og et halvt ingeniørkorps.

Han sendte en generalstabsofficer forud med en deling dragoner for at udspejle de danskes stilling syd for Vejle. Kl. 9 kom de til syne nord for Blå-

kjær Skov og observeredes af en feltvagt på 25 dragoner under løjtnant Saint-Aubain, som lå i Højen Kro. Saint-Aubain rykkede straks mod fjenden med sine 25 mand, og snart gik det løs med klingerne. Efter en kort men hidsig kamp vendte de østrigske dragoner om, og de danske vendte tilbage med en løjtnant og tre menige som fanger samt nogle heste. Østrigerne vendte tilbage til Gablenz med syv sårede, deriblandt generalstabskaptajnen.

Dette udfald havde til følge, at Gablenz gjorde en times ophold i Viuf for at forstærke sit fortrav, og først kl. 13 kom hans kolonne frem gennem Blåkjær Skov og åbnede straks en kanonild mod den danske forpostkæde, der var skudt frem til engen syd for Højen By. Denne sydligste forpostkæde, første eskadron, trak sig tilbage gennem fodfolket, der stod på Petersholms mark ved landevejen, ned til Vejle By, hvor den bragte budskabet om, at hvert øjeblik kunne man vente østrigerne og belave sig på en ”varm” dag.

Fjenden nærmer sig

General Hegermann-Lindecrone lod nu slå alarm i Vejle, ligesom han sendte ilbud ad Horsens til for at standse syvende regiment på dets march til Aarhus. Regimentet var nået til Hedensted, hvor det nu gjorde holdt, afventende nærmere ordre fra generalkvarteret i Vejle.

I en fart besattes punkterne nord for byen for at beherske Horsensvejen, hvis fjenden gik over Sønderbro. Stillingerne nord for ”Sommerlyst” på Lille Grundet Mark og op oven for Horsensbanken blev især stærkt besatte; det var, som indså man forud, at Max Møller ikke kunne holde stillingen syd for byen mod den overlegne fjende.

Også på vestfronten alarmeredes vores tropper, da man frygtede en mulig omgående bevægelse. Man vidste ikke, at østrigernes vestre kolonne sad fast i morads ved Ejstrup, og at dette var grunden til, at Gablenz tøvede med at rykke frem. Fra Vingsted Mølle i syd til Hygum Mølle i nord med hovedkvarter i Jelling holdtes hestfolk og artilleri i beredskab til at angribe den fjendtlige hær, der ventedes at ville trænge frem over Ødsted.

Kl. omtrent 14 kom det østrigske regiment ”Hessen” til Møllebakken, understøttet af to kanoner, og fægtningen begyndte. Max Møller holdt på højden tæt syd for møllen og gav fjenden en varm modtagelse, men da det var af vigtighed af hensyn til retræten over Sønderbro ikke at drive modstanden for vidt, overlod man fjenden stillingen, og første bataljon trak sig under greve Ahlefeldt-Laurvigen tilbage over broen, ved hvis nordlige ende var opført en

barrikade. J. C. Kristiansens brænderibygning blev forvandlet til en ”fæstning” og blev besat med en halv deling. Ud af hvert vindue stak bøssepiberne, parat til at give fjenden det glatte lag, når han stormede broen.

Kamp i Vejle

Da fjenden viste sig på bakk skrånningen mellem møllen og Sønderbrogade, åbnede artilleriet ved Lille Grundet sin ild på ham. Kanonkuglerne susede ud over vejlensernes hoved! Fjenden svarede fra sine ved vindmøllen plantede kanoner, samtidig med, at de beskød barrikaden ved Sønderbro. I over en time varede kanonaden. Det tordnede om vejlensernes øren, som om dommedag var kommen, thi fjenden vedblev at forstærke sin stilling ved møllen.

Imens fortsatte grev Ahlefeldt sin retræte gennem byen, dækket af femte kompagni, der stod ved Sønderbro. Men snart havde kanonerne ved møllen skudt barrikaden ved broen ned, den blev nu stormet af fjenden, som i et øjeblik trængte frem til rådhus torvet. Besætningen i Offersens Gård blev taget til fange, mens besætningen i Christiansens Gård slap gennem Fiskergade op bag kirken, stadig kæmpende med fjenden.

Snart stod hele Nostitz’ brigade ved hospitalet og i Vestergade. Byen var erobret! Fra Pilkebakken åbnedes en livlig geværild på fjenden, som måtte opgive sit forsøg på at trænge frem ad Horsensvejen.

Forinden var general Hegermann-Lindercrone brudt op fra byen, gående nord på, befalende Max Møller at holde stillingen nord for byen til aften, til hvilken tid han mente at kunne have nået reserven, der stod ved Bredal, hvorhen syvende bataljon fra Hedensted var kommanderet. Første kavaleribrigade fik ordre til at forberede tilbagetoget mod nord til Lindved.

Max Møller drog nu forstærkninger til passet ved Horsensvejen og til bakkerne ved Lille Grundet, hvorfra fjenden kunne beskydes, når han viste sig udenfor husene i Vestergade. De to kompagnier af første regiment, som havde stået som reserve i Grejsdalen under kaptajn Thalbitzer, rykkede nu frem og tog stilling på bakken nord for ”Aldershvile”. Styrken her blev dog snart delt, idet brigadechefen gav ordre til, at det ene kompagni skulle gå mod øst til det sted, hvor Viborgvejen forenedes med Horsenslandevejen. Her havde

På Vejles gamle kirkegård står dette mindesmærke over slaget ved Vejle og dets danske ofre.

FOR MEE DØD
TIL HVA DANNA ARKERT
HVA LITTE DØD FØRTE
LITTE DØD
HVA LITTE DØD

Nærbilleder af mindesmærkets tekst. Til venstre ses sydsiden, derefter vestsiden, osv.

nemlig det batteri, der før stod mellem møllen og Sønderbrogade nu taget stilling for at danne en slags reserve.

I flere timer førtes nu en meget livlig kamp. I Vestergade og på Horsensvejen, hvor fjenden på ny søgte at trænge frem, peb kuglerne fra det danske skyts oppe i skoven, så snart fjenden vovede sig ud af husene. Fjenden måtte på ny opgive at komme ud af byen ad Horsensvejen. Men så gik han om ad Peder Henriksensgade og tog stilling fra Stokbroen til Gjeddebro på Vardevejen, og de yderste huse i Vestergade blev besatte med fjender i alle vinduer, ja selv på tagene. I over en time udfoldedes herfra en livlig skydning på de danskes stilling på Pilkebakken. En masse granater og kardætsker kastedes op mod bakken, men uden virkning, da de danske tropper stod for højt til, at fjendens skyts kunne anrette videre skade.

Tilbagetoget

Gablenz vovede ikke at lade sine tropper storme de stejle bakkeskråninger øst og nord for "Aldershvile" og besluttede derfor at omgå stillingen mod vest. Under en virksom ild fra Pilkebakken gik fjenden over Gjeddebro ad Vardevejen. Det var 9. og 18. jægerbataljon, der foretog denne tur. Stillingen på Hovertoft blev taget, og de danske tropper her måtte trække sig tilbage over Grejsdalsåen og brød broen af efter sig, mens fjendens to bataljoner tog stilling mellem Hovertoft og Grejsdalen. Den danske brigadechef gav nu ordre til, at stillingen ved Lille Grundet skulle opgives, og tropperne trak sig tilbage til Juelsbjerg, hvorhen nu også artilleriet ved Viborgvejen var gået.

General Honnecs, der kommanderede den vestre front, havde fra Gorms

Høj i Jelling set, at stillingen ved Hovertoft og Grundet var opgivet. Han begyndte da tilbagetoget nord på. Kompagnierne ved Haraldskjær, Vingsted Mølle og Høgsholt blev givet ordre til tilbagetog, afkastende alle broer over Vejle Å. Over Bredsten og Jelling gik de til Lindved. Kompagnierne ved Grejs og Holms Mølle trak sig tilbage over Lysholt og Gl. Sole til Remmerslund.

Den 9. marts var østrigerne herre over Vejle og Vejledalen. Vore tropper tog nu stilling ved Gudenå (Uldum og Hvirring) og ved Hansted Å nord for Horsens.

Vore tab i træfningen ved Vejle var 18 døde og 30 sårede, deriblandt tre officerer. [NB: På gravmindet øverst tv. side 46 nævnes 13 døde danske. red.]

Østrigerne havde 16 døde og 81 sårede, deriblandt otte officerer.

Fjenden havde taget 132 af vore til fange. Disse var næsten alle tagne i Søndergade, da fjenden trængte frem til Rådhusstorvet.

Afsluttende bemærkninger

Oberst Vaupell skriver i sin bog, at tilbagetoget fra den ypperlige stilling ved Lille Grundet var forhastet. Vore soldater ville rimeligvis med lethed have kunnet slå fjenden tilbage, når han ville over Grejsdalen.

”Hvad bestilte det danske rytteri hele den lange dag?”, spørger han: ”Det holdt, sammenpakket i brigader, og med undtagelse af de i træfningens begyndelse nævnte to forpostskanser kom det ikke til at deltage i kampen. Det var synd og uret. Både ved Vorbasse og Højen havde det vist, at det kunne taget det op med fjendens rytteri, når det blot fik lov til at tage del i den blodige leg.”

Træfningen ved Vejle blev ingen glimmedag for det danske våben. Men vi kan vel også have godt af at mindes vore nederlag. De kan minde os om, at når vi igen skal ud i den blodige leg, da at kaste øjet på søen. En stærk flåde er, hvad vi må tage sigte på. På landjorden vil vi altid blive de få mod de mange.

De faldne blev glemt

Under rubrikken ”Lokale Efterretninger”, skriver Vejle Amts Folkeblad samme dag:

Ved krigergraven på kirkegården var i dag på 25 års dagen efter træfningen ved Vejle, intet andet usædvanligt, end at dannebrog var rejst, og en slægtning af en af de faldne havde henlagt en krans.

Gågaden Søndergade i Vejle 2012. Huset til højre, Den Smidske Gård, bærer årstallet 1799. Sammen med sin grå nabobygning genkendes den på det 148 år gamle foto side 40. I baggrunden ses møllebakken med den indpakkede mølle, der er under restaurering. Farvefotos i denne artikel: Leif Baun.

Hverken våben- eller forsvarsbrødrene synes at have vidst, at det i dag er 25 år siden, at de soldater, der hviler i denne krigergrav, udåndede for fædrelandets sag. De nævnte foreningers bestyrelser, og da særlig våbenbrødrenes, burde have vidst det og på en passende måde have mindedes de faldne.

Sådan gør man i andre byer.”

Kilde:

Vejle Amt Folkeblad for 8. marts 1889 angiver som kilde, at artiklen er udarbejdet på grundlag af E. Th. Sørensens værk: ”Den anden Slesvigske Krig” og Otto Vaupells værk: Kampen for Sønderjylland.

Konsulen på kirkegården

PÅ KIRKEGÅRDEN I JELLING FINDER MAN DET USÆDVANLIGE GRAVSTED OVER SLÆGTEN FRA KIDDEGÅRD, HVOR KIRKEGÅRDENS TREDJE STEN MED RUNER STÅR OG FORTÆLLER OM FAMILIENS INTERESSE FOR OLDTIDEN. EN MINDRE STEN PÅ GRAVSTEDET ER SAT OVER ”UDSENDT KEJSERLIG KONSUL” HENRIK SAGER JOHANNESSEN ØRNFELT. HANS LIVSBANE VAR USÆDVANLIG, OG I DET FØLGENDE SKAL GØRES KORT REDE FOR HANS OPLEVELSER.

AF SØREN MULVAD¹

Henrik Ørnfelt var født på Kiddegård den 1. august 1864. Faderen var gårdens forpagter, moderen var født Kidde. Traditionen fortæller, at faderen tidligere havde været kusk på det fynske gods Ørnfelt, hvorfor han navngav sine børn med dette pompøse navn. Ifølge sønnens fortælling blev faderen senere stationsforstander i Svenstrup, Jylland, hvor sønnerne tidligt lærte at opfatte de telegrafsignaler, som den gang anvendtes som meddelelser mellem stationerne. Henrik blev skrap til dette og kunne endda sige, hvem af personalet på de fremmede stationer, der i et givet øjeblik betjente telegrafene. Hver havde sin særlige rytme. Han gik i telegraftjeneste og blev snart verdensrekordhaver i hurtighed på telegrafnøgle. Hans interesse for telegrafien var så stor, at han tilbragte en stor del af sine fritimer på telegrafstationen i Fredericia, og kontorlederen endte med at forbyde ham at tage flere vagter, end han fik tildelt.

Næste tjenestested blev København, hvor Henrik Ørnfelt tog kurser og tillige blev stenograf ved Rigsdagen. Pludselig kom der meddelelse fra Store Nordiske Telegrafselskab om, at Henrik og broderen Lorenz kunne komme i russisk statstjeneste. I oktober 1887 rejste brødrene så mod det fjerne Sibirien med vellønnede stillinger i udsigt. Ansættelsen i statens tjeneste medførte en charge som oberst med tilsvarende uniform og rejsepenge til seks ugers rejse gennem Sibirien med heste og slæde til Khabarovsk, hvortil han ankom maj 1887.

Rejsen gennem Sibirien fyldte det unge menneske med begejstring. Han

Konsul Henrik Sager Johannesen Ørnfelt (1864-1939).

sov næppe for at se på alt det smukke i landskabet og de fremmedartede forhold på poststationerne, hvor der blev skiftet heste.

Henrik Ørnfelt satte sig hurtigt ind i de forhold, der herskede på telegrafstationen i Khabarofsk. Han oplærte assistenterne ved ihærdig træning og tilid, og allerede et år senere tillod han sig en fire dages ferie, som han tilbragte til hest på et ridt ind i Kamtchatka.

Imidlertid havde Henrik Ørnfelt haft øjnene med sig og samlet en del almen kundskaber sammen under sit ophold i København. Han havde bl.a. iagttaget, hvorledes sygdomsbehandling blev praktiseret. Denne færdighed benyttede han overfor en del lokale patienter på udtrykkelig betingelse af, at han ingen betaling ville have. Han fortæller selv en historie om en adjutant hos generalguvernøren, som havde forstoppelse. Ørnfelt blev kaldt til sygehuset, hvor hans lange smidige fingre fandt den fyldte tarm og masserede på den, indtil ”proppen flød ud.”

Ørnfelt nægtede at modtage belønninger for sine ”kure”, men da han forlod Khabarofsk og stod på floddamperen, der skulle føre ham til Vladivostok, mødte talrige af hans venner op på kajen, og i samme øjeblik fortøjningerne blev kastet, begyndte indpakkede gaver i form af diverse sølvstøbninger at regne ned over ham. Dem kunne han ikke godt levere retur.

Ørnfelt var ikke alene på hjemrejsen, der gik over Kina og Indien, gennem Det røde Hav, Italien etc., han var sammen med sin hustru, den to år yngre Anna Stanislavovna von Bachalovitscha, datter af Khabarofsk borgmester. Efter forlydende var det et meget rigt giftermål, hvor hustruen førte en meget stor medgift med sig. Da Ørnfelt selv levede økonomisk, bragte parret en god formue tilbage til Danmark.

Efter hjemkomsten fik Ørnfelt diplom som kongelig translatør og tolk i russisk. Han oprettede en telegrafskole, som blev støttet af Store Nordiske Telegrafselskab, og tilbragte ellers resten af sit erhvervsaktive liv i telegrafvæsnets tjeneste på Toldbodtelegrafstationen. Her lagde mange russiske skibe til, og russiskkundskaberne var til stor nytte.

I løbet af årene 1890-1900 kom Ørnfelt via sit arbejde i tæt forbindelse med en række større virksomheder, som han kunne rådgive med hensyn til engagementer i Rusland. Han oversatte en række lærebøger i landbrugsvirksomhed og lægevidenskabelige værker til russisk og foretog selv en rejse til Volodgaegnen for at vurdere muligheden af at igangsætte en mejerivirksomhed dér, som der allerede var i Sibirien.

Eksporten af mejerimaskiner, centrifuger, frø og meget andet medførte

Gravpladen i nærbilledet med følgende indskrift: "Konsul Henrik Sager Johannesen Ørnfelt, født på Kiddegård 1. aug. 1864, død i København 1. jan. 1939. Udsendt kejserlig russisk konsul i Kbh. Søn af Johannes og Petrea Lassen Ørnfelt, f. Kidde." Foto: Leif Baun.

millionindtægter hos de danske firmaer, ligesom mange unge, der drog til Sibirien i mejeribrugets og landbrugets tjeneste, lærte det russiske sprogs grundregler hos Ørnfelt.

Værftsvirksomheden "Burmeister og Wain" fik ordre på at bygge det russiske kejserskib "Standart", og al korrespondance mellem zarens regering og firmaet gik over Ørnfeldts skrivebord. Han var da russisk vicekonsul i København. I dette arbejde kom han i forbindelse med en lang række højtstående russere, som kunne lide at samles til tvangsfrit samvær i hans hjem i Amaliegade, hvis forfinede elegance tiltalte de aristokratiske russere. Han fik diverse ordner for sit arbejde: ridderkorset af St. Stanislaus ordenen, St. Anna ordenen og kommandørkorset for samme. Alt i alt blev han højt dekoreret af den zaristiske regering.

I 1908 måtte Ørnfelt lade sig pensionere på grund af, som han selv kalder det, "tvangstelegraferingstanker". Men der blev sendt bud efter ham til en

Konsulens gravplade på forældrenes gravsted lige syd for kirketårnet i Jelling. Foto: Leif Baun.

helt anden opgave. Konsul Kofoed på det russiske konsulat i København gik af, og Ørnfelt fik stillingen. Han modtog den, og blev såkaldt ”udsendt konsul”. Det vil sige, at han var ulønnet.

Der hersker imidlertid en usikkerhed om denne titel. Det er usandsynligt, at Ørnfelt trådte i Sovjetrussisk tjeneste, og hvilken russisk eksilregering, der end udnævnte ham, kan man tvivle, om han repræsenterede de faktiske russiske magthavere.

I folketællingerne for København finder man bl.a. familien i Amaliegade 30, en kort tid boede de i lokalerne under Aleksander Newskijkirken, Bredgade 53. Her benævntes Henrik Ørnfelt i 1921 som vicekonsul og i 1925 som forhenværende konsul.

Efter sin afgang var Ørnfelt med til at lukke konsulatet. Hans erindringer, som er præget af stor beskedenhed og diskretion, kunne lade tilbage at ønske, at han havde fortalt noget udførligere om sine oplevelser i Sibirien og om sit konsulære arbejde.

Enken bosatte sig i en lejlighed i det kompleks i Stampesgade, de ejede. Den russiske menighed i Danmark samledes ofte hos Ørnfelt både før og efter 1917, og det menes, at han støttede kejserinde Dagmar (Maria Fjodorowna) økonomisk, da hun stod hjemløs i Danmark efter sin fordrivelse. Ørnfelt sikrede sig senere et par klenodier fra kejserindens hjem, bl.a. en stor sølv-samovar, som havde stået på kejserskibet.

Der var en datter i ægteskabet. Hun engagerede sig livslangt stærkt i den russiske menighed og dens vel, og var da også medlem af denne.

Da hustruen var ortodoks, kunne man se, at ægteparret ikke ville komme til at hvile i samme gravsted, og enken og datteren lod ham da begrave i fødesognet, Jelling, mens hustruen blev begravet på den ortodokse afdeling af Københavns Kirkegårde. Datteren ligger begravet på kirkegården i Hellerup.

Litteratur:

- Bertelsen, Henrik: Russiske flygtninge i Danmark 1917-1995. (Uden trykkested) 1992.
Mulvad, S.: Lad os åbne vor dør. Kronik, Vestkysten 20. maj 1988.
Reiffenstein-Hansen: Skikkelser og Skæbner. Korsør 1929.

Noter:

1. Søren Mulvad, født 1948. Lærer, arkivleder, skribent. Tidligere historiske artikler i Koldingbogen og Fra Ribe Amt. Udgivelser om lokalhistoriske emner på Ribe-egnen. Skolekomedier og flere friluftsteaterstykker.

Fra hvilehjem til ældrecenter

I 1931 BESLUTTEDE TO MODNE, MEN DOG ENDNU YNGRE, PIGER PÅ HENHOLDSVIS 36 OG 39 ÅR, AT DE VILLE LADE ET HVILEHJEM OPFØRE FOR ÆLDRE MENNESKER I SMIDSTRUP. HVORFOR BLEV DET SMIDSTRUP, DER BLEV STEDET, HVOR DE BYGGEDE?

AF METHA LANGE

Marie Magdalene Larsen havde været ansat ved Smidstrup Sygeplejeforening i et par år og Jensine Kathrine Larsen mindst et år.

Disse to søstre er født i Bindslev i Vendsyssel som døtre af Else Katrine Lautrup og Kristian Peter Larsen. Ved folketællingen i 1906 omtales Else Katrine som enke. Deres mor må selv klare opdragelsen af en børneflokk på fire piger og en dreng.

Jensine blev uddannet som sygeplejerske, og Magdalene fik en kortere uddannelse, som svarer til sygehjælper.

I taknemmelighed til disse to kvinder, der lod opføre Hvilehjemmet Bethel i Smidstrup, har jeg prøvet at finde historien bag hvilehjemmet, som nu er blevet til ældrecentret Smidstrup-parken.

En tidligere leder af Hvilehjemmet/Smidstrup-parken, to personer, der har været ansat på hjemmet, en pårørende, to håndværkere, samt en slægtning til søstrene Larsen, og sygeplejemuseet i Kolding har bidraget med oplysninger til denne artikel.

Magdalene og Jensine Larsens baggrund

Som de ældste børn af en søskendeflokk på fem er de tidligt kommet ud at tjene, da deres far Kristian Peter Larsen var død inden folketællingen i 1906, der som nævnt omtaler deres mor, Else Katrine Lautrup Larsen, som enke.

Ved Jensine og søsteren Ingeborgs dåb i henholdsvis 1893 og 1895 er familiens bopæl Sønder Bindslev Hede, Bindslev sogn, Hjørring. Jensine og Magdalenes kristne livsholdning var kendetegnende for hvilehjemmets ånd.

Jensine tog ofte Knud Rasmussen til side, når han som håndværker var på besøg på hjemmet.

Knud fortæller, at Jensine derefter sagde:

”Det er sådan, at min bibel altid åbner sig på samme sted, og mine øjne falder på fortællingen om Jakob, som fandt stedet, hvor han ville bo, og han lagde sig til at sove med en sten som hovedpude, og han kaldte stedet Bethel, som betyder hjem. Derfor hedder dette sted Bethel.”

Søstrene kom her til Smidstrup Sogn i tiden, hvor socialreformen var under tilblivelse og senere blev vedtaget i folketinget i 1933.

Med aldersrentens indførelse i 1922 havde ældre mennesker med en mindre formue mulighed for at betale for at bo på et hjem for ældre, i stedet for at bo på aftægt ved familien eller på fattiggården.

Hvis man var fyldt 66 år, havde man da mulighed for at få aldersrente. Den var som følger i 1921-22 (årlig)

	Hoved- staden	Provins- byerne	Land- distrikterne
Giftede Mænd	1188 Kr.	984 Kr.	780 Kr.
Enlige Mænd	642 -	534 -	420 -
Enlige Kvinder	594 -	492 -	390 -

Huset, som blev bygget i 1931, var på størrelse med en stor villa.

Jensine var også aktiv omkring hjemmesygeplejerskernes vilkår.

Byggegrunden til "Hvilehjemmet Bethel" blev købt af smed Carl Hoffmann, som havde en matrikel langs med den nuværende Niels Bjerresvej.

De første år var der plads til 8-10 beboere, fra starten var det kun kvinder, som på dette tidspunkt var beboere på hjemmet.

Hvilehjemmet blev udvidet

Senere blev der bygget til. Først, i 1942, hvor fløjen mod nord blev bygget, og i 1946 blev fløjen mod syd bygget. Her var køkken og bryggers. På første sal var der indrettet værelser. På dette tidspunkt var der plads til 30 beboere.

Det var altid lokale håndværkere, der byggede.

Den sygeplejemæssige del har altid været i top, så længe søstrene Larsen havde Hvilehjemmet.

Derimod var det ikke alle beboere, der var lige tilfredse med at bo på hjemmet.

Da det var et privat hjem, var der nok også en stram økonomi. Så for at få driften til at hænge sammen, blev der sparet på mange ting. Egne produkter blev anvendt i husholdningen, hvilket kun var positivt, men det var ikke let at gøre alle tilfredse.

Smidstrup Hvilehjem hvor der er tilbygget fløje både mod nord og syd.

Søstrene Larsen i deres egen stue på hjemmet. Tv. Jensine med hvid krave, th. Magdalene.

Beboerne var med i den daglige husholdning og hjalp også i haven efter evner og kræfter.

I november 1972 blev hvilehjemmet solgt til Børkop Kommune. En stor renovering forestod, og i 1974 blev hjemmet åbnet igen som kommunalt alderdomshjem. På dette tidspunkt var der plads til 17 beboere.

Ægteparret Kirstine og Alfred Jensen fra Samsø blev ansat som bestyrerpar. Kirstine var sygeplejerske og Alfred tog sig af kontor og praktisk arbejde.

Foruden bestyrerparret blev der ansat flere ufaglærte hjælpere, der både hjalp i plejen og rengøringen. Desuden var der personale i køkkenet, som fremstillede al maden til husets beboere.

Efter nogle års ansættelse blev flere af de ufaglærte medarbejdere tilbudt orlov for at tage sygehjælperuddannelsen.

Kirstine og Alfred Jensen gik på pension i 1980 og 1. juni 1980 blev Vita Nielsen, der er sygeplejerske, ansat som bestyrer på Smidstrup Hvilehjem.

Allerede i 1983/1984 var der røre omkring hjemmets fremtid. Var hvi-

De 10 boliger tages i brug 1991 (set fra syd).

Vestfløjen bygget omkring 2003.

lehjemmet for lille og utidssvarende? Burde det nedlægges? De spørgsmål medførte, at der blev indkaldt til stormøde i Smidstrup Forsamlingshus.

Protesten blev taget til efterretning af de lokale politikere. Planer med omdannelse til plejecenter blev påbegyndt. En tilbygning af 10 lejligheder og et stort fællesrum samt renovering af det eksisterende hjem kom på tegnebrættet.

I tiden omkring 1988 blev vilkårene for plejehjemsbeboere meget anderledes, hvad økonomi angår. Indtil da betalte beboerne hele deres folkepension til hjemmet, og fik udbetalt lommepenge. Hjemmet skulle betale alt, hvad der var nødvendigt for beboeren. Tøj, frisør, fodpleje m.m.

Fra omkring 1988 blev folkepensionen udbetalt til hver enkelt, og de administrerer selv økonomien, hvis de har mulighed for det, eller har pårørende, som kan. Der blev nu betalt for kost og logi, men der kunne søges boligydelse m.m. Samlet set fik beboerne mere selvstændighed på flere områder.

I 1987 blev Englystparken indviet. Her blev der bygget et storkøkken, som også let kunne levere mad til hvilehjemmet i Smidstrup.

1. maj 1990 blev de 10 nye boliger taget i brug. Herefter blev maden leveret fra Englystparken.

Det gik en tid, inden fællesrummet, som skulle forbinde de forskellige afdelinger, blev bygget.

Det gav store udfordringer for personale og beboere, når de skulle fra den ene afdeling til de andre. Trafikken foregik på planker og plader udlagt i byggerodet. Kontoret var, under ombygningen af den gamle bygning, et hjørne på gangen.

Den gamle bygning blev renoveret, og i 1991 kunne 13 lejligheder af forskellige størrelser tages i brug. Samtidig blev der også etableret café, modtageskøkken og et kontor.

Hvilehjem skifter navn

Smidstrup Hvilehjem blev nu til Smidstrup-parken. Stillingen som bestyrer af Hvilehjemmet blev nu ændret til centersygeplejerske i Smidstrup-parken. Lederen var stadig Vita Nielsen.

På dette tidspunkt bliver hjemmeplejen inddelt i grupper og Smidstrup-gruppen, der havde egen tilsynsførende, udgik fra Smidstrup-parken.

Der manglede hurtigt ældreboliger. Efter køb af jord fra Niels Just Bjerre blev der bygget syv gode lejligheder og et kontor langs med Niels Bjerresvej. Disse boliger blev bygget af boligselskabet Domea.

Hjemmeplejen flytter igen fra Smidstrup-parken, og Vitas stilling hedder nu Områdeleder.

1. september 1999 vælger Vita at sige sin stilling op for at blive natsygeplejerske i Børkop Kommune.

Elsebeth Nissen bliver nu leder, og omkring 2003 bliver der bygget en fløj længst mod vest, med seks gode lejligheder plus en aflastningslejlighed. Det er også Domea, der ejer disse boliger.

Efter Elsebeth var blevet centerleder af det nye plejecenter Atriumhaven i Brejning, blev Marie Henriksen centerleder af Smidstrup-parken, men det første halve år var det kun på halv tid, da Marie også var ansat på Englystparken.

Ved kommunesammenlægningen fra den 1. januar 2007 blev kommunens ældreområde opdelt i fire områder.

Smidstrup kom i område syd, der havde områdekantor i Lindegården på Grønlandsvej i Vejle. Her havde områdelederen sin base.

Efter endnu en sparerunde reduceres områderne til tre, og Smidstrup er nu i område Øst.

Vi i Smidstrupområdet troede, at nu var det lokale plejehjem sikret mod nedlæggelse, da der var bygget til, og det nu et plejehjem, som var blevet stort nok til et passende antal medarbejdere.

Men nej, en sommerdag i 2008 var der et orienterende møde for beboere og pårørende omkring kommunens planer for Smidstrup-parken. Der var flere boliger, som ikke opfyldte kravene fra arbejdstilsynet. Administrationen i Vejle Kommune mente, at beboerne hellere ville bo i bymæssige område.

Flere pårørende og folk fra lokalområdet med borgerforeningen og lokalrådet indkaldte med en dags varsel til møde i Smidstrup-parken kl. 19.00, hvor Karen Heebøl (senior- og sundhedsdirektør) i Vejle Kommune orienterede, og formanden for socialudvalget Christa Laursen kom med en redegørelse for kommunens plan.

Omkring 100 personer var mødt frem for at protestere mod planerne. Det gjorde indtryk på politikerne. Selv om arbejdstilsynets krav ikke var opfyldt, var der forhåbninger om, at nu var der arbejdsro en tid.

Smidstrup-parkens kontor med terapi i baggrunden.

Det gamle ombyggede hvilehjem med terapi og glasgang i baggrunden.

Selv om der var glæde over, at Smidstrup-parken ikke skulle lukke som plejecenter, blev der snart hældt malurt i bægeret. Det åbne dagcenter skulle lukkes, og som følge deraf skulle aktivitetslederen afskediges. Dette forringede livskvaliteten for husets beboere og områdets brugere af dagcenteret.

Maden bliver nu leveret som vakuummad fra det store kommunale køkken i Gravens.

Marie Henriksen sagde sin stilling op og efter en tid med konstituerende leder Birthe Schelde fra Lindegården, blev Marja Korpi centerleder 1. nov. 2008.

Der går nu to år, inden det samme spareforslag blev fremlagt i Smidstrup-parken for beboere og pårørende. Aktivitetsrådet i Smidstrup-parken, Smidstrup-parkens Venne- og Støtteforening sammen med lokalrådet indkaldte nu kommunalpolitikere til et høringsmøde i Smidstrup Forsamlingshus.

Igen en aften med 100 fremmødte for at høre om politikernes planer og for at kæmpe for bevaring af Smidstrup-parken som plejecenter.

Der blev også lagt lister ved de lokale handlende. Her blev der afgivet over 600 underskrifter mod nedlæggelse af Smidstrup-parken som plejecenter.

Disse underskrifter blev afleveret på Vejle Rådhus. Der blev ventet spændt på byrådets beslutning om sparerunden.

Smidstrup-parken slap igen igennem med livet i behold, men sparekravene og nedskæringer på bevillinger er mærkbare.

Frederikshaab Statsungdomslejr

FREDERIKSHAAB STATSUNGDOMSLEJR PÅ GÅRDEN
KAROLINESYNDE ER IKKE DET EMNE, DER ER MEST LOKAL
VIDEN OM I RANDBØL SOGN. MEN EN HELDIG KONTAKT
HAR GIVET DET LOKALE ARKIV ET STORT MATERIALE OM
LEJREN, DER EKSISTEREDE I SEKS ÅR MED VIDT FORSKEL-
LIGE OPGAVER.

AF FRANK LAURSEN

I efteråret 2009 blev Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museumsforening kontaktet af Elsebeth Aremark Pedersen, Odense, som tilbød lokalarkivet viden, materiale og fotos om den tidligere statsungdomslejr, som var beliggende i Frederikshåb i 1940'erne.

Hertil kom, at hun tillige havde erindringer fra sin barndom om besøg på Karlsmindegården på den tidligere flyvestation ved Vandel.

Dette satte en omfattende mailkorrespondance i gang om Frederikshaab Statsungdomslejr og om Elsebeth A. Pedersens families tid i Vandel. Som supplement hertil besøgte Elsebeth A. Pedersen lokalarkivet og området i foråret 2010 for personligt at berette om sin barndom her på egnen.

Det viste sig tillige, at hendes bror Poul Aremark, Albertslund, havde tilsendt lokalarkivet i Vandel en kort fortælling om samme emne i 1995 og nu også kunne bidrage med yderligere oplysninger.

Resultatet blev bl.a. nedenstående artikel om statsungdomslejren på gården Karolinesynde i Frederikshåb.

Karolinesynde, matrikelnummer 8a og 2b af Guldbergsminde

Gården Karolinesynde blev oprettet ved kongelig bevilling og skøde til Hans Kristian Thomsen i 1854, men havde inden da været drevet som selvstændig gård siden midt i 1700-tallet.

Gårdens navn fortaber sig i 1700-tallet. I folketællingen fra 1801 benævnes

gården som Carolinesynde, og ingen af dens beboere hed Caroline på dette tidspunkt.

Mon gården blev opkaldt efter dronning Caroline Mathilde?

Efter en række af syv ejere blev gården overtaget af L.A.B. i Århus i 1940 med henblik på at oprette en ungdomslejr på stedet.

L.A.B. står for Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse. Den var en dansk organisation, der eksisterede fra 1939 til 1965. Den gjorde under anden verdenskrig en betydelig indsats ved at organisere spildindsamling, tøjreparation m.m., samt ved at igangsætte boligbyggeri. Senere indførtes fiskeensilagefabrikation, husmoderafløsningsinstitutionen samt, i samarbejde med de enkelte kommuner, genoptræning af erhvervshæmmede. Adskillige af landsforeningens aktiviteter videreførtes af selvstændige selskaber.

Ungdomslejrene og Statsungdomslejrene begyndte allerede at tage form i slutningen af 1930'erne med depressionen, stor arbejdsløshed m.m., men ved besættelsen i 1940 blev det ret påtrængende at få sådanne lejre oprettet og til at fungere. Social- og Arbejdsministeriet oprettede 20-25 af disse lejre rundt i landet for unge arbejdsløse, fortrinsvis ufaglærte ikke-forsørgere mellem 18 og 25 år. Dels for at give dem en meningsfyldt beskæftigelse af en art, dels for at forhindre, at de blev ofre for tysk hvervekampagne, der havde til formål at

Karolinesynde ombygges til ungdomslejr. Fra højre Steen Rasmussen, søn af Murer Rasmussen, Vandel. Dernæst Harry Hansen, Vandel. De to andre er ukendte. Foto stillet til rådighed af Inger Schnedler, Vandel.

få unge danskere til at rejse til Tyskland og arbejde, eller værre endnu: Blive hvervet af besættelsesmagten.

De overordnede rammer for de unges ophold i disse lejre blev fastsat ved lov og omhandlede eksempelvis fordelingen af undervisningstimer kontra arbejdstimer for de unge. Den første lov af 1938 om disse forhold fastsatte en bestemmelse om 28 timers arbejde om ugen, medens den næste af 1940 ændrede arbejdstiden til 40 timer, for at eleverne skulle vænne sig til at arbejde, som man gjorde på en normal arbejdsplads. Der blev dog samtidigt betonet, at der skulle finde arbejdsteknisk undervisning sted, som kunne kvalificere de unge bedre til arbejdsmarkedet. De unge fik løn under arbejdet. Under den arbejdstekniske undervisning hørte også sport.

L.A.B. i Århus købte således Karolinesynde med statstilskud og indrettede denne til ungdomslejr. Lejren blev drevet i disse rammer fra 15. januar 1941 til 13. oktober 1941, hvor Social- og Arbejdsministeriet overtog stedet og oprettede Frederikshåb Statsungdomslejr.

Ved Frederikshaab Statsungdomslejr bestod ledelsen af en funktionærstab med en forstander, økonoma, lærer, regnskabsfører samt en fodermester og en leder af markbruget. Hver især fungerede som lærere for hver deres område og fag. Belægningen var på omkring 40 elever.

Eleverne var i Frederikshåb udelukkende drenge og kom for det meste fra byen. De havde deres egen elevforening med valgt bestyrelse.

Gården blev drevet traditionelt med malkekøer og svin og markdriften tilpasset herefter. Eksempelvis var der i 1944 12 malkekøer, 6 ungkreaturer, 20 svin og 3 spand heste. Udover hestene havde man en Fordson traktor til rådighed. Desuden blev dyrket kartofler og grøntsager til eget forbrug.

Gården havde et betydeligt jordtilliggende, bestående af 200 tdr. land under plov, 50-100 tdr. land skov og 300 tdr. land hede. Eleverne hjalp således også med skov- og plantningsarbejde, samt opbrydning af hedejorden.

I 1943-44 blev der bygget en helt ny gård lidt mod vest, i begyndelsen blot kaldet "den nye gård", senere Jægergaarden, hvor drengene også hjalp til. Her var det planen udelukkende at have svin.

Det var i øvrigt den overordnede plan at opdyrke hovedparten af den resterende hede og derefter sælge de to gårde til private.

Lejren havde sin egen avis "Hærvejen", som udkom 2-3 gange om året. Det første eksemplar var på gaden 27. juni 1942 og blev fejret ved en "avisfest".

Til at udfylde fritiden med noget meningsfyldt var der foruden lektielæsning en hel række arrangementer året igennem af forskellig art, såsom besøg

af og hos naboer i omegnen, ekskursioner til seværdigheder, biografbesøg, fodboldkampe, foruden idræt hjemme i lejren.

Det ser hermed ud til, at Frederikshaab Statsungdomslejr hørte til i den bedre ende af disse lejre på den måde, man behandlede og beskæftigede de unge ved at lægge vægt på såvel det praktiske arbejde som undervisning parret med godt socialt samvær.

Det har vist ikke været tilfældet i alle lejrene, hvor eksempelvis lejrledelsen havde andre og mere strikse opfattelser af, hvorledes de unge skulle håndteres. Som begrundelse herfor anførtes blandt andet hensynet til den omkringboende befolkning, som man mente havde en noget stram fortolkning af begrebet arbejdslejr. Man kunne ikke tolerere slendrian i lejrene med undervisning o.s.v., når befolkningen udenfor generelt måtte arbejde hårdt for en ussel løn på grund af tidernes ugunst.

Man må tillige konstatere, at de unges ophold i lejrene var en slags frivillig tvang. De var sådan, at de arbejdsløse, der nægtede at deltage i sådanne lejre, blev trukket i understøttelse. Til gengæld fik de en lille løn for det arbejde de udførte i lejrene, hvilket så, i uheldige tilfælde, kunne bruges som motivation til at hundse med de unge mennesker.

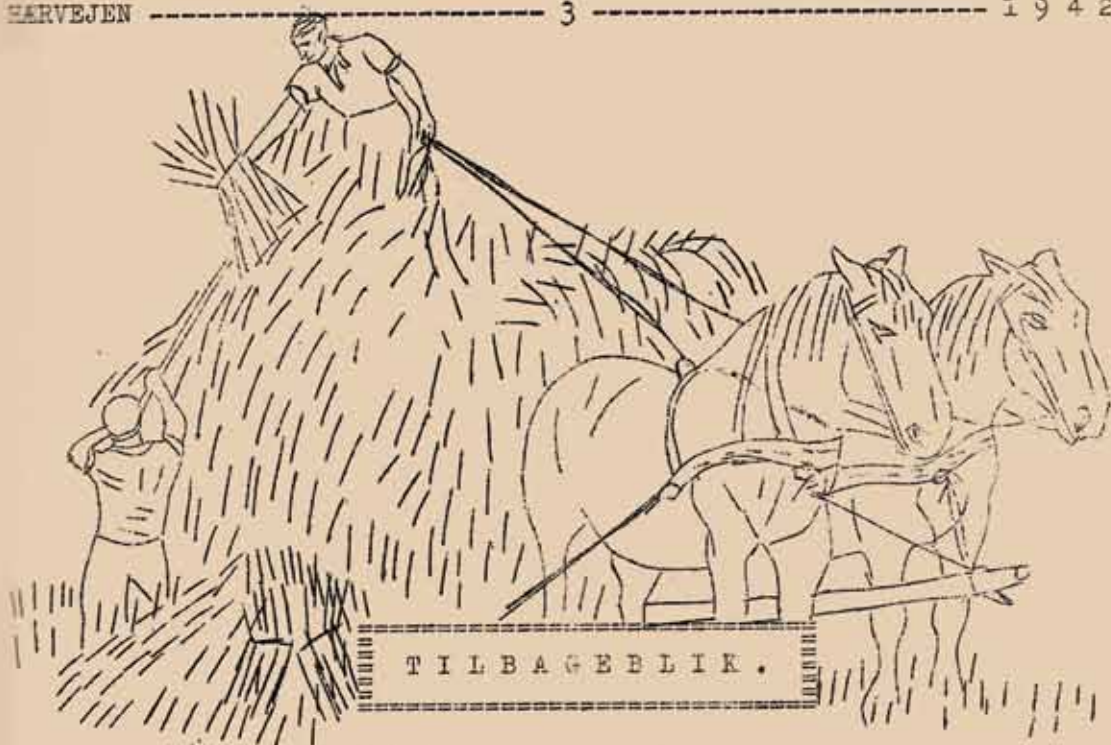
Frederikshaab Statsungdomslejrs første forstander var Karl Kaspersen. Han var født 2. august 1905 på Wedelsborg på Fyn, hvor faderen var skovfoged.

Han havde været forvalter på Egeskov Gods og senere bestyrer af landbruget på institutionen Renbæk i Sønderjylland og på Møgelkjær ved Horsens. Hans hustru Elna ledede køkkenet i lejren som økonoma.

I andet nummer af avisen "Hærvejen", som udkom på årsdagen for lejrens oprettelse, ses Karl Kaspersens lederartikel i anledning af årsdagen samt et tilbageblik på årets gang i lejrens landbrug og elevernes deltagelse heri. Her får vi et godt indblik i tilværelsen og livet i statsungdomslejren.

Foroven på første side ses en tegning af ungdomslejren på den oprindelige firelængede gård set fra nordvest. I midten stuehuset. I den østlige ende af stuehuset var der et stort køkken med et kæmpekomfur. Til venstre herfor ses en af de nybyggede barakker i haven.

Længen til højre var laden, i midten af gården stalden, hvor der var kostald i midten og svinestald i begge ender. I den østlige længe var der indrettet vaskerum m.v. På østsiden var der et stort maskinhus og et par røde barakker mere (ses ikke på tegningen).

TILBAGEBLIK.

Da Foraaret satte ind her over Lejren, blev der jo almindeligt Røre overalt. Det første, der blev foretaget var jo Udsaanningen af Kunstgødning, og for Lejrens Ledelse er det jo en evig Samtale, hvorledes faar vi nu det betroede Arbejde udført sammen med meget andet, men det gik forbavsende godt. Saavel med det, der blev saaet fra Vogn, som det, der blev saaet med Haanden. Eleverne kommer meget hurtigt efter de forskellige Arbejder, selv om det er noget ganske Nyt og uvant Arbejde. Det var da i alt Fald smukt at se paa, naar de gik saadan en fire - fem Elever paa Linie med Posen paa Nakken og saaede Kvalstof paa Kartoffler og Roer. I Løbet af en Times Tid under en kyndig Arbejdsleders Ledelse kunde man faa dem til at saa jævnt og pænt.

Der blev pløjet, harvet, saaet og tromlet. Alt gik paa Livet løs. Det værste Punkt, vi havde, var Styring af Saamaskinen. Det tog nogen Tid, inden en Elev kunde faa den til at gaa lige frem, saa der maatte Lederne jo træde til ret ofte. Der var dog en af Eleverne, der sagde: "De skal ikke være ked af, Forstander, hvis Retningen er lidt med Zig-Zag, jeg garanterer for, at Kornet nok skal komme op, og Rækkerne bliver meget længere."

Der blev lagt Kartoffler og saaet Roer, og dermed var Lejren færdigtilsaaet. Vi naaede saa den Tid, da der skulde radrensnes og tynnes Roer, det var Eleverne jo ikke meget varme paa. "De er jo ikke til at se, de smaa Fyre, og saa er de ikke til at skille ad," og der blev sagt meget andet i Begyndelsen.
(fortsættes)

(fortsat)

Eleverne kom saa paa Timelen de første 3 Dage og derefter paa Akkord den øvrige Tid, og det Punkt kom vi ogsaa over med ret gode Resultater. Eleverne var tilfreds med det, de tjente, vi indenfor Ledelsen med det Arbejde, der blev gjort.

Sommeren gik til Høst med Pasning af Roer- og Kartoffolmarken samt en Del Opdyrkning af Heden, og vi naaede den Tid, hvor der skulde høstes. Traktoren og Binderen kørte den ene Omgang efter den anden paa Kornmarkerne, og Eleverne fulgte efter og stillede op, og det gik sin glade Gang. Af og til var der en, der spurgte: "Vi faar da et Høstgilde Forstander, naar vi er færdige?" og jeg svarede bekræftende. Da Indkørselen begyndte, meddelte jeg dem, der skulde køre Vognene, at den første, der vältede, skulde sæbne Ballet med Kokkepigen til Høstgildet. Der var jo Spænding om det, og det gik omtrent, til vi havde Avlen inde, men saa var der en, der greb Chancen og vältede saadan rigtig gammeldags med alle fire Hjul lige i Vejret, og han har fra den Dag af gaaet og talt Dagene, til han skulde danse Solo med Kokkepigen.

Nu er Høsten i Hus, Kartofflerne taget op samt Vintersæden saaet. Det næste, vi skal i Gang med, er Roer og Efteraarsplejning, saa alt kan være i Orden, inden Vinteren sætter ind.

K. Kaspersen.

Gammel Kærlighed?

En Dag spadserede jeg paa Strøget i København. Det var en Lørdag Eftermiddag, og der var tæt Trafik. En gammel, daarligt seende Dame tovede for længe med at gaa over Gaden for grent Lys med det Resultat at hun, da der etter skiftedes til rødt, stod angst og tvivlfuld midt paa Kørebanelen. Jeg gik ud til hende og bed hende min Arm for at lede tilbage paa Fortovet. Et nærvist Fud cyklede netop forbi og raabte i Parten: "Davs. - Hva' Pa'en, gaar du med hende endnu?"

----- o -----

En kendt og frygtet Politiasistent paa Østerbro kom en Dag kørende i sit store Regnslag, hvortil et Cyklebud i Forbifarten bemærkede: "Politiet ligger nok i Telt i Dag."

----- o -----

Et Bud kom forbi en sød ung Pige. I Forbifarten raabte han:

"Strik!"

Den unge Skønhed saa haanligt paa ham, hvorefter han grinende fortsatte: "Hjertegarn!"

----- o -----

LEJR

LEJREN

Officielt Organ for
Foreningen af
Funktionærer ved
Arbejds- og Social-
ministeriets Lejre

NUMMER II • 15. NOVEMBER 1944 • 2. AARGANG

Statsungdomslejrene XXI.:

Frederikshaab

Naar dette skrives, har Frederikshaab lige overstaaet sin 3 Aars Fødselsdag, idet Lejren blev overtaget af Staten den 13. Oktober 1941. Forud herfor havde L.A.B., Aarhus drevet Ungdomslejr her fra 15. Januar 1941, idet denne Institution købte Gaarden Karolinesynde og med Tilskud fra Staten indrettet den som Ungdomslejr. Karolinesynde har været drevet som Gaard fra Fr. d. Vn Tid, idet Gaarden i Lighed med flere af de omliggende Gaarde er grundlagt af de saakaldte Kartoffeltyskere, der indvandrede omkring Aar 1759.

Lejren er beliggende paa Randbel Hede, ca. 1 km fra den tusindaar gamle „Hærvej“, og som Minder fra en længst forsvunden Storhedstid, brydes Hedens Flade af Mængder af tavse og dystre Gravhøje. Denne Glansperiode ophørte omkring

Aar 1350, da Pesten „den sorte Død“ raserede Landet, og store Arealer gammel kultiveret Agerjord sprang i Lyng, som ugenert fik Lov at vokse og brede sig i aarhundreder.

Til Lejren, som er det største Gaardbrug paa Randbel Hede, hører ca. 600 Td. Land, hvoraf de ca. 300 Td. Land er fredet Hedeareal. En Ophevnning af denne Fredning lader sig sikkert ikke gøre

til trods for, at Jorden efter stedlige Forhold er god. Da Staten overtog Lejren, var der ca. 50 Td. Land under Plov. Dette Areal er nu udvidet til ca. 200 Td. Land, og Opdykningen fortsættes fremdeles. Paa de Jorder, der opdyrkes, er det Meningen at opføre to Landejendomme, hvoraf den ene staaer færdig og skulde have været taget i Brug for flere Maaned. Fortsættes Side 247.

Bladet var på 11 sider, og den sidste side slutter således:

”Hærvejen” er Organ for Statsungdomslejren ”Frederikshaab” pr. Randbøl. Bladet, der trykkes på Lejren, udkommer ved Hjælp af Tilskud fra Staten og Lejrens Elevforening. Det uddeles til Lejrens Elever, Lejrens Leverandører samt til Arbejdsministeriet og alle permanente Statsungdomslejre.

Tegninger: K. Skibsted. Redaktører er: John Riedel og Aage Nielsen, sidstnævnte er ansvarshavende.

T. SMEDEGAARD
 Nyt og brugt Entreprenørmateriel
 Emilsvej 26, Glostrup — Telef. Glostrup *1028

Linde Brugsforening

Telefon Linde 13

Ejlif Johansen

Boghandel

Bogtrykkeri

Tøftlund

Medlemmerne

bør støtte vore Annoncører ved alle Indkøb. De muliggør Udsendelsen af Bladet.

Frederikshaab

Fortsat fra Forsiden.

neder siden, men den er midlertidig overtaget til andet Formaal. Naar Opdyrknin-gen er tilendebragt og Jorden er merglet, samt den fornødne Læplantning er i Orden tilligemed Underplantning af ca 40 Td. Land Skov er tilendebragt, er Lejrens Arbejdsgaver udført, og det er da Hensigten at sælge de til den Tid oprettede Jordbrug.

Gaardens nuværende Besætning er 12 Malkekoer, 6 Ungkreaturer, 20 Svin og 3 Spand Heste. Desuden har man Traktor til Hjælp til Driften af Jorden.

Funktionsrøstaben er: Forstander, Økonoma, 2 Arbejdsledere, Lærer og Regnskabsfører. Bælægningstal: 40 Mand.

Lejren er pr. 23. Oktober d. A. sabnet for Elever.

Lejr-Lederen

udkommer en Gang maanedlig til samtlige Medlemmer. Ekspedition og Trykkested: Tøftlund Bogtrykkeri, Tilf. 51.

Ansvarshavende Redaktør: Forstander Poul Thomsen, Jerup Statsungdomslejr pr. Jerup.

Redaktionsudvalg: Lærer Hans Rohr, Audebo Statsungdomslejr pr. Maarso, og Regnskabsfører Hans Willumsen, Møgelkjær Beskæftigelsesforanstaltning pr. Horsens.

hvortil Bladet er anmeldt. — Anmodning om Flytning, Reklamation m. m. skal rettes til vedkommende Postkontor, og hvis dette ikke hjælper, til Foreningens Kasserer.

Da der ikke paatrykkes Navn paa Bladet, maa hver enkelt Lejr selv træffe en Ordning, der sikrer, at Bladene fordeles rigtigt til Ejermøndene.

Husk Kontingentet!

Til Oplysning for de Medlemmer, der selv sender Betaling til Kassereren kan oplyses, at Postgiro Nummer er 13439, Foreningen af Funktionsrøst ved Arbejdsministeriets Lejre, „Audebo“ pr. Maarso.

Ny Adresse.

Foreningens Adresse er fra 10. Oktober 1944:

Lærer Lyng Madsen, „Taarnsgaard“ Statsungdomslejr pr. Løgstrup St. Telefon Knudby 32.

Omtale af Frederikshaab Statsungdomslejr i LEJR LEDEREN 1944.
 Bemærk at nogle af de andre statsungdomslejr er nævnt i teksten.

Som der ses af teksten i LEJR LEDEREN tilhørte en del af den fredede Randbøl Hede statsungdomslejren. Hovedparten af disse 300 tdr. land hede lå vest for vejen mellem Frederikshåb og Fitting på det åbne stykke nord for gården Guldbergsminde.

Den 20. marts 1944 bemærkede man på statsungdomslejren, at nogle fremmede var i gang med noget jordarbejde på dette stykke hede uden tilladelse fra forstander Karl Kaspersen. Ved henvendelse til arbejdsformanden for dette jordarbejde, fik forstanderen at vide, at der fra tysk side var givet ordre til anlæggelse af en flyveplads med tilhørende startbane, og at man nu var i gang med det forberedende planeringsarbejde.

Forstander Karl Kaspersen underrettede straks Arbejdsministeriet om det passerede, hvilket medførte politianmeldelse om gravearbejdet til Rigspolitichefens Sikkerhedspoliti i Vejle.

Detaljerne fremgår af nedenstående kopi af politirapporten.

Tyskerne var i gang med at etablere Jagerflyveplads Fitting, på tysk benævnt Fitting Jägerplatz.

Ved krigens slutning opstod der behov for en person til at lede landbruget på de store arealer, som lå på den tyskbyggede flyveplads syd for Vandel. Det drejede sig om ca. 3500 tdr. land.

Statens Jordbrugsudvalg opfordrede Karl Kaspersen til at søge denne inspektørstilling, som han, efter besigtigelse af forholdene, tog imod.

Karl Kaspersen fratrådte derfor sin lederstilling ved Statens Ungdomslejr i Frederikshaab pr. 1/10 1945.

Karl Kaspersens søn, Ib Kaspersen, Bredal, har bidraget med såvel oplysninger som fotos om både statsungdomslejren i Frederikshåb og om Karlsmindegaarden i Vandel, samt om hans forældres virke begge steder.

Karl Kaspersen afløstes af landbrugskonsulent Aage Magnus Andersen, som kom fra ungdomslejren "Straasø" ved Ulfborg, hvor der i dag er AMU-center. Han havde tidligere været leder af andre af disse ungdomslejre i landet.

Aage M. Andersen var født 30. maj 1902 som søn af et husmandspar i Balslev på Fyn. Han var landbrugskandidat fra Landbohøjskolen og havde været landbrugslærer ved Lundby Landbrugsskole, ved Dalum Landbrugsskole samt Asmildkloster ved Viborg.

Han var gift med Harriet Andersen, født Ebbesen på Taarup Overgaard på Fyn i 1916. Ved tiltrædelsen på ungdomslejren i Frederikshaab, overtog hun stillingen som økonoma og ledede køkkenet i lejren.

RIGSPOLITICHEFEN

Sikkerhedspolitiet

Afd. Vejle.

RAPPORT.

Onsdag, d. 22de Marts 1944.

Efter at Forstanderen for "Statsungdomslejren i Eresø" hertil havde meddelt, at Arbejdere under den tyske Magt v. Flyvepladsen i Vandel havde påbegyndt anlæggelsen af Startbane i den fredede Handbol Hede, hvoraf en Del hører under Statsungdomslejren, og uden at der var givet Kpt. [redacted] som helst Meddelelse derom, har jeg indfundet mig paa "Statsungdomslejren i Frederikshaab", hvor Forstander Carl Gaarup forklarer, at han d. 20/3-44 bemærkede, at ca. 50 Mand uden nærmere Meddelelse til ham var begyndt af arbejde paa den fredede Handbol Hede, hvoraf en Del hører under Statsungdomslejren.

Kpt. henvendte sig til Arbejdsformanden, som meddelte at han af sit Firma havde fået til Opgave at planere et rene afstukket Areal ca. 300 x 1000 m, som skal benyttes som Startplads for Kolessekiner. Det er ikke Tanken, at dette Areal skal belægges med Cement eller Grus, men kun, at alle Ujævnheder rettes ud. Ijngtøppet skal overalt bibeholdes, men for det nævnte Areal's Vedkommende klippes ned til ca. 20 cm.s Højde.

Kpt. gav straks Underretning til Arbejdsministeriet Fuldmægtig Haarløv, som henviste Kpt. til at gøre Ansøgning om det pågældende til Politimesteren i Vejle.

Arbejdsformand Børge Jensen, Firms. Kaj Rineck, blev truffet blev truffet og forklarer som ioren anført.

Konduktor Laurits Johansen, Firma Kaj Rineck, p.t. Vandel, i klarer, at han d. 18/3-44 af Bauleitung i Vandel v. Saurat Suling modtog Besked om at planere et allerede aetstukket Areal paa Randb Hede. Kpt. ved ikke, at det navnte Areal er fredet Omraade. Han l viser til, at der fra Bauleitungen er givet skriftlig Ordre til a mindre Udbyggelse af Kulturlandsmarker.

Kpt. bemærker, at det drejer sig om et Areal paa 300 x 1000 beliggende omtrent midt i Heden, Heining Ost-Vest. Grefter og Ujæ heder skal planeres, Lyngtæppet bibeholdes overalt, men klippes m Fladsen skal gøres færdig i løbet af 3 Uger.

Yderligere kan ikke oplyses.

Ved Henvendelse til "Fliegerhorst Vejle" blev meddelt, at Kommandanten Oberst Kaus ikke var at træffe. I hans Fraværelse ble Oberleutnant Penner gjort bekendt med Undersøgelsen og erklærer, at det forholder sig som beskrevet. Kpt. gjorde udtrykkelig opmærksom paa, at der ikke var Tale om cementeret eller grusbelagt Bane, men at det kun drejede sig om Planering af navnte Areal, og at Lyngtæ ppet overalt vilde blive bibeholdt.

Der vedlægges Generalstabskort 1:100.000. Paa dette Kort er med skravuret blaa indtegnet det oparrade Omraade, hvor den egent lige Flyveplads skal ligge. Med ubrudt rodt Blak er vist det fredede Omraade af Randbøl Hede. Med punkteret blaa er skønsmæssigt angivet den her ommeldte Startbane, og med punkteret rodt de om trentlige Grænser for Statsungdomslejrernes Jordtilliggende.

H. Elben Nielsen.

Krnbtj.

I 1949 skiftede Aage Magnus Andersen sit efternavn til Aremark. Navnet var taget efter en lille bygd i Norge, hvor han i nogle år arbejdede med landbrug og tømmerhugst.

Med krigens slutning forsvandt grundlaget for at drive Frederikshaab Ungdomslejr som hidtil, og den blev som sådan nedlagt og kunne bruges til andre formål, dog under samme navn.

Det er usikkert, om lejren i en kort periode havde huset tyske flygtninge, men da det nye forstanderpar ankom pr. 1. oktober 1945, overtog organisationen Red Barnet lejren.

Øversigt over Vægt og Maa! 1946.

	Vægt d. 7/8.	Vægt d. 14/10.	Vægtforegl
1. Wim Immerzeel	kg. 41.-	kg.48.-	kg. 7.-
2. Lau Koets	' 35.-	41.-	6.-
3. Hendrik Jongste	' 37,5	43,5	6.-
4. Cor Knaap	' 35,5	42.-	6,5
5. Arie v. Zanen	' 24,5	30.-	5,5
6. Jan Oudenaaden	' 28,5	34,5	6.-
7. Bas Oudenaarden	' 31.-	37.-	6.-
8. Johannes Heindejk	' 30.-	37.-	7.-
9. H. Huus in't Veld	' 34.-	40.-	6.-
0. Arie Janse	' 29,5	35.-	5,5
1. Chris Pejtak	' 44,5	55.-	10,5
2. Cor Spierenburg	' 37.-	44.-	7.-
3. Casper Dupon	' 31,5	37.-	5,5
4. Hans Dik	' 33.-	38.-	5.-
5. Jan Groeneveld	' 43,5	51.-	7,5
6. Wim Kiessenberg	' 37,5	43.-	5,5
7. Petrus Jongeneelen	' 31,5	37.-	5,5
8. Jacob Marhe	' 37,5	44.-	6,5
9. Jan Willigen	' 31,5	39,5	8.-
	ialt kg. 654.-	kg.776,5	kg.122,5

De hollandske drenge
Frederikshaab ~~1945~~
1946

Børnene var i Danmark for bogstaveligt talt at "fedes op", hvilket blev kontrolleret med dette skema.

Her blev indkvarteret hollandske og italienske børn i skiftende hold à 20-40 børn i hver. Et enkelt hold rummede også polske børn. Hvert hold opholdt sig i lejren i tre måneder. Det var krigsramte børn, som trængte til ro og omsorg og ikke mindst tilstrækkeligt mad. Børnene var i alderen 10-15 år.

Flaghejsning. Yderst til højre "Søster" Anni, forstander Aage A. med sønnerne Poul og Vagn, dernæst "Søster" Grethe. Drengen til højre er vist Cor Spierenburg (se listen på forrige side).

Til gårdens drift var ansat nogle karle og piger, medens der var særligt personale til at tage sig af børnene. Blandt dette personale kan nævnes en "Søster" Anni Heres, som dels var medarbejder og dels tolk for de hollandske børn. En anden dame hed "Søster Grethe", og af mandlige medarbejdere til at tage sig af børnene var der Mogens Møller og Erik Bernstorff.

Der var daglig flaghejsning hver morgen med deltagelse af såvel børn som alle medarbejdere. Børnene "deltog" efter bedste evne i arbejdet på gården og færdedes overalt, også på den tilhørende nabogård Jærgaarden.

Det sidste fik en brat ende, da denne pludseligt blev indhegnet med ståltrådshegn og pigtråd, og der blev indkvarteret et hold tyske flygtninge på "den nye gård". Dem skulle forstanderparret Andersen også tage sig af og hyre mandskab til at passe. Disse flygtninge måtte ikke have kontakt med den lokale befolkning, derfor den indhegnede gård. Dette kunne børnene på Karolinesynde ikke rigtigt forstå, for de var vant til også have legeplads

på Jægergaarden. Der var således krigsramte børn på den ene gård og tyske flygtninge på den anden.

Der ankom 225 tyske flygtninge til Jægergaarden. Mere end 150 af dem var fra Ostpreußen, 30 var fra Westpreußen, 30 fra Pommern bl.a. fra Stettin, et par stykker fra Dortmund, Westfalen, en enkelt fra Hannover og ligeså fra Litauen. Der var såvel mænd, kvinder og børn, som aldersmæssigt fordelte sig med syv fra 0-3 år, fem over 70 år og resten derimellem.

Hvornår de tyske flygtninge forlod Jægergaarden vides ikke, men ifølge Poul Aremark blev gården forpagtet ud og indrettet som kyllingeruger, da flygtningene var rejst.

1203 /

Flüchtlingslager Jaegergaarden

Stichtag 24.1.46

KOPI

Lfd. Nr.	Name	Vorname	Geb.Tag	Beruf	Heimatanschrift
1	Adam	Margot	10.7.29	Hausarb.-Lehrl	Sanditten, Kr. Wehlau/Ost
2	Arndt	Erika	12.10.19	-	Königsberg/Pr.
3	Arndt	Maria	21.9.94	-	" "
4	Baaske	Frieda	26.5.08	-	Blitow /Pommern
5	Baaske	Jürgen	3.4.34	-	" "
6	Bäder	Wilhelmine	14.2.89	-	Berting, Kr. Mohrunen /Os
7	Balk	Helene	17.3.93	-	Danzig /Westpr.
8	Beck	Albert	22.10.97	Landwirt	Drangsitten /Ostpr.
9	Beck	Margarete	16.9.38	-	" "
10	Beck	Maria	28.7.99	-	" "
11	Bernaisch	Anne-Marthe	12.2.03	Heimleiterin	Berlin
12	Bertsch	Anneliese	2.7.39	-	Gellen, Kr. Ortelsburg/Ost
13	Bertsch	Heins	5.11.35	-	" "
14	Bertsch	Luise	22.10.98	-	" "

Den første halve side af den syv sider lange personfortegnelse dateret 24. januar 1946 fra flygtningelejren på Jægergården. Listen findes komplet på Lokalarkivet i Vandel.

Medhjælperne på Karolinesynde. Damen mellem de to drenge er forstander Aage Andersens hustru, Harriet, med børnene Poul og Vagn. Det er forstanderen, som tager billedet.

På Karolinesynde gik arbejdet med børnene videre under Red Barnet. I en periode var der såvel hollandske som italienske børn i pleje på én gang, hvilket betød, at der var 40-50 børn at tage vare på for lejrens personale.

At børnene, på trods af at de var langt fra deres hjem og land, var glade for deres ophold i Danmark, står uden for al tvivl.

Dette vidner to takkebreve om, som forstanderparret modtog dengang fra såvel italienske som hollandske tilsynsførende, som skrev på børnenes vegne. Desuden lavede glade hollandske drenge en række tegninger kort før deres afrejse fra Frederikshåb.

Ikke nok med det. En af de hollandske drenge, dengang 13-årige Cor Spierenburg, der var på lejr i Frederikshåb i 1946, har med noget besvær fået kontakt med Elsebeth A. Pedersen og Poul Aremark 50 år efter lejropholdet. Cor Spierenburg og hans hustru Elly kom derefter på besøg hos dem her i Danmark i 1996.

Red Barnet afsluttede samarbejdet med lejren den 25. september 1947 og Statsungdomslejren Frederikshaab lukkede 1. oktober 1947.

Forstanderfamilien flyttede til Vandel, hvor Aage Andersen tiltrådte som regnskabsfører og rådgiver på det 3500 tønder land store landbrug på flyvepladsen i Vandel, under inspektør Karl Kaspersen, som havde været statsungdomslejrens første forstander.

Staten afhændede såvel Karolinesynde som Jægergaarden samlet i 1949. Gårdene har siden været på private hænder.

Landbruget drives i dag fra Jægergården, medens der ikke er megen ynde tilbage af Karolinesynde. Der er kun den vestlige længe tilbage, idet resten af gården er brudt ned.

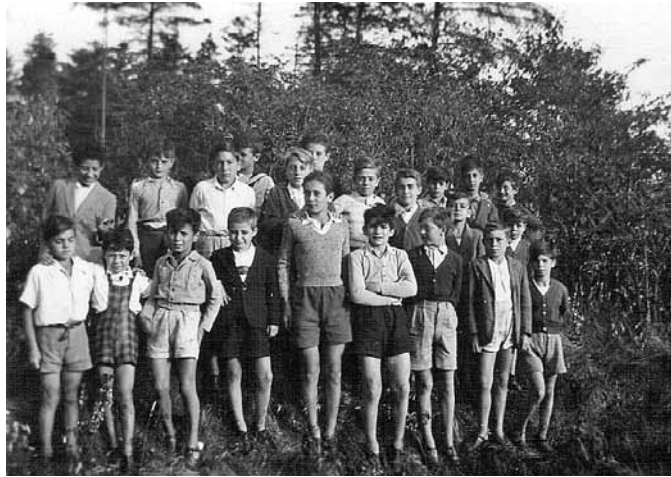
Drengene foran barakken på Karolinesynde.

En lille hollandsk dreng, der var dygtig til at spille harmonika. Den var næsten på størrelse med ham selv. Han spillede glad og gerne. Han blev kaldt ”den lille spillemand”.

Drengene "hjalp til" hvor de kunne.
Bemærk den flotte lige plovfure.

Italienske drenge ved Bindeballe station 1947.

Kilder og henvisninger:

Ib Kaspersen, Bredal.
Elsebeth A. Pedersen, Odense.
Poul Aremark, Albertslund.
Niels M. Schaiffel-Nielsen.
Inger Schnedler, Vandel.
Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museumsforening.
Randbøl Sogn gennem tiderne, 1983.
LEJR LEDEREN af 15. November 1944.
Folketælling af 1801.
Bunkermuseet, Vandel.
Flyvertaktisk Kommando.

Petersen & Sørensen Cigar- og Tobaksfabrik i Horsens anno 1965

I ÅRENE FRA 1802 TIL ÅR 2000 VAR DER EN BETYDELIG TOBAKSINDUSTRI I HORSENS. DENNE ARTIKEL BESKRIVER PETERSEN & SØRENSEN CIGAR- OG TOBAKSFABRIKER I 1965, SAMME ÅR HVOR TOBAKSFABRIKKEN FEJREDE 100-ÅRS JUBILÆUM – OG OMSÆTNINGSMÆSSIGT NÅEDE SIT ABSOLUTTE HØJDEPUNKT.

AF JOHN JUHLER HANSEN¹

Tirsdag den 26. oktober 1965 var en festdag for tobaksfabrikant Ejnar Petersen (1904-1977). Da kunne han sammen med familie, kolleger, samarbejdspartnere og de ansatte fejre fabrikkens 100-års jubilæum. I et lille festskrift, Petersen & Sørensen i den anledning udsendte, hed det:

”Der er et langt spring fra den lille fabrik med den lille butik i Smedegade til den store fabrik med det store distributionsapparat. At være tobaksmand er stadig spændende. I tidligere tider var navnet bag varen alene afgørende – og navnet Petersen & Sørensen stod for begrebet kvalitet. I dag er det mærket, der huskes og købes. Herom vidner en række anerkendte mærker som den estimerede Bank of England serie, Merano, Club, La Conveniencia, Washington, Flor de Antilla, Lady, ”333” og mange flere. I produktionen indgår også internationalt kendte Louis Dobbeltmann-mærker som Gelé Shag, Richmond og Doba, der har vundet fast fodfæste hos forbrugerne. Og så må vi vel slutteligt nævne, at Petersen & Sørensen er Danmarks største skrå-producent ... og hvad var vel Horsens uden Horsens Skrå!”²

Sådan kommer en ny cigar ”til verden”

Der gik kun få år efter Petersen & Sørensen i 1865 blev oprettet, før man over hele Danmark kunne købe deres cigarer, røgtobak og Horsens Skrå. De håndrullede cigarer blev fremstillet af en cigarmager, en faglært tobaksarbejder. Han dannede et indlæg i hånden af tobaksstykker af passende størrelser,

Foto af en af fabrikkens få cigarmagere i 1965, som endnu håndruller cigarer.

kaldt en vikkel. Viklen blev oprullet med et omblad og lagt i et stykke stift papir som støtte. Efter en kort tørretid, kunne viklerne overruller. Kunne en cigarmager rulle 50 cigarer i timen, var en god akkordløn hjemme.

Den lokale avis Horsens Socialdemokrat beskrev arbejdsgangen således:

”Vi står ved et bord, der nærmest ligner en pult. Der er to cigarmagere på hver side. Deres fingre arbejder lynhurtigt med tobaksbladene. Der skæres med sikker hånd et snit her og et snit der. Materialet rulles et par gange rundt, så det smukke, lysebrune dæksblad ligger tæt omkring cigaren. Så et lille snit med kniven i begge ender, og en ny cigar er kommet til verden.”³

Derfra gik cigarerne til cigarsorteringerne, hvor de blev sorteret i 14-16 forskellige farver:

”En unødvendig luksus vil en og anden måske sige, eftersom smagen er ens for alle farver. Men tobaksnydelse er også afhængig af synsindtrykket. En kasse ”usorterede” vækker ikke det samme behag hos kunden som en kasse fint sorterede cigarer.”

Petersen & Sørensen havde en solid andel i produktionen af skrå til det danske marked. En produktion, der i århundreder er foregået så godt som uforandret. Og i 2012 produceres og forhandles Horsens Skrå fortsat, nu på Mac Baren Tobacco Co., Harald Halberg, Svendborg.

Skråfabrikken, den sorte og den sovsede afdeling

En journalist kaldte skråfabrikken for ”den sorte og sovsede afdeling”, som dengang havde 60 arbejdere ansat:

”Lad os begynde med begyndelsen, siger skråtobaksmester Martin Jensen. Råtabakken, der skal anvendes til skrå, må have ganske særlige egenskaber. Bladene skal være så mekaniske stærke, at de kan tåle den ret hårde bearbejdning og af en sådan beskaffenhed, at de kan optage og binde store mængder sovs. Der anvendes udelukkende Kentucky-tobak, der har særligt store blade og netop er fortrinlig til skrå, men ubrugelig f. eks. til shagtabak.”⁴

I midten af 1960’erne blev skråspinder Kristian Larsen valgt som formand for Tobaksarbejderforbundet Horsens II, skråspinderne. Han havde siden 1942 været ansat hos Petersen & Sørensen og var i 1950 udlært som skråspinder. Kristian var både faglig aktiv og med politisk interesseret, uden at

Ølpause på skråfabrikken, til højre skråspinder Kristian Larsen.

være medlem af et politisk parti. Det sørgede kontorchef Børge Brøndum for blev ændret:

”Skråspinderne var ræverøde, og jeg var politisk interesseret. Pludselig en dag falder et medlemskort fra Socialistisk Folkeparti ind ad døren. Jeg havde ikke meldt mig ind. Det var noget mærkeligt noget? Så fandt jeg ud af, at det var Børge Brøndum, tobaksfabrikkens kontorchef. Der havde været en annonce herom i Horsens Folkeblad, og Brøndum havde udfyldt kuponen med mit navn og sendt den ind. På samme tid smed fagforeningsformanden sin post. Nogle var begyndt at tage transistorradio med på arbejde, og det lavede han vrøvl over, så blev jeg fagforeningsformand for skråspinderne.”⁵

”Kongelig hofleverandør” – en appelsin i turbanen

Der blev lagt et omfattende program for at fejre Petersen & Sørensens 100-års jubilæum. Fabrikken entrerede med Horns Reklamebureau I/S, Aarhus, der udarbejdede såvel dagens program, som udførte PR-arbejdet med presse-

Petersen & Sørensen kontor i Smedegade, fotograferet på jubilæumsdagen 1965.

meddelelser, det før omtalte festskrift og en annonsekampagne. Inden dette arbejde gik i gang, kom der uventet hjælp hertil fra kongehuset. I brev fra Amalienborg af 26. februar 1965 meddelte kongehuset Petersen & Sørensen ret til at anvende betegnelsen: ”Leverandør til det kongelige danske Hof.”

I annoncer op til jubilæumsdagen stod der: ”I anledning af 100 års jubilæet i morgen, den 26. oktober holder såvel fabrik som kontorer lukket. Reception kl. 10 – 12. Petersen & Sørensen Cigar- og Tobaksfabriker A/S Leverandør til det kgl. danske Hof.”⁶

En række aviser havde inden aflagt tobaksfabrikken besøg i anledning af den runde dag. Også Horsens Folkeblad, hvis indledning til en lang jubilæumsartikel lød:

”Et sekel er gået, og der tages hul på et nyt. Petersen & Sørensen Cigar- og Tobaksfabriker A/S fylder den 26. oktober 100 år. Horsens har ry af at være en stor tobaksby. Det skyldes ikke mindst det firma. Ikke kun fordi det har eksisteret i 100 år, men af mange andre årsager: Rige traditioner, kvalitetsvarer, et godt arbejdsklima, fremragende ledelse osv... Vi sad i går i fabrikantens hyggelige kontor for at tale jubilæum. Det er et kontor med atmosfære. Gamle, gedigne møbler pynter op, og nænsomt bølger røgen fra en ”Bank of England” gennem lokalet. Den nydes med velbehag af fabrikanten, der kan falde i staver, når han iagttager røgspiralerne. Ejnar Petersen fører på den smukkeste måde traditionerne videre. Han har veneration for det forgangne, samtidig med at han har blikket vidt åbent for fremtiden og de krav, der i dag stilles til en moderne cigar- og tobaksfabrik. Ledelsen er i hænderne på et triumvirat: Fabrikant Ejnar Petersen, direktør Bror Christensen og salgschefen, prokurist Lars Krogh. Tre mænd, der ved en masse om tobak.”⁷

Flaget hejst og den røde løber rullet ud på jubilæumsdagen

Jubilæumsdagens program begyndte på kirkegården, hvor der kl. 08.15 blev lagt krans på de to stifters familiegravsteder, Christopher Petersen og Peter Sørensen. Derefter var der reception på tobaksfabrikken i Smedegade. I referatet herfra skrev Horsens Folkeblad:

”Fabrikantens familie var til stede. Sønnen Christopher Petersen, der går på Herlufsholm, var kommet hjem i dagens anledning til det firma, hvor han en skønne dag vil få sit virke. Dybt bevæget, før den egentlige reception tog sin begyndelse, henvendte Ejnar Petersen sig derefter til sin unge søn og sagde: ”Du, Chris, skal også have et minde om denne dag. Jeg overrækker dig

Tobaksfabrikant Ejnar Petersen siddende, underdirektør Bror Christensen stående.

for første gang en aktie i firmaet som tak for den interesse, du altid har vist vort firma.” Bror Christensen fik i formiddags sit livs store overraskelse. Midt under den højtidelige reception tog fabrikant Ejnar Petersen ordet og gav meddelelse om, at bestyrelsen havde besluttet at udnævne Bror Christensen til teknisk direktør som en tak og anerkendelse for hans arbejde og loyalitet.”⁸

Receptionen foregik på tobaksfabrikkens kontor, Smedegade 47, samme adresse for tobaksfabrikken i hele dens levetid. Foran kontoret var dannebrog hejst og en rød løber rullet ud. Strømmen af gratulanter begyndte klokken 9, hvor tobaksfabrikant Ejnar Petersen tog imod personaledeputationer. Hovedparten af de 315 ansatte var mødt frem, selv om jubilæumsdagen var en betalt fridag.

Selve receptionen foregik fra kl. 10 til kl. 12, hvor forretningsforbindelser og samarbejdspartnere mødte frem. Kl. 12.30 var der frokost for de fremmødte arbejdere og funktionærer i tobaksfabrikkens marketenderi. Desuden havde tobaksfabrikant Ejnar Petersen særligt indbudte gæster til frokost i fabrikantvillaen på Næset.

Dagens program blev afsluttet med en festmiddag for 70 indbudte gæster på Bygholm Parkhotel. I festtalen sagde tobaksfabrikant Ejnar Petersen:

”Far lærte mig kærlighed til det firma, som gik i arv fra far til søn. Han lærte mig også at holde af det fag, som blev mit. Ham kan jeg takke for den viden, jeg i dag har om tobak og fabrikation. Tak til mine mange medarbej-

dere, med hvem jeg dagligt har et ualmindeligt godt samarbejde. Hver især fra direktion til arbejdsdrengen gør sit bedste. Stærkest følte jeg det under branden den 19. juli 1937 samt under min sygdom.

I 1957 blev vi omdannet til aktieselskab og tak til de mennesker, der har påtaget sig det ansvar at gå ind i vor bestyrelse. De forstår de daglige problemer og den ofte komplicerede råtbak-situation. At drive tobaksfabrik er ikke noget one man show, men et teamwork, der kræver indsigt og forståelse. Måtte dette teamwork og denne samarbejdets ånd få lov at fortsætte på Petersen & Sørensens Tobaksfabrik i Smedegade, så vi fremover fortsat kan glæde os over gode arbejdsforhold og tilfredsheden ved veludført arbejde.”

Direktøren for ”Bank of England” sidder i Horsens

Igennem mange år rangerede Petersen & Sørensen som Danmarks ottendestørste tobaksfabrik.¹⁰ Fabrikkens absolut største cigarmærke var ”Bank of England”, lanceret under et fremstød i 1932 for engelske varer. Mærket fast-

holdt i de følgende 40 år en betydelig markedsandel, frem til cigarfabrikken i 1973 ophørte.

Hovedstadspressen aflagde også i 1965 Petersen & Sørensen besøg. I Berlingske Tidendes jubilæumsartikel hed det:

”Fabrikant Ejnar Petersen er direktør for ”Bank of England”, samtidig med at han sidder som næstformand i tilsynsrådet for Handelsbanken i Horsens. I dag er ”Bank of England” en fornem cigar, lavet af de bedste indonesiske tobakker. En lige så flot cigar er den dame i glansbilledudførelse, der sidder på indpakningen af cerutten ”Lady”. Et bevis på, at en gammel fabrik må følge med tiden og benytte sig af moderne salgsmetoder.”¹¹

Journalisten spurgte Ejnar Petersen om egne rygevaner og om tobaksbranchen: ”Jeg ryger jævnt fordelt over hele dagen. Efter min morgenkaffe kan jeg lide at få en cerut. Mine medarbejdere og jeg må ryge temmelig meget, idet vi ustandseligt er nødt til at prøveryge vore fabrikater for at sikre os, at kvaliteten er lige høj fra dag til dag. Der ryges meget i Danmark, meget mere end i adskillige andre lande. For eksempel ligger danskernes forbrug langt højere end hollændernes. Og de danske tobaksfabrikker laver så fine tobaksvarer, at danskerne næsten udelukkende ryger danske mærker.”

Det førte videre til spørgsmålet om, hvordan man finder frem til en cigar-type, der falder i så mange rygeres smag som muligt. Ejnar Petersens svar lød:

”Tobak er en smagssag. Vi må lægge en linie i vor smagsretning. Tobakken kommer jo fra en plante og kvaliteten er højst forskellig fra år til år lige som med vinhøsten. Hvert år tager vi til den store tobaksauktion i Bremen, hvor hele den indonesiske tobakshøst sælges. Det er hektiske dage, når vi er i Bremen. Hjemme prøveryger vi også meget for at sikre publikum det bedste af det bedste. Gode tobakker fås også i Rhodesia og på Cuba, og fra USA får vi Virginia- og Kentucky-tobakker. Den sidste kommer ikke, som mange tror, fra Kentucky, men fra Tennessee. Det er vor kunst at sætte tobakkerne sammen, så de smager ens fra år til år. For cigarens vedkommende er det gået mod mildere typer.”

Chokrapport om farer ved cigaretter rykkede markedsandele

I Danmark har man i næsten 400 år nydt tobaksprodukter, og lige så længe har staten opkrævet afgifter. Men efter anden verdenskrig begyndte først læger at tale om faren ved tobaksrygning, hvorefter staten også begyndte at interessere sig for dette spørgsmål. Dengang knyttedes interessen sig primært

Bror Christensen som rundviser for et hold besøgende fra AOF. Tobaksfabrikken sagde altid ja til at vise rundt, da det blev betragtet som reklame for produkterne.

til rygning af cigaretter, hvor man undersøgte, om der var en sammenhæng mellem tobaksrygning og lungekræft. I Danmark blev der i 1961 og igen i 1963 nedsat en kommission, som undersøgte farerne ved cigaretter og kom med konkrete forslag, der skulle oplyse om faren ved cigaretrygning samt arbejde for at begrænse cigaretreklamen.¹²

I 1964 udkom en amerikansk rapport om de sundhedsmæssige konsekvenser ved cigaretrygning, der også i Danmark fik en omfattende pressedækning. Alle disse tiltag medvirkede til markante, men midlertidige ændringer i rygernes forbrugsvaner, som gik bort fra cigaretter og over til at ryge andre tobaksprodukter. Salgsdirektør Lars Krogh afholdt den 8. januar 1965 Petersen & Sørensens årlige sælgermøde. Da havde man 20 sælgere, og Krogh fortalte til dagbladet Aktuelt, hvordan disse ændringer havde givet Petersen & Sørensen deres hidtil bedste omsætning:

”I 1964 fik vi en betydelig del af det publikum, der gik fra cigaretter over til andre tobaksvarer. Den såkaldte chok-rapport om faren ved cigaretrygning

kom først på året 1964 og fik med ét slag mange til at skifte over til cerutter, cigarer, cigarillos eller pibetobak. En del er siden faldet tilbage, men alligevel har vi bevaret mange af de nye kunder. Mænd har i særlig grad foretrukket cerutter, kvinder cigarillos. Vi går ind i det nye år med travlhed i alle afdelinger og med så mange folk i arbejde, vi kan have.”¹³

Aarhus Stiftstidende var også i Horsens i forbindelse med tobaksfabrikkens 100-års jubilæum. Tobaksfabrikant Ejnar Petersen fortalte om ændringerne i tobaksforbruget:

”Soldater på march skråede i gamle dage. Nu holder de rygepauser. Landmanden bag ploven skråede, men nu sidder han med piben i traktorhuset. Det har ændret forbrugsvanerne. Vort største salg ligger i dag i kystbyerne og omkring de store fiskerihavne. Men kundernes vaneforestillinger om, hvordan en cigar skal se ud, hvordan emballagen skal være, hvordan etiketterne skal tage sig ud osv., har ikke ændret sig. Der kunne utvivlsomt på pakningens og emballeringens område opnås store besparelser. Men cigarkøberne vil nu engang have det på den gode gamle manér med træ omkring de gode sager, kantbånd på kassen, ædle damer i store rober og helst i guldtryk på etiketterne. Her er forbrugerne stokkonservative, endnu i hvert fald.”¹⁴

Fra håndskrevne ordrebestillinger til moderne databehandling

I efterkrigstiden havde fabrikkens administration taget nye arbejdsmetoder i brug, som det fremgår i en artikel fra 1959 herom:

”Går man indenfor under det ældgamle ”skråskilt”, er man i kontorlokaler, der slår ved sin skrigende modsætning til facaden. Her er alt moderne, enkelt, lyst og indbydende. Masser af telefoner og et højttaleranlæg med forbindelse til mange afdelinger. Små søde kontordamer vimser rundt inde bagved med fakturaer, ordrer, eller hvad det nu kan være. Her sidder endvidere firmaets disponenter og prokurister, fordybet over store bøger eller kartoteker. Her kommer og går fine, velklædte herrer. Tilsyneladende repræsentanter. Rejseklare eller nyligt hjemkommen med taskerne fyldt med vareprøver og ordresedler. Ovenpå er der flere kontorlokaler. Vi kigger forsigtigt indenfor. Kontorchefen er optaget af en dyngge breve. Ved siden af har chefen, fabrikant Ejnar Petersen, sit kontor. Det er tomt. Fabrikanten er for tiden på forretningsrejse i Tyskland.”¹⁵

Men moderne administration ændrede dette billede fuldstændigt. Revisor

Ejner Mørk Hansen blev ansat i 1965 hos Petersen & Sørensen og skriver om mødet med den nye arbejdsplads, hvis administration han selv skulle medvirke til at modernisere: ”Man havde et par år før hyret en rationaliseringsekspert til at gennemgå administrationen med en tættekam. Ifølge de overleverede rapporter var det ikke nogen dårlig ide. Det fremgår med al ønskelig tydelighed, at samarbejde i rationel forstand ikke var dét, der sprang i øjnene. Hver enkelt, eller en lille gruppe, sad med sit lille ”speciale”. Og arme den, der ville vove at ændre på det. Alle parader var oppe, for alt kunne laves, som det blev gjort, netop nu. Man var hundeanst for at miste sit job. Som eksperten udtrykte det i sin rapport: ”Den ene afdeling ved ikke, hvad den anden gør.”¹⁶

Det var i 1963, at rationaliseringsekspert Oscar Jensen lavede den omtalte rapport, som blev forelagt bestyrelsen den 29. januar 1964. Den væsentligste konklusion var, at der ved overgang til databehandling kunne opnås en besparelse på 20 procent. Det administrative personale kunne dermed reduceres fra 45 til 37 ansatte. En betingelse for at disse forandringer kunne gennemføres var, at den gamle kontorchef blev afskediget og en ny ansat. Oscar Jensen beskrev de ønskede kvalifikationer således: Aldersmæssigt omkring 40 år, handelsuddannet og med kendskab til moderne kontororganisation samt regnskabskyndig. Efter en stillingsannonce ansatte Petersen & Sørensen revisor Børge Brøndum, der tiltrådte den 1. maj 1964. Brøndums første vigtige

Børge Brøndum var 36 år ved sin ansættelse i 1964. Titlen skiftede samtidig navn fra kontorchef til regnskabschef, så også her indfandt sig mere moderne tider sig hos Petersen & Sørensen.

Th.: Personalet i edb-afdelingen, bagerst revisor Ejner Mørk Hansen, der ledede afdelingen.

opgave var at sørge for overgangen til databehandling, som i eftersommeren 1965 blev implementeret.

Automatisk databehandling krævede høreværn

Til at lede den nye edb-afdeling ansatte kontorchef Børge Brøndum en tidligere kollega, revisor Ejnar Mørk Hansen, Revisionsfirmaet C. Jespersen. Ejner Mørk Hansen var fire år ansat i denne lederstilling:

”Fra september 1965 og til august 1969 havde jeg den travleste og mest stressede tid i mit liv. Jeg var ansvarlig for såvel implementeringen som programmering og kørsel af adb og senere edb hos Petersen & Sørensen. Børge Brøndum havde kontaktet mig og fortalt, at de skulle indføre moderne databehandling, og at jeg sikkert var den helt rigtige mand til det. Jeg fik 1.500 kr. om måneden i revisionsfirmaet, og han tilbød mig 3.000 kr. plus cigarvarer. Man lejede et anlæg hos ICT til automatisk databehandling. Maskinen, vi fik ind i huset, var en ICT 915, en maskine med relæer. Den havde 120 printhjul med hver 49 karakterer, 120 tællværker, der alle kunne addere og subtrahere. Hastigheden var 150 kort pr. minut og samme printhastighed.”¹⁷

I den nye afdeling var der syv ansatte. Maskineriet var så larmende, at Ejner Mørk Hansen fra første dag brugte høreværn. Systemet var med hulkort

og som et pluksystem, med en daglig kapacitet på 350 fakturaer. Om det nye system skriver Ejner:

”Noget af det mest stressede ved systemet var, hvis det ikke virkede. Så var lageret, der skulle pakke ordrerne, ”arbejdsløse”. Vi var dårligt nok kommet til kørsel, før vi fik et chok. Tobaksafgifterne blev ændret med en uges varsel. Vores lille afdeling arbejdede under pres, 23 ½ time i døgnet, og vi havde intet valg. Alle varekort skulle omregnes med beløb og nye afgifter, efterregnes, hules, reproduceres, oversættes, kontrolleres og sættes på plads i plukkartoteket. Hvis vi ikke blev færdige, ville der ikke komme varer ud.”

Det blev en svær overgang for den del af det gamle personale, som ikke blev fyret. Hverken edb eller ansættelsen af en ny kontorchef, ændrede deres angst for de mange forandringer, det medførte i hverdagslivet på kontoret. Ejner husker det således:

”Ingen var særligt interesseret i at samarbejde. Mange år senere mødte jeg en af damerne. Hun fortalte mig, at de hadede mig og var yderst bange for, hvad det ville betyde for deres arbejde. Man troede vist, jeg kunne lave mirakler med ”elektronikhjernen”. Men som tiden gik, faldt der ro over det.”¹⁸

Gennemmekanisering firedoblede produktionen

I forhold til andre industrivirksomheder kom dansk tobaksbranche forholdsvis sent i gang med mekaniseringen. Vi skal tilbage til 1930, da Petersen & Sørensen anskaffede deres første (strippe)maskine. Da den nye tobaksfabrik stod færdig i 1939, efter branden i 1937, var Petersen & Sørensen en af Danmarks mest moderne tobaksfabrikker.

Til gengæld var der ikke mange tekniske forandringer de følgende 20 år. Men fra 1960 blev Petersen & Sørensen, som den øvrige tobaksbranche, gennemmekaniseret. Dermed var det også i 1960 slut med at tage lærlinge ind, for maskinerne overflødiggjorde såvel cigarmagerne som cigarsortererne. Blot fem år senere i 1965 var begge fag så godt som eliminerede. Hvor der i 1939 var 120 cigarmagere ansat, var tallet i 1965 på blot tre cigarmagere. Og cigarsortererne var så godt som helt overflødiggjort, da deres arbejde var overtaget af en pudremaskine. Maskinen farvede dæksbladene, så cigarerne

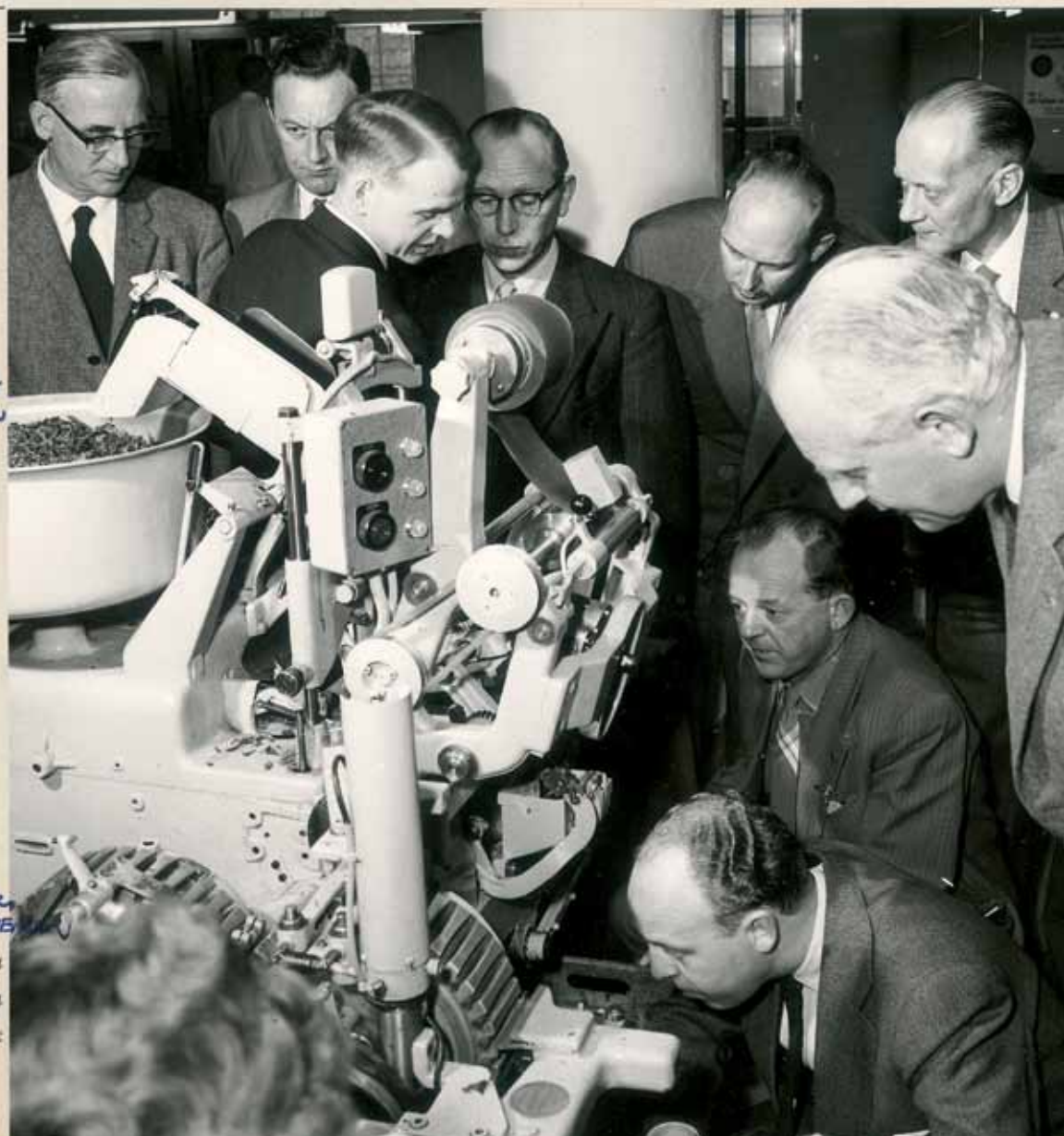
Foto af Ejnar Petersen og Bror Christensen, der er på studiebesøg med en gruppe tobaksfagfolk hos Arenco i Sverige, verdensførende inden for tobaksmaskiner.

Örebro Bladet

ÅRG. 16

JANUARI 1959

NR 1

FABRIKANT
E. PETERSEN

DRIFTSLEDAR
ROD UHRENE

Danska
cigarrmän
på besök

blev fuldstændig ens. Tobaksindustriens beskæftigelse var på de fem år fra 1960 til 1965 gået 11 procent tilbage. Når der blev nyansat, var det ufaglærte kvinder, som fik seks ugers oplæring. I 1969 udgjorde de ufaglærte tobaksarbejdere 95 procent af tobaksindustriens arbejdere.

Ved 100-års jubilæet skrev dagbladet Aktuelt om arbejdsforhold og mekaniseringen hos Petersen & Sørensen:

”I det hele taget har der altid været et ualmindeligt godt forhold mellem ledelse og medarbejdere. Af den nuværende stab har 23 pct. været her i over 25 år, og 44 pct. har været her i over 15 år. Vi har også bestræbt os på at undgå afskedigelser. Nu er der kun nogle få cigarmagere tilbage, og kun et par cigarmærker bliver håndrullede. Mekaniseringen er ikke gået ud over kvaliteten, og produktionen er firedoblet gennem de senere år. Produktionen af shagtabak og cigarer og ikke mindst af cerutter og cigarillos er stadig stigende. Det er damerne, der rykker ind på dette marked. At cigarerne nu rulles på maskine, går ikke ud over kvaliteten, understreger Ejnar Petersen. ”Bank of England” laves af nøjagtig de samme tobakker som i begyndelsen. Og det samme er tilfældet med La Conveniencia, der stadig foretrækkes af mange, selv om den ikke har den yndede, moderne facon. Maskinerne er blevet udviklet i en sådan grad, at produktionen bliver helt ensartet. Og vi er vel nu nået så vidt, at fremstillingsmetoderne ikke kan ventes ændret i væsentlig grad. Der kan foretages ændring af tobakssammensætningen i de forskellige mærker. Men netop på grund af uændret sammensætning i de mærker, der har været kendt i årtier, stiger salget stadig. Kunderne har tillid til kvaliteten, og denne tillid vil blive opretholdt.”¹⁹

Den voldsomme udvikling gjorde tobaksfabrikkenes arbejdere nervøse. Cigarmager Børge Madsen var fra 1952 til 1964 formand for Tobaksarbejderforbundet Horsens Afdeling og husker det således:

”Det var ret så interessant, mens maskinerne blev indført. Produktionen steg, og i den sidste tid var der cigarmaskiner. Så begyndte det at gå tilbage for faget. Jeg sad selv et halvt år og passede en pudremaskine og et års tid ved en cigarmaskine. Arbejdsløsheden steg, og det blev min værste periode som fagforeningsformand. Hele perioden med aftrapning var ikke så morsom. Der var faktisk ingen rigtig stærk ledelse på Petersen & Sørensen. Det var også medvirkende til, at fabrikken gik tilbage, den blev simpelthen dårligt

Maskinstuen hos Petersen & Sørensen, hvor alle cigarvarer blev fremstillet.

styret. Der var bitterhed på fabrikken blandt kollegaerne. Det var klart, de ikke altid kunne se realiteterne i øjnene, hvor meget man så forklarede det. Jeg var ved at få nerver af det. Det var lige før, familien skulle sige ”De” til mig for at kunne være i stue med mig. Til kongressen i 1964 sprang jeg fra.”²⁰

Kort og godt: Cigarer er tobak og ikke andet

Om Petersen & Sørensen maskinpark anno 1965 fortalte tobaksfabrikant Ejnar Petersen offentligheden følgende:

”Maskinerne kan i dag rulle så godt og ensartet, at kvaliteten er førsteklasses. Det er svenske maskiner, vi benytter. De koster omkring 100.000 kr. stykket. Maskiner har vi i øvrigt haft i 30-40 år, men man finder stadig nogle, der er bedre. Det sidste ny er, at tobakken kan fås på rulle, hvorfra maskinen så forsynes. Det sparer én mand ved hver maskine, og den ene, der passer den, kan lave 6.000 cigarer om dagen.”²¹

Om produktionen af cigarvarer fortalte driftsleder Poul Kjærby:

”Til cigarer og cerutter bruger vi brasiltobakken som indlæg i cigaren. Javatobakken danner ombladene og sumatra’en er dæksblade. Det er den bedste, og det med farven spiller ingen rolle. Her i landet vil publikum have en lys cigar og cerut, skønt farven i virkeligheden ikke er afgørende for kvaliteten, heller ikke om den er stærk eller mild. Der laves mange helt sorte cigarer, der er mildere end de lyse. Men de lyse foretrækkes, og det er jo det afgørende for os.”²²

Forskellen i de forskellige former for cigarvarer lå i deres vægt. En cerut vejer over 3,15 gram, cigarillos derunder. Om disse varer udtalte Poul Kjærby:

”Cigarillos og cerutter er betegnelser, der bruges i flæng for ”små cigarer”. Forskellen ligger ikke så meget i størrelsen som i faconen. En cigarillos har afskåret spids og i reglen en slankere form. Endvidere er indlægget i cigarer altid helt, d.v.s. det består af uskåren tobak, mens indlægstobakken i cigarillos kan være enten skåren eller uskåren. En cigar eller cerut er den ædleste og reneste form for tobak, man kan få. Cigaren er kort og godt tobak og ikke andet.”

Shagtobak skæres, pakkes og banderoleres

Petersen & Sørensen havde også en betydelig produktion af røgtobak, eller

shagtobak, som efter anden verdenskrig blev det foretrukne. I tobaksfabrikens skærestue blev råto­bak udvejet i det ønskede blandingsforhold. Derefter blev tobakken blødgjort, løsnet, sovset, tørret og fik flavour.

Om skæring af pladetobak skrev en avis: ”Tobaksbladene presses i plader, der nu mest ligner korkplader til et gulv. De skæres i en maskine, hvis kniv med rasende fart farer ned over pladens ende. Her kunne man nemt få ”studset” fingrene, hvis uheldet skulle være ude. Skæres tæt, får man løst blandet tobak, i daglig tale kaldet fintskåret. Skærer maskinerne mindre tæt, bliver det almindelig grovskåret tobak, kaldet cut plug. Pakningen foregår i et lokale, hvor 35-40 damer sidder med tusindvis af de kendte plastikpunge og en lille vægt. Pakkearbejdet går let fra hånden. Banderoleringen foregår også ved håndkraft, og banderolestrimlen klistres på straks efter pakningen, hvilket sætter en stopper for, hvor store portioner af shagtobak firmaet ønsker at have på lager.”²³

Sidstnævnte henviser til statskassen andel af tobaksfabrikens omsætning. Af den beskattede omsætning i 1965 på 26,4 mill. kr., udgjorde statsafgiften næsten halvdelen, helt nøjagtig 11,9 mill. kr. Af samme grund var der en tæt kontakt mellem Petersen & Sørensen og Horsens Toldkammer. Et par toldere kom ugentligt på kontrolbesøg i Smedegade:

”Der går tusinder af kroner fra Horsensfabrikken til statskassen. Og der føres gennem toldvæsenet en streng kontrol med, at der kommer skat ind på al den tobak, der købes hjem. Det sker gennem ugentlige besøg af toldere, der gennemgår papirerne og lagret, og der levnes kun fabrikken en lille spildprocent. Selv fører fabrikken kontrol med lagerbeholdningen hver eneste dag. Hver onsdag gøres status for hele fabrikken, og den følgende tirsdag kommer tolderne og gør op.”²⁴

Tobaksfabrikkens nedadgående spiral kunne ikke stoppes

I april 1966 forelå årsregnskabet for 1965, og et bestyrelsesmøde blev afholdt. Der gav tobaksfabrikant Ejnar Petersen årets kommercielle resultat følgende ord med på vejen: ”Vi skaffer vort salg hjem hovedsageligt på salg af ”Bank of England” cigarer. Det ligger i den højeste prisgruppe, men har igennem årene fået et ret fast salg, støttet af en jævn reklameindsats. På trods af et vigende cigarforbrug har vi befæstet vort salg. I cerutter har vi ikke været i stand til at bibeholde vort salg og ser klart faren i udviklingen. I cigarillos har salget været særdeles uheldigt for os. Vi oplevede i 1965 en overgang at

Pakning af shagtabak i punge hos Petersen & Sørensen, Jytte Olsen ved pakkemaskinen.

se vor cigarillosproduktion i jævn stigning, men hen på året viste der sig tegn på, at forbruget var i aftagende. Folks frygt for cigaretterne blev mindre og mindre.”²⁵

I 1967 satte en yderligere tilbagegang ind i danskernes forbrug i tobaksvarer. Det var ikke begrundet i en frygt for rygerrelaterede sygdomme, men primært på grund af indførelsen af moms, dengang på 10 procent (og i dag på 25 procent!) Hos Petersen & Sørensen var omsætningsnedgangen i 1968 på 13 procent. Det var intet end en katastrofe, da årsomsætningen dermed lå 1 million kr. under nulpunktsberegningen, og tobaksfabrikken dermed gav underskud. Et problem ikke kun i Horsens, men noget som en stor del af

Omsætning og markedsandel i regnskabsåret 1965 for Petersen & Sørensen

Beskattet omsætning: 26.441.004 kr., ubeskattet omsætning: 14.547.513 kr., eller med andre ord: Statskassens andel i 1965 af årets omsætning blev 11.893.491 kr.

Udgifter til reklame: 325.593 kr. Udgifter til afholdelse af 100-års jubilæet: 205.639 kr.

Overskud i årsregnskab 1965: 70.928 kr.

Årets produktionstal: Cigarvarer 42.597.475 stk. Røgtobak ca. 130 tons. Skrå ca. 30 tons.

Petersen & Sørensen markedsandel 1965 af dansk tobaksforbrug: Skrå 19,4 procent. Røgtobak: Grov shagtabak 3,5 procent, fin shagtabak 20,6 procent. Cigarvarer: Cerutter 5 procent, cigarillos 3,5 procent og cigarer 3,2 procent.

Samt leverance af halvfabrikata til J.E. Schmalfelds Tobaksfabrik, Aarhus og F.D.B. Cigar- & Tobaksfabrikker, Esbjerg, sammenlagt en omsætning på 392.658 kr.

dansk tobaksindustri var plaget af. Med en meget væsentlig undtagelse: Skandinavisk Tobakskompagni A/S, der de følgende 15 år nærmest overtog hele den danske tobaksindustri. Firmaet eksisterer fortsat, i dag under firmanavnet STG.²⁶

På initiativ af tobaksfabrikant Ejnar Petersen indledtes fusionsforhandlinger med Poul Petersen Cigar- og Tobaksfabriker sidst på året 1969. Efter mere end et halvt års forhandlinger afbrød Ejnar Petersen selv helt uventet for alle disse forhandlinger den 11. maj 1970. Det blev for Petersen & Sørensen en stakket frist, som nu alene skulle forsøge at vende en nedadgående omsætningsspiral, hvor konsekvenserne nærmede sig en katastrofe. Et større og større underskud tærede på egenkapitalen. Landets øvrige tobaksfabrikker fik tilbud om at købe Petersen & Sørensen. Tobaksfabrikkens bankforbindelse meldte i et brev af 22. august 1972 fra. I brevet krævede Handelsbanken i Horsens, at enten blev tobaksfabrikken solgt, eller den blev likvideret. Der indkom to tilbud på fabrikken. Derfor var det kun en formssag for bestyrelsen på bestyrelsesmøde den 26. september 1972 at godkende de indkomne tilbud. Fabrikkens dødsdom var afsagt af banken, nu skulle stumperne reddes. Den 28. september 1972 skrev Horsens Folkeblad, at Petersen & Sørensen solgte cigarvareproduktionen til cigarfabrikant N. Tørring, Odense. Mens skråproduktionen var solgt til Skandinavisk Tobakskompagni. Dermed kunne bestyrelsen nå at dele fyresedler ud til alle funktionærerne inden den 1. oktober 1972. Tobaksarbejderne fik lidt længere opsigelsesvarsel end efter overenskomsten, for produktionen skulle fortsætte seks måneder til og med udgangen af marts måned 1973. Da blev 150 tobaksarbejdere fyret, men da der lokalt var fuld beskæftigelse, fandt de fleste arbejde i andre industrigrene, især på Rank Arena radio- og tvfabrikken eller på Kirks Telefonfabrikker.

Der blev 12 mand tilbage hos Petersen & Sørensen, for licensproduktionen af shagtobak fra Louis Dobbemann, Holland, kunne ikke sælges. I de følgende syv år var der alt efter ordretilgang, fra 12 til 18 ansatte. Men heller ikke denne tobaksproduktion lykkedes det at gøre overskudsgivende, så Petersen & Sørensen A/S lukkede definitivt den 1. oktober 1980. Dog lejede fabrikantens søn, Christopher Petersen, tobaksfabrikken af sin mor og opretholdt for egen regning en produktion af røgtobak indtil 1986. Da solgte ejendomsselskabet P&S A/S bygningskomplekset til et ejendomsselskab, der omdannede bygningerne til det nuværende "Tobaksgården", hvor blandt andet Horsens Bibliotek i dag holder til.

Noter:

- 1: Artiklen er skrevet af John Juhler Hansen, f. 1953. Registratør på Danmarks Industrimuseum, Horsens. I september 2012 udgav Industrimuseet hans bog: "Røgsignaler. Krøniken om tobakken i Horsens 1688 – 2000."
- 2: I anledning af... 14 s. Udg. af Petersen & Sørensen Cigar- & Tobaksfabriker, Horsens 1965.
- 3: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 4: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 5: Interview med skråspinder Kristian Larsen, født 1929.
- 6: Citatet er fra annonce i Horsens Folkeblad 25. oktober 1965.
- 7: Jubilæumsartikel om Petersen & Sørensen, Horsens Folkeblad 12. oktober 1965.
- 8: Horsens Folkeblad, 26. oktober 1965.
- 9: Manuskript til festtale, 26. oktober 1965, i Petersen & Sørensen arkiv.
- 10: Benævnelsen af Petersen & Sørensen som Danmarks 8-største tobaksfabrik stammer fra Tobaksarbejderforbundets Fagblad nr. 9/10, 1953 der efter antal ansatte opregner landets største tobaksfabrikker. Da havde Petersen & Sørensen ansat 314 arbejdere og 11 lærlinge. Samme størrelsesforhold gjorde sig i 1965 gældende.
- 11: Berlingske Tidende, 17. oktober 1965.
- 12: Betænkning om foranstaltninger til nedsættelse af cigaretforbruget. Afgivet af det af Indenrigsministeriet under 29. maj 1963 nedsatte udvalg. 44 s. Betænkning nr. 357, 1964.
- 13: Aktuelt, 6. januar 1965.
- 14: Aarhus Stiftstidende, 17. oktober 1965.
- 15: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 16: Skriftlig erindring af Ejner Mørk Hansen.
- 17: Skriftlig erindring af Ejner Mørk Hansen.
- 18: Skriftlig erindring af Ejner Mørk Hansen.
- 19: Aktuelt, 16. oktober 1965.
- 20: Interview med cigarmager Børge Madsen, født 1911, Industrimuseet.
- 21: Berlingske Tidende, 17. oktober 1965.
- 22: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 23: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 24: Horsens Socialdemokrat, 30. oktober 1959.
- 25: Referat fra bestyrelsesmøde afholdt den 22. april 1966, Petersen & Sørensen Cigar- og Tobaksfabriker A/S.
- 26: I 2008 købte British American Tobacco (BAT) cigaretdivisionen i Skandinavisk Tobakskompagni for 20 milliarder kroner. Cigaretfabrikken i Søborg blev nedlagt, mens produktionen af røgtobak og cigarvarer fortsatte i et nyt tobaksselskab, Scandinavian Tobacco Group A/S, forkortet STG. Dette selskab driver tre tobaksfabrikker, hhv. i Assens, Holstebro og Nykøbing Falster, sidstnævnte sted en cigarfabrik. Herudover består dansk tobaksindustri i 2012 af Mac Baren Tobacco Company (det tidligere Harald Halberg, Svendborg), et par mindre snustobaksfabrikker og en skråto­baksfabrik i Odense. I 2012 er der i Vejle åbnet en ny tobaksproduktion hos Bagger-Sørensen under navnet Okono A/S, der vil fremstille røgfri tobaksprodukter i samarbejde med to store tobaksfabrikker i USA, Philip Morris og John Middleton. Oprettelsen af denne nye tobaksfabrik betyder dog ikke lukning af den ligeledes Bagger-Sørensen-ejede virksomhed Fertin A/S, som fortsætter med at producere rygestop-tyggegummi.

Vil du vide mere om tobakkens historie i Horsens? Køb forfatterens nye bog om tobaksfremstilling i Horsens hos boghandleren eller lån den på biblioteket. Titlen er: John Juhler Hansen: Røgsignaler. Krøniken om tobakken i Horsens. 281 sider. Danmarks Industrimuseum, Horsens 2012. 248 kr.

Nyt fra historien

I et af årbogens faste indslag fortæller foreninger, museer og arkiver om nogle af deres aktiviteter i årets løb. Det sker på opfordring af Historisk Samfund for Sydøstjylland, der sætter stor pris på disse beretninger og ønsker så mange bidrag som muligt. I de nye storkommuner har lokalområder ekstra brug for huskekraften blandt de lokalhistorisk interesserede. Afsnittet indledes med kontaktoplysninger til de bidragsydere, vi har modtaget stof fra, og derefter en henvisning til den side, hvor omtalen begynder.

Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Kirkebro 4A, 7150 Barrit
www.lokalarkiverne.dk/barrit/barrit.htm
E-mail: karsten@bjerreskov.com

Side 106

Gedved Egnarkiv

Kirkevej 5a, 8751 Gedved
www.gedved-egnsarkiv.dk
E-mail: gedved-egnsarkiv@mail.dk

Side 121

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening

Tinghuset, Østergade 9 - 8740 Brædstrup
www.braedstruparkiv.dk
E-mail: hjemstavn@mail.dk

Side 108

Give-Egnens Museum

Donneruplundvej 2, 7323 Give
www.gem.dk – E-mail: amps@gem.dk

Side 123

Børkop Lokalhistoriske Arkiv

Ågade 6, 7080 Børkop
www.borkophistorie.dk
E-mail: lohiarkiv@gmail.com

Side 109

HASDA - Historisk Arkiv for

SvvendeDagsAdventisterne i Danmark,
Vejlefjordskolen, 8721 Daugård.
www.hasda.dk – E-mail: hasda@adventist.dk

Side 127

Egtved Lokalhistoriske Arkiv

Tybovej 2, 6040 Egtved
mail: mogba@vejle.dk

Egtved Museumsforening

Højvang Museum, Aftensang 1,
6040 Egtved
www.hoejvangmuseum.dk
E-mail: inger@lehmann.gl

Side 111

Danmarks Industrimuseum

Gasvej 17-19, 8700 Horsens
www.industrimuseet.dk – følg Danmarks
Industrimuseum på Facebook:
www.facebook.com/pages/Danmarks-
Industrimuseum/24154769101

Side 128

Jelling Lokalhistorisk Arkiv, Byens Hus,

Møllegade 10, 7300 Jelling.
www.jellinglokalhistoriskeforening.dk
E-mail: mh@vejlebib.dk

Side 129

Museerne i Fredericia

Jernbanegade 10, 7000 Fredericia
www.fredericiahistorie.dk
E-mail: museerne@fredericia.dk

Side 118

Museet på Koldinghus
postbox 91, 6000 Kolding
www.koldinghus.dk
E-mail: pds@koldinghus.dk

Side 131

Nørup Lokalarkiv
Dyrehavevej 12, 7182 Bredsten
E-mail: idapoul@privat.dk

**Randbøl Sogns Lokalarkiv-
og Museumsforening**
Ahornvej 2, Randbøldal, 7183 Randbøl
E-mail: nmsn@mail.dk

Side 135

**Lokalhistorisk Forening for
Sønder Bjært Sogn**
Vesterløkke 10, 6091 Bjert
www.bjert-lokalarkiv.dk
E-mail: bjert-lokalarkiv@mail.dk

Side 138

**Sindbjerg Sogns Lokalhistoriske
Forening**
Sognegårdsvej 3, Lindved, 7100 Vejle
E-mail, formand: arne-ida@dlgtele.dk -
arkivbestyrer-mail: hbr@tuknet.dk

Side 141

Smidstrup & Omegns Museum
Præstegårdsvej 74, 7000 Fredericia
www.smidstrupmuseum.dk
E-mail: methanj@gmail.com

Side 143

Stensballe Lokalhistoriske Arkiv
www.stensballe-arkiv.dk
E-mail: stensballearkiv@gmail.com

Side 146

Dansk Sygeplejehistorisk Museum
Fjordvej 152, 6000 Kolding
www.sygeplejemuseum.dk
E-mail: iboergesen@health.sdu.dk

Side 147

**Lokalarkivet for Aaes, Gangsted og
Søvind**
Ravnebjergvej 12, Søvind, 8700 Horsens
www.historiskarkivsøvind.dk
E-mail: arkivsovind@post.tele.dk

Side 149

Tamdrup sognearkiv
Silkeborgvej 245, 8700 Horsens
www.lund-vinten.dk

Side 150

**Lokalhistorisk arkiv for Hjarup, Ødis og
Vamdrup**
Jernbanegade 7, 6580 Vamdrup
www.kongeaamuseet.dk
E-mail: kongeaamuseet@mail.dk

Side 152

Vejle Kunstmuseum
Flegborg 16-18, 7100 Vejle
www.vejlekunstmuseum.dk
E-mail: vkmus@vejle.dk

Side 153

Vejle Stadsarkiv
Enghavevej 2, 7100 Vejle
www.vejlestadsarkiv.dk
E-mail: vba@vejle.dk

Side 155

Der kom en bærepose med dokumenter

Vi modtog en bærepose med dokumenter vedrørende Foldagergård, en af gårdene i Neder Vrigsted. Ved arkiveringen viste de sig at indeholde dokumenter, der både beskrev ejendommens/ejernes kontakter og medlemskaber udadtil, ejernes arbejde med driftsplanlægning og jordforbedring indadtil og gårdens økonomi i et par generationer. Indholdet havde både større kvalitet og kvantitet end forventet, da vi modtog ”posen”.

Ellers har der været en jævn – tynd – strøm af billeder og arkivalier i løbet af året.

Vi gennemførte i august 2011 et bil-orienteringsløb i forbindelse med byfesten. Temaet for de udvalgte steder, der blev til løbets poster, var samlingssteder i Barrit-Vrigsted kommune. Deltagerne blev altså sendt rundt til, blev orienteret om og løste opgaver med relation til forsamlingshuse, kroer og brugsforeningernes mødesale. Det er meget familieorienteret, og der deltog 11 biler med 1-4 deltagere. Igen havde vi forud for løbet foretaget omfattende research for at kunne udlevere oplysningsark om de enkelte samlingssteder. Vi finder simpelthen ud af, hvor godt vi dækker denne vigtige del af lokalsamfundet – dets samlingssted – og vi får mulighed for at gøre noget ved manglerne. I år bliver temaet for løbet ”smedjer”, der også har ligget spredt rundt i de to sogne og kan opspores af familier med lyst til at få oplysninger om denne vigtige side af sognenes liv.

Fremadrettet genoptager vi byvandringerne, hvor vi hidtil har fokuseret på en landsby i perioden 1930-50 og så indsamlet og formidlet viden og historier med tilknytning til stedet og tiden. Fremover begynder vi forfra – med Over Barrit – og fokuserer på perioden 1950-1970. Arrangementerne plejer at trække 40-50 mennesker af hus, det håber vi fortsætter.

Sammen med Barrit Menighedsråd inviterede vi til et foredrag med efterfølgende kaffe i BKI-Centeret. Temaet var Barrit Kirkes bygningshistorie, og foredragsholderen var mag.art. Niels Jørgen Poulsen fra Nationalmuseet. Han er redaktør ved storværket ”Danmarks Kirker” og har undersøgt Barrit Kirke. Det var meget spændende, og der kom ca. 80 interesserede.

De sidste år har en gruppe kreative mennesker afholdt et julemarked i Barrit Sognegård, hvor lokalarkivet også har til huse. Da arrangementet i 2011

Skovlyst i Smedskær, ca. 1910 – et populært samlingssted i begyndelsen af 1900-tallet. Etablissementet brændte i 1912 og blev aldrig genopført.

faldt sammen med Arkivernes Dag, lejede vi en stand i Salen og lavede en udstilling om arkivalier med tilknytning til statens, amtets, sognerådets og politimyndighedens/sognefogedens arbejde med at lede og administrere i forhold til befolkningen. Udstillingen blev studeret og kommenteret af mange gæster, og samtidig fandt mange af markedets gæster ind i arkivet, ligesom arkivet var med til at lokke købere til markedet. Alle var glade, så det bliver ikke sidste gang, at vi deltager i julemarkedet.

Vi er ved at overspille arkivets 20 år gamle kassettebånd til cd'ere. Et af foreningens medlemmer med sans for det tekniske har påtaget sig opgaven.

Men først og sidst er vi i gang med at registrere og omregistrere i Arkibas 4. Det tager meget tid og kræver mange kræfter; men det giver også et kendskab til arkivets indhold og styrkesider og mangler ved vores evne til at illustrere forskellige dele af den lokale kulturarv.

Karsten Bjerreskov

Barrit-Vrigsted Lokalhistoriske Forening/Barrit-Vrigsted Lokalarkiv

Anders Horsbøl med ledsager ankommer standsmæssigt til Stjernholms åbning Valborgaften 30. april 2012. Foto: Benny Andersen.

Fængslende tinghus

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening består af tre grene, der alle drives af frivillige hjælpere: Lokalhistorisk Arkiv, Frihedssamlingen samt gårdmuseet Stjernholm.

Til arkivet er tillige knyttet et årsskriftudvalg, der står for den årlige udgivelse af Årsskriftet, som det er sket siden 1987. I 2011 indeholdt artiklerne et bredt udvalg fra forskellige dele af den gamle Brædstrup-kommune med følgende emner: Årsskriftet gennem 25 år – Tennis, et spil med slag i – Vej og vad, Voervad – Og husk, vi sælger blomster – Gammelstrup Teglværk – Murerfirma i tre generationer – Addit skole, en landsby-skole 1860-1964 – Barber m.v. i Brædstrup – På vandretur i Nim – Herredsfogedboliger i Brædstrup – Tørvegravning i Ring Sømosse – Det startede på en græsmark i Tønning – samt: Begivenheder i Brædstrup-området 2010-2011 fra Horsens Folkeblad. Arkivet har flere arbejdsgrupper, der arbejder med klargøring og registrering af indleveret materiale. Der har i januar/februar været holdt åbent udover de faste tider i forbindelse med en fotoudstilling i det tilstødende kunstudstillingslokale, hvor interesserede fra især Horsens-området fik lejlighed til at se det gamle tinghus nærmere efter med ikke alene læsesal, kontor og magasin, men også cellegangen med den bevarede celle, der fortæller om tiden, da bygningen endnu var arresthus.

Frihedssamlingens udstilling af effekter fra anden verdenskrig befinder sig ligeledes i nogle af cellerne, hvor de opbevares forsvarligt under lås og slå – og med tremmer for vinduerne.

Gårdmuseet Stjernholm startede sæsonen 2012 med Valborg-aften, hvor museumsinspektør Anders Horsbøl Nielsen holdt båltales og fortalte om traditionen, der knytter sig til denne aften, og hermed indledtes sæsonen.

På Stjernholm er der en bred vifte af både særudstillinger, flerårige udstillinger, skoletjeneste, samt særlige arrangementer i 2012, bl.a. med bl.a. Gudenåkoret, Friluftsgudstjeneste, Levende sommersøndage, Levendegørelse, nat på Stjernholm med levende lys overalt, Store Æbledag – samt sæsonens sidste arrangement ”Museumsjul 2012” søndag den 25. november kl. 10-16 med masser af juleboder.

Else Bundgaard

Ved du hvem du er?

I maj 2011 blev vi på Lokalhistorisk Arkiv i Børkop kontaktet af Kristine Sølling Møller, der er redaktør på den historie- og slægtsforskningsbaserede DR1-serie Ved Du Hvem Du Er? Seriens pædagogiske finesse er, at man søger tilbage i kendte danskeres slægt i et forsøg på at finde spændende og ukendte slægtshistorier og fortælle dem, samtidig med at man fortæller dele af Danmarkshistorien.

Hendes forespørgsel drejede sig om brødrene Anders og Peter Lund Madsens slægt på deres fars side. Særlig en af forfædrene havde en helt speciel historie. Det var brødrenes tiptipoldefar Christen Madsen (1782-1864). DR havde fundet nogle oplysninger om ham i en af vores udgivelser, nemlig at han i 1805-1814 havde gjort tjeneste ved fyenske infanteriregiment og som soldat var med i ”det franske auxiliærkorps”. I den anledning tildelte kejser Napoleon III ham i 1858 ”St. Helena-medaljen”.

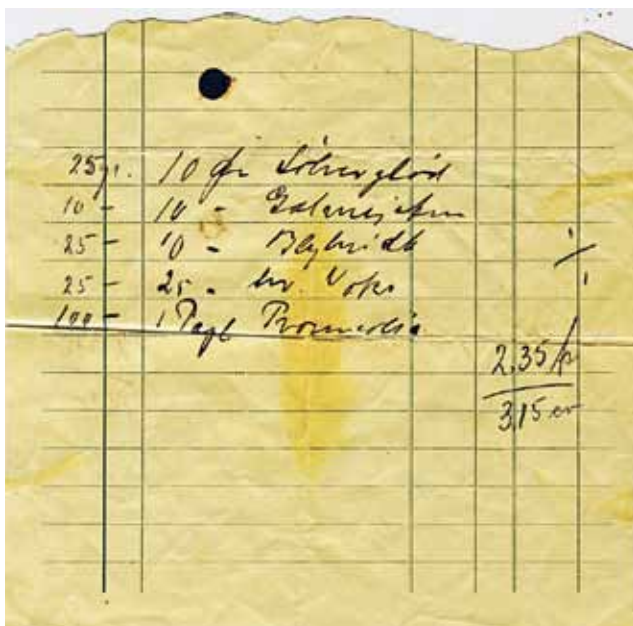
Christen Madsen var en dygtig mand, der foruden at passe sit landbrug i Håstrup ved Smidstrup også gav sig af med at kurere syge dyr. Han havde en universalsalve, som påstodes at læge alle onde sår på dyr og mennesker. Den bestod af 25 g sølverglød, 10 g galmejesten, 25 g blyhvidt, 25 g hvid voks og 100 g provenceolie.

Opskriften havde han fået af sin overordnede ved militæret, og den gik i mange år i Smidstrup sogn under navnet ”Christen Madsens Plaster”.

Historierne om tiptipoldefaderen kunne ikke bruges, med mindre tilrettelæggerne kunne finde nogle dokumenter, der kunne bekræfte dem. Derfor henvendelsen til Lokalhistorisk Arkiv i Børkop.

Det var med nogen skepsis, vi gik til arkivkasserne. Manden var trods alt død i 1864 og var en jævn bonde fra Håstrup. Men minsandten om ikke vi havde både en recept på salven og det originale brev fra den franske ambassadør i København, som meddeler Christen Madsen, at han har fået St. Helena medaljen. Oven i købet havde vi et billede af Christen med medaljen. Disse dokumenter var engang for en snes år siden blevet overdraget arkivet af en hustru til en anden efterkommer.

Vi havde altså alle kilderne til historien, men en af pointerne i tv-seriens formidlingsmetode er, at historierne fortælles på de steder, hvor de i sin tid er foregået, så vi udlånte materialerne til de respektive museer, der skulle fortælle om Christen Madsens meritter som soldat i det franske auxiliærkorps.

Receipt på Christen Madsens plaster.

Christen Madsen med St Helena medaljen.

På Børkoparkivet skulle vi i udsendelsen fortælle historien om Christen Madsens "plaster" til hans to tiptipoldesønner. Det var med en anelse nervøsitet, vi så frem til mødet med brødrene Lund Madsen. De er jo blandt andet kendt for at være et par drillepinde, som nok ville kunne hyle en spagfærdig arkivtjener ud af den. De viste sig at være flinke, ligetil og dybt interesserede i den historie, vi kunne fortælle, men også noget chokerede over, hvad deres forfader havde budt dyr og mennesker som sårbehandling. Udsendelsens tilrettelæggere havde forsøgt at skaffe ingredienserne til salven, men to af dem skulle der polititilladelse til at have, så et par af de fine gamle apotekskrukker, der var lånt til lejligheden, var tomme. Efterfølgende kaldte de to brødre konsekvent deres tiptipoldefar for "Giftblanderen".

Alt i alt var det en spændende oplevelse at være en del af forløbet omkring dette afsnit af serien "Ved Du Hvem Du Er?". Det er et godt udstillingsvindue for de lokale arkiver, og vi har efterfølgende fået en del henvendelser fra folk, der nu er indstillede på at aflevere de gamle familiedokumenter til det lokale arkiv. Man kan se, at de kan bruges til noget, og at der kan fortælles historier ud fra dem.

*Bodil Højlund
Børkop lokalhistoriske Arkiv*

Egtved Museumsforening Højvang

Foreningens aktiviteter fra august 2011 til juni 2012.

Besøg af skoleelever på Højvang Museum, Egtved

Den 29. august 2011 var der besøg på museet af 35 elever og to lærere fra Egtved Skole. Temaet var høst.

Dagen startede med besøg i én af "Påskeborg"s kornmarker. Foreningens kasserer Erik Aaby fortalte om høst i gamle dage og viste, hvordan man høstede med le.

Derefter gik turen tilbage til "Højvang", hvor børnene fik serveret saftvand og boller og hvor Astrid Wandel læste høsthistorier og fortalte om høsten for 100 år siden. Der var opgaver til børnene i museet.

Den 5. og 12. september var der også besøg af skoleelever, 35 hver gang, og de gennemgik samme program, som børnene den 29. august.

Aktivitetsdag ved Højvang Museum

Egtved-Egnens Husflidsforening og Egtved Museumsforening havde arrangeret en aktivitetsdag, som fandt sted i og omkring Højvanggaard lørdag den 3. september 2011 fra kl. 11 til 15.

Det var det skønneste solskinsvejr, så langt de fleste aktiviteter fandt sted ude på gårdspladsen.

Der blev stillet borde op, og her blev der vist løbbinding, rullet bivokslæs, fremstillet uldbolde, solgt honning og syltetøj m.m. Carl Erik Olsen viste hvordan gammeldags trælegetøj fremstilles.

Inden kl. 11 var der sørget for at få tændt op på bålpladsen i haven, og der blev hele dagen løbende bagt snobrød og bålpandekager.

Der var fiskeri i "Casperdam". Der foregik også æblepresning. Mange af de besøgende havde taget store kurve med æbler med samt flasker, som de fik fyldt op med æblesaft.

Det var planlagt, at der skulle foregå "storvask" i museets vaskehus, men da vejret var så godt, blev tingene hentet ud på gårdspladsen. Der blev hængt en tøjsnor op med gammelt flot sengelinned og andet gammelt vasketøj. Det var nemt at få tøjet tørt i det flotte vejr. Det var en overraskelse, at børnene syntes, det var sjovt at vaske med vaskebræt.

Gerda og Jørgen Pedersen fra Nebel deltog i aktivitetsdagen på Højvang med en vogn trukket af to store heste. Der blev kørt tre ture med hestevogn rundt i Egtved by. Alle pladser var besat hver gang.

Julemarked

Den 3. og 4. december 2011 havde Egtved Museumsforening traditionen tro, julemarked på Højvang Museum. Om fredagen blev der sat lyskæder op på "Roberts Eg".

Som tidligere år var Signe og Anders Eriksen tilstede med deres salgsbod med håndarbejde og papirklip. Irene Lyngby var der med sine ting, bl.a. i patchwork. Carl Erik Olsen udstillede gammeldags legetøj fra sin omfattende bod. Tina Østergaard fra Vamdrup havde igen en bod med sølvsmykker. Inge-Lise Ernst fra Jordrup havde en salgsbod med glasfigurer. Det var første gang, hun var med på julemarkedet. Disse boder viste selvproducerede varer. Der var endnu en salgsbod fra frivillige i træværkstedet på "Egetoft".

Museumsforeningens bestyrelse havde som sædvanlig en tombola og en salgsbod, hvor der blev solgt kunstkort, medlemsblade, Spidsbarren 2011 og bøgerne: "Andelsmejerier, skildringer fra Egtved Kommune" og "Egtved Kommune – et strejftog i billeder". Udover medlemsbladene for 2011 var der også mulighed for at købe ældre medlemsblade ud fra en fortegnelse, der var fremlagt på bordet. Der var hurtig udsolgt fra tombolaen begge dage.

De fleste af gevinsterne var gaver fra byens forretninger, pengeinstitutter og erhvervsdrivende. Der var mange flotte gevinster.

Foredrag på Roberthus

Tirsdag den 13. september fra kl. 19 til 21.40 fortalte cand. scient. Carsten Cramon om det gyldne snit. I den første time fortalte han om matematikken som optakt til forståelse af det mysterium, som det gyldne snit rummer. Efter kaffepausen gik han over til at vise f. eks. interessante mønstre i solsikkens blomster, i arkitektur, i kunst og musik. Især var det den græske arkitektur. Foredraget var arrangeret i samarbejde med Egtved Bibliotek, Folkeuniversitet, Egetofts Kunstudvalg og Egtved Museumsforenings kunstudvalg.

”Afstemningsaften”

Fredag den 10. februar 2012 fejrede vi afstemningsdagen for sønderjyderne, som stemte sig hjem til Danmark den 10. februar 1920. Det foregik i Nordlængen på ”Højvang”. Vi startede kl. 19.30 med, at Kirsten Rykind-Eriksen bød velkommen, og derefter var der fællessang. Ordet blev derefter givet til forstander Mads Rykind-Eriksen fra Rødding Højskole. Han kaldte sit foredrag for ”Skæbnefortællinger”. Det var tre medrivende og gribende fortællinger, som blev fortalt på en levende måde af en rigtig god foredragsholder.

Han startede foredraget med at fortælle om en artikel af Politikens tidligere chefredaktør Herbert Pundik og viste et billede af tre soldater fra første verdenskrig, hvoraf den ene endte som Adolf Hitler, og som lige så let kunne være blevet dræbt.

Den første af ”Skæbnefortællingerne” havde overskriften ”Fra tysk flygtning til dansk sydslesviger”. Det handlede om Erna Duggen, der som barn, i de sidste måneder af anden verdenskrig, flygtede til Polen. Hun kom senere videre til Østtyskland og endte i Sydslesvig. Erna Duggen bor nu i Flensburg, er medlem af det danske mindretal, og er nu dansktalende.

Den næste fortælling handlede om en russisk soldat, der oplevede krigen fra den anden side ved deltagelsen i slaget ved Stalingrad og hans efterfølgende march til Berlin. Mads R-E bandt de to fortællinger sammen ved, at fortælle om sin oplevelse ved mindehøjtideligheden for Danmarks befrielse den 4. maj 1985 på Rådhuspladsen i København.

Efter kaffepausen læste Mads Rykind-Eriksen nogle meget gribende breve op fra Hvidstengruppen, sendt fra fængslet før henrettelsen. Det var Grænseforeningen Vejle Vesteregn der havde arrangeret aftenen. Egtved Museums-

forening, Historisk Samfund for Sydøstjylland og Folkeuniversitetet Vejle var medarrangører. Der var god tilslutning med 64 betalende deltagere.

Veteran-traktor

Den 21. februar 2012 fik Egtved Museumsforening foræret en gammel traktor af Poul Mols, der har ejet den de seneste 10-12 år. Traktoren er en Allgaier AP 17 fra ca. 1950. Den blev købt som ny af Peter Hansen, ”Engvang”, Tørskindvej 94. Den er lavet af næsten ren aluminium og fremstillet lige efter krigen, hvor man smeltede gamle flyvemaskiner om til traktorer. Der findes i dag kun 5 eller 6 af den slags i Danmark og cirka ligeså få i Tyskland.

Generalforsamling 12. marts 2012

For første gang kunne foreningen afholde generalforsamling i egne lokaler, idet den foregik i Nordlængen på ”Højvang”.

Før generalforsamlingen gik i gang blev ordet givet til Folmer Christiansen (tidl. tilknyttet Vejle Museum). Han havde valgt at fortælle ud fra emnet: ”Arkæologi til husbehov”.

På grund af tekniske problemer med computer og projektor blev det mest til en mundtlig fortælling om Folmer Christiansens vej til arkæologien. Allerede som barn havde han en spirende interesse for at grave og finde spændende ting i jorden. Efter endt uddannelse på universitetet fik han flere opgaver som arkæolog ved udgravninger. Han var i en årrække tilknyttet Vejle Museum som museumsinspektør. I 2010 søgte han nye udfordringer og fik en stilling ved Hundslund Kirke som graver og kirketjener. Folmer Christiansen fik til sidst pc og projektor til at virke, så han kunne vise nogle billeder og fortælle om udgravninger foretaget i området omkring Fredericia. Han havde rigtig mange billeder og fortalte levende om udgravningerne.

Efter foredraget var der fælles kaffebord. Efter kaffen gik vi i gang med den egentlige generalforsamling.

Svend Erik Billund blev valgt som dirigent, og gav straks ordet til mig, hvorefter jeg gik i gang med formandsberetningen, som indeholdt foreningens virke i det sidste år.

Hanne Peschardt holdt derefter en takketale for Lars Peter Lund for den tid, han har været redaktør af medlemsbladet, og overrakte ham derefter et par flasker rødvin som tak fra foreningen.

Museumsforeningen deltog i Fest- og Kulturugen 2012 med to arrangementer.

Tur til Christiansfeld

Fredag den 30. marts var vi på en tur til Christiansfeld. Vi startede fra Egtved kl. 12. Vi var 15 deltagere og kørte i fire biler. Kl. 13 mødtes vi med guiden Lorenz Asmussen, som viste os rundt i byen.

Vi startede ved brønden på kirkepladsen og gik derefter ind i Brødremenighedens kirke, som har Danmarks største kirkerum. Vi fik straks besked om, at brødre skulle gå til venstre og søstre til højre. Det store rum er holdt helt i hvidt, der er ingen bærende søjler, intet alter, ingen døbefond, og der er heller ingen billeder. Lorenz Asmussen fortalte meget detaljeret om kirkens historie og om brødremenigheden, som er en frimenighed med ca. 300 medlemmer, hvoraf halvdelen bor i Christiansfeld. Byen blev opkaldt efter Kong Christian den 7. og anlagt i 1772. Efter besøget i kirken viste Lorenz Asmussen os rundt i byen og fortalte om de gamle huse, der alle er bygget i gule mursten. Et af husene hedder "Enkehuset". Der er indrettet museum, som viser menighedens og byens historie. Tidligere var huset en social institution for enlige kvinder.

Christiansfelds første hus blev grundlagt 1. april 1773.

Efter rundturen i byen gik vi ud til "Gudsageren", som er Brødremenighedens kirkegård. Her hviler de afdøde medlemmer, som man sidder i kirken, søstre til højre, brødre til venstre. Alle gravsten er ens, og alle gravene er bevaret helt fra 1773. Her sluttede rundvisningen, og vi gik derefter om til Brødremenighedens Hotel, hvor vi fik kaffe, boller og honningkage.

På vej hjem fra Christiansfeld stoppede nogle af os ved træ nr. 36, der er Egtved Kommunes bidrag til alleen af lindetræer, der blev plantet i maj 2004. "Plant et Træ" stod bag en genplantning af "Kongens Allé" – den allé, som Christian X red ad den 10. juli 1920, da Nordslesvig kom hjem til Danmark. Alléen var i årenes løb blevet fældet på grund af vejudvidelse. "Plant et Træ" havde inviteret borgmestre fra alle landets kommuner og amter til at deltage i plantningen. Fra Egtved Kommune og Egtved Museumsforening var det Freiwald Johansson og Carl Erik Olsen, der plantede kommunens træ i maj 2004.

Plakatudstilling:

I de sidste to dage af Fest- og Kulturugen, den 31. marts og 1. april, var der en plakatudstilling i Nordlængen på "Højvang". Carl Erik Olsen viste ca. 170 af sine plakater, som han havde samlet helt fra sin barndom. Hele hans samling er på over 300 plakater. Udstillingen åbnede om lørdagen, og efter at man fra

Nogle af deltagerne ved brønden og Brødremenighedens Kirke i Christiansfeld.

Egtved Museumsforenings side havde budt velkommen, gik Carl Erik Olsen i gang med at fortælle om sine plakater.

Han startede med at fortælle om sin opvækst i Aarhus og bandt derved fortællingen sammen med, i hvilken anledning han havde fået nogle af de forskellige plakater.

Der er mange danske plakater bl. a. fra forskellige begivenheder, så som kunststillinger, også nogle fra Museumsforeningens udstillinger. Der er også plakater fra udlandet bl.a. fra Frankrig og Australien.

Der var ca. 60 besøgende ved selve åbningen af udstillingen, og flere kom til i løbet af eftermiddagen.

Der var kaffe på kanden. Der var også god tilslutning om søndagen.

Sankthansaften

Den 23. juni 2012 var vi igen samlet på ”Højvang” for at fejre Sankthansaften. Vi startede med fællessang og kaffebord kl. 20. Ved 21-tiden gik vi over til Casperdam, hvor medlem af Vejle Byråd, Lars Schmidt, holdt båletalen og hvor bålet blev tændt ved 21.30-tiden.

Carl Erik Olsen ved bl. a. en Aarhus-plakat, han selv har tegnet.

Planlagte arrangementer

Det næste, der sker i Egtved Museumsforening, er afholdelse af det årlige julemarked, som skal være den 8. og 9. december 2012.

Den 10. februar 2013 skal vi igen fejre afstemningsdagen, da Sønderjyderne i 1920 stemte sig hjem til Danmark. Lektor Hans Vammen, Historisk Institut Københavns Universitet, vil ud fra sin nyeste bog ”Den tomme Stat” søge at give en dybere baggrund for den katastrofale krig i 1864.

Arrangørerne er Grænseforeningen for Vejle Vestereg, Historisk Samfund for Sydøstjylland og Egtved Museumsforening. Stedet er Højvang Museum, Aftensang 1, Egtved. Entré, kaffe og kage koster 90 kr.

Inger Lehmann
formand for Egtved Museumsforening

Spareår på museerne i Fredericia

2011 blev et år med fokus på de indadvendte museumsfaglige opgaver. Navnlig håndtering af opgaver i forbindelse med samlingerne, men også formidlingsprojekter og undersøgelser tog en stor del af tiden. Opgaver med forvaltning af kulturarven, både den bygningsmæssige og den jordfaste, stod også højt på dagsordenen. Således blev f.eks. drifts- og plejeplanerne for hele Fredericia Vold gennemarbejdede, så de nu foreligger med en høj detaljeringsgrad til brug for vores fremtidige forvaltning.

I 2011 fik vi flyttet flere genstande til fællesmagasinet i Vejle, og nu imødeser vi udvidelsen af vort lejemål, når tilbygningen derude forhåbentlig står færdig i sommeren 2012.

2011 var et økonomisk vanskeligt år for Fredericia Kommune, og vi blev ramt af opbremsninger i forbruget og siden af regulære besparelser med personalereduktioner til følge. Alligevel lykkedes det at gennemføre en lang række arrangementer, blandt andet de obligatoriske historiefortællinger, både i almindelige byvandring og på specialvandring. Begivenhederne omkring 6. juli 1849 blev grundigt formidlet, og også omegnens historie og kulturhistoriske karakteristika blev taget under behandling.

På Kringsminde var der som sædvanlig flere arrangementer, både forår og efterår med det store clou i november, hvor julen forberedtes. Sommerens traditionsrige arrangement måtte desværre aflyses, fordi det våde vejr havde ødelagt muligheden for det markarbejde, der skulle have været dagens hovedindhold.

Udstillingen ”Med på moden”, som vi viste i Kongens Port, fortalte om tekstilhistorie med udgangspunkt i Fredericia i 1900-årene. I nyere tid fostrede Fredericia flere designere, der blev anerkendte og kendte, og hvis produkter vi har flere eksempler på i samlingerne.

Vi modtog ca. 130 nye museumsgenstande. Som det tidligere har været tilfældet, så kan en særudstilling afføde en del henvendelser fra borgere, som har ladet sig inspirere af udstillingsemnet. Det var også tilfældet i 2011, hvor netop sommerens modeudstilling medførte en del tilbud om overtagelse af beklædningsdele. En del sagde vi nej tak til, men noget tog vi imod, blandt andet tøj af nyere dato.

Lidt kuriøst kan man sige, at 2011 var platte-år, i hvert fald modtog vi en del platter som er kombinationer af kunst og souvenirs. I den mere brugsori-

De Danske Landsoldater var indkvarteret en weekend på Bymuseet, hvor publikum fik lejlighed til at se nærmere på deres uniformer, våben, mundering samt nogle af soldaterlivets trængsler og glæder.

enterede afdeling kan nævnes en barnestol fra midten af 1930'erne brugt i Bøgeskov, legetøj, en barnecykel fra 1895, skøjtestøvler, rejsetasker og nogle faner, f.eks. fra afholdsforeningen Hvide Kors, som lukkede i Fredericia i 2010. Vi er generelt tilbageholdende med at tage imod genstande, men der er stadig unika, som er små brikker til den store mosaik, der danner historien om Fredericia.

Skoletjenesten satte et projekt i gang med udvikling af nyt undervisningsmateriale med udgangspunkt i indvandringen til byen. Det blev i det hele taget et produktivt og arbejdsomt år, hvor en lang række elever fik indblik i byens og egnens specielle historie.

Flere af bygningerne i Jernbanegade fik en overhaling med maling og tjære og på Kringsminde påbegyndtes en udskiftning af østgavlen i sydfløjen, som i flere år har været en kilde til stigende bekymring for nedstyrtning.

På volden kunne vi glæde os over de flotte gelændere, som blev installeret i 2010 og 2011. Arbejdet med etablering af en slags tarzan-bane på Dron-

ningens Bastion blev påbegyndt. Vi måtte sige farvel til en række asketræer, der ikke kunne stå distancen mere. Formidlingen af militærhistorien, navnlig den, der hører 1849 til, fik et nyt medie med de digitale rollespil rettet til smartphones, som man kan spille på volden.

I 2012 sker der på grund af pensioneringer en udskiftning af store dele af det faste personale. Med nye kræfter er der også anledning til at sætte nye dagsordener for fremtidens arkiv- og museumsarbejde, som formentlig vil finde nye veje og andre metoder, men som stadig har sit faste ankerpunkt i en af Danmarks mest interessante byhistorier!

Bodil G. Schelde-Jensen

I særudstillingen "Med på moden" kunne også ses fine eksempler på ældre årgange af kjoler.

Seminariet fyldte 150 år

Gedved Egnarkiv har netop åbnet en ny udstilling. Den afløser udstillingen om elektricitetens 100 årige historie i Gedved Kommune.

Den nye udstilling markerer også et rundt åremål. Den 1. oktober 2012 er det 150 år siden, at læreruddannelsen tog sin begyndelse på Gedved Seminarium. Det markerer Gedved Egnarkiv med en plancheudstilling på arkivet, der kan ses resten af 2012.

Udstillingen viser temaer som bygninger før og nu, forstandere og lærere m. fl. samt "Elever – fester – stævner – ekskursioner", herunder elevfortegnelser tilbage til 1865 samt elevforeningens medlemsblad "Budstikken", der første gang blev udgivet i november 1916. Endvidere omtales Gedved Øvelsesskole, ligesom et luftfoto af seminariet indgår.

Udstillingen bliver suppleret med en film om Gedved Seminarium i slutning af 1950'erne. Filmen tager sin begyndelse på Hansted skole, hvor skolens lærer, der var uddannet på Gedved Seminarium, modtager "Gedved Budstikke" med posten og derefter i "billeder" mindes den gode tid som lærerstuderende på Gedved Seminarium.

Seminariets skrapbog indgår også i udstillingen. Heri fortælles bl.a. om lærerseminariets kamp for overlevelse i 1980'erne.

På udstillingen kan de besøgende også se et billede af "Den gamle skole" med en degn ved katederet og med et af det 18. århundredes meget anvendte redskaber til afstraffelse af folkeskoleelever, nemlig en ferle. Ferlen, der er godt slidt, var en gave til Seminariet ved dets 100 års jubilæum i 1962. På dette klenodie er der monteret et gult metalskilt med graveringen: "1.10.1862 til 1.10.1962 – Gedved Statsseminarium – Fra Statens Pædagogiske Studiesamling".

Grundlæggeren af Gedved Seminarium var Peter Bojsen. Peter Bojsen havde en helt utrolig virkelyst. Han var også initiativtager til etableringen i Horsens af verdens første Andelssvineslagteri samt til oprettelsen af Horsens Folkeblad i 1866. Endvidere blev han i 1866 valgt som folketingsmand for Vejlekredsen. Peter Bojsen var forstander frem til 1896, hvor Jens Byskov overtog seminariets drift, først som forpagter og senere, i 1913, som køber af det private seminarium. Jens Byskov virkede som forstander frem til 1934. I perioden 1934 til 1951 hed forstanderen Tage Byskov, Efter en kort periode frem til 1952 uden forstander blev Hans Christian Høyer-Nielsen ansat som

Gedved Egnsarkiv har skabt en udstilling i anledning af 150-året for starten af Gedved Seminarium.

forstander. I 1977 overtog Niels Holck forstanderstillingen. Efter 1988 var Karin Lindstrøm og Ejvind Post konstituerede ledere.

Gedved Seminarium fungerede som lærerseminarium i årene 1862-1986. Foruden læreruddannelsen har seminariet i årenes løb været hjemsted for forskellige uddannelser. Fra 1967 til 2011 var der HF-kursus, i perioden 1986 til 1996 socialpædagogisk højskole og fra 1997 til 2011 pædagogisk grunduddannelse. Som en konsekvens af fusionen med VIA University College flyttede pædagoguddannelsen til Horsens.

Bygningerne er nu solgt til Casa og er ved at blive lavet til privat-beboelse. Så de 150 år nåede seminariet desværre ikke, men arkivet synes bestemt, det skal markeres.

Karina Christensen, arkivleder

Der skal være mennesker på museet

*Giv et sted hvor jeg får lov at vokse,
giv et sted hvor jeg får tid til at være,
giv et sted hvor jeg tør!*

De statsanerkendte museer er gennem de seneste år blevet konfronteret med en række krav om forbedring og optimering. Kravene kommer fra stat og kommune – museernes tilskudsydere, der naturligt nok ønsker kvalitet for de offentlige midler, der tildeles. Der er krav om forskning på minimum ph.d. niveau, tiltrækning af unge, tiltrækning af minoritetsgrupper, digital formidling, samarbejde med andre museer, samarbejde med universiteter, samlingsgennemgang og interaktion med brugerne via hjemmeside og digitale medier.

Det er positivt, at tilskudsgiver stiller krav. Det er nødvendigt, at museerne udvikler sig, at museumsledere og bestyrelsesmedlemmer over hele landet fokuserer på muligheder frem for begrænsninger.

Hvorfor denne indledning?

For at give en forståelse for det udgangspunkt som museerne arbejder ud fra.

De seneste år har mange museer fokuseret på at udvikle deres formidlings-tilbud – nogle museer tilbyder i dag digital formidling i deres udstillinger, og stadig flere anvender internettets muligheder i museumsformidlingen. Arbejdet med at udvikle formidlingen har på nogle museer medført, at områder som registrering og forskning er blevet nedprioriteret.

Fusioner mellem museer har medført, at museumslandskabet i dag i stadig højere grad udgøres af store museer, mens der bliver stadig længere mellem små særegne museer. Fusioner har skabt såvel identitetskrise som kritisk masse.

De danske museer har i samarbejde med uddannelsesinstitutioner, forskningsinstitutioner, kommuner og i samarbejder mellem museerne udviklet formidlingstilbud, der formår at inddrage og interagere med unge og minoritetsgrupper som indvandrere. På samme vis har museerne skabt samarbejdsprojekter indenfor forskning, og gennem disse projekter skabes viden om brug af digitale medier, publikumsadfærd og brugerinddragelse. Samtidig danner videndeling og erfaringsudveksling grundlag for museernes arbejde med indsamling, registrering og aktivitet på sociale medier.

På Give-Egnens Museum har der ligeledes været stor aktivitet. Sidste år udarbejdedes forsknings- og formidlingsstrategier for museet. Indsamlingspolitik og bevaringsplan er under udarbejdelse. Hvert skridt der tages, tages i retning af videreudvikling af museet.

En gennemgang af hele museets samling påbegyndtes i oktober. En samlingsgennemgang er et stort arbejde, hvor hver eneste genstand vurderes ud fra proveniens, tilstand og antal af dubletter. Det er essentielt, at museets samling er repræsentativ, og derfor kan genstande udskrives af samlingen til kassation eller til anvendelse som rekvisit.

Gennemførelse af en samlingsgennemgang har den store fordel, at det personale, der gennemfører samlingsgennemgangen får grundigt kendskab til samlingen. Jo større aktiv viden museets personale har om samlingen, des bedre er fundamentet for museets forskning og formidling.

Samlingsgennemgangen har ligeledes skabt fokus på museets nærmagasin. Tidligere har museet haft et ønske om at udbygge det eksisterende eller bygge et helt nyt nærmagasin. I det eksisterende nærmagasin har pladsen længe været trang og temperatur og luftfugtighed er vanskeligt at styre. Genstande af papir, stof, træ og metal er meget følsomme overfor svingninger i temperatur og luftfugtighed. Heldigvis har det været muligt for museet at leje 500 rummeter i en ny magasinhal, der bygges ved Center for bevaring af kulturarven i Vejle, og her flyttes de mest følsomme genstande til.

Museet har gennem det seneste år arbejdet på at få etableret forskningsprojekter, der er så vægtige, at de lever op til de krav, der stilles fra tilskudsyder, og som samtidig danner fundament for formidling, der formår at berøre museets brugere.

To større forskningsprojekter er sat i gang, begge i samarbejde med Syddansk Universitet. Det ene projekt skal undersøge indkøbsvaner og forbrugsmønstre i Lindeballe Sogn i 1960'erne. Tidligere har det ikke været undersøgt, hvordan indkøb og forbrug af såvel ordinære varer som af luksusvarer har været med til at forme den kulturelle, sociale og identitetsmæssige udvikling i mindre landsogne. Museet har med forskningsprojektet grebet muligheden for at bidrage til forståelsen af fortid, nutid og fremtid i museets eget lokalområde.

Sideløbende med afvikling af ovenstående forskningsprojekt, igangsættes et treårigt ph.d. projekt, der skal afdække den danske dragons rolle fra 1864 frem til nutiden. Forskningen vil i høj grad sætte fokus på dragonens selvforståelse, samt den opfattelse omverdenen har haft af ham som helt eller skurk

– tvunget i værnepligt eller ansat som professionel soldat. Gennem mange år har museet formidlet 1864-krigen gennem dragon Niels Kjeldsen, der faldt, mens han alene kæmpede mod en større flok preussere. Formidlingen har i forskellige former vist, at emnet er relevant, og at det rummer mulighed for genkendelse, debat og diskussion blandt brugerne. Det handler også om identitet, og her er den lokale helt Niels Kjeldsen helt væsentlig at inddrage, så forskningen formår at skabe ejerskab i lokalområdet.

I den treårs periode projektet gennemføres, fra 2012-2015, vil den ph.d. stipendiat, der tilknyttes, være cirka halvdelen af sin arbejdstid på Give-Egnens Museum, mens den anden halvdel vil blive tilbragt på Syddansk Universitet. Ph.d. stipendiaten vil arbejde såvel med teoretiske analyser som med bearbejdning af empirisk materiale.

Museet er gået ind i samarbejdet med Syddansk Universitet med stort engagement og glæder sig til at kunne integrere forskningens resultater i museets formidlingstilbud.

Forskningsprojekternes resultater skal formidles såvel på højt fagligt niveau gennem artikler, der kræver peer review (fagfællebedømmelse), som på folkeligt niveau, hvor såvel gamle som nye brugere tiltrækkes og inddrages.

Give-Egnens Museum forholder sig – i lighed med alle andre museer til de muligheder, der ligger i anvendelse af digitale medier i formidlingen. Museet kender således de muligheder, teknologien tilbyder i forhold til at kommunikere med brugerne hurtigt og på lang afstand. Anvendelse af teknologi er positivt, når museet ønsker at formidle til brugergrupper uden for museet – brugere i cyberspace, men den moderne teknologi har dog også sine begrænsninger og problemstillinger. For Give-Egnens Museum har den personlige formidling altid været det essentielle. Ikke fordi man ikke har haft mulighed for andet, men fordi man har truffet det valg, at det er den måde, brugerne får den bedste oplevelse på.

Valget begrundes i, at nærhed, personlighed og varme har stor betydning for læring og forståelse.

Hvad er det, der søges på internettet? Hvad er det programmørerne forsøger at skabe? Det er muligheden for det personlige internet – med et fagudtryk ”personal cloud” – hvor det er muligt ikke at føle sig som en fremmed, når man anvender internet. Gennem FaceBook, Twitter, YouTube, LinkedIn osv. søges fællesskab og identitet. Vore møder med andre mennesker er i høj grad blevet upersonlige. Vi mangler og søger derfor det nære og den direkte kontakt – på internettet ved at optimere antallet af venner, der er online.

På Give-Egnens Museum gøres det ved at inkludere mennesker i den formidling, der tilbydes.

Museet arbejder netop nu med tilrettelæggelse af et samarbejdsprojekt, hvor unge mellem 15 og 25 år gennem forskellige processer skal give deres bud på, hvordan museets nye formidlingstiltag kan og bør etableres. Det er interessant at finde en løsning, der giver de unge mulighed for at spejle sig, søge identitet og samtidig have de varme, nærværende og medlevende følelser museet ønsker at give sine brugere.

Give-Egnens Museum har mange års erfaring med den gode faglige personlige formidling, der formår at give kant, integrere, motivere og engagere. Erstattede museet sin nuværende formidling med ren digitalformidling ville det i den grad gå ud over de mange brugere, der er vant til at komme på museet for netop at føle nærhed og for at identificere sig med historien.

Give-Egnens Museum har gennem hele sin levetid defineret sig selv som et museum, der anvender utraditionelle metoder til at opfylde sin mission. Dette vil museet fortsat gøre. Museet vil stå bag projekter, der går på tværs af samfundsskel, uddannelsesniveau og demografiske parametre og skaber samspil mellem mennesker med forskellig baggrund.

Således drives museum på Giveegnen.

*Anne M. Provst Skinnerup,
museumsleder*

Turbulent år for HASDA

2011 blev et turbulent år for arkivet. Arkivets hverdag var gennem året fortsat præget af mange aktiviteter i forbindelse med ekspeditioner, jubilæer, kurser, projekter, registrering og udstillinger.

Hverdagen blev også præget af, at en af arkivets initiativtagere og den daglige leder gennem mere end 20 år, Jytte Kjeldal, tabte kampen mod kræftsygdommen. Det er et ubeskriveligt tomrum, hun har efterladt sig. En uerstatelig viden om arkivet og indsigt i de mange løbende sager er tabt med hendes bortgang.

Det var også dét år, hvor arkivets formand gennem 10 år, Gordon Gronert, valgte at træde til side for at give plads til en yngre formand. John Pedersen var blevet spurgt og takkede ja til udfordringen som formand. Et formandskifte er en spændende fornyelse; men det kræver ressourcer at indføre en ny formand i arkivets grundrytme og forskellige aktiviteter i et omfattende arkiv.

To af arkivets medarbejdere, Birthe Bayer og Preben Jalving har gennemført arkivuddannelsen under SLA. Det er en styrkelse for arkivet, at interessen for uddannelse og lysten til at deltage i forskellige kurser er til stede blandt medarbejderne.

Arkibas 4 er implementeret på arkivet; men den samlede situation på arkivet har gjort, at vi ganske vist er kommet i gang; men der er ikke den nødvendige rutine til stede, så glæden ved programmet lader vente på sig.

HASDA har gennem året fået en del henvendelser fra personer, som søger supplerende oplysninger om deres slægtninge. Disse henvendelser er i stigning, og samtidig er der arkiver, som henvender sig for at spørge til arkivalier i forbindelse med Syvende Dags Adventistkirkens nedlagte sundhedsrelaterede institutioner. Det var muligt at levere en del arkivalier til en udstilling på Frederikshavns stadsarkiv om kurstedet ”Frydenstrand”.

Der har været afholdt to udstillinger med billedmontager fra både Frydenstrand Sanatorium og Skodsborg Badesanatorium i forbindelse med en fremvisning af håndlavede plakater fra 1930’erne med vejledning og råd om sundhed. Endelig har der været arrangeret udstilling i Vejlefjordkirken i forbindelse med Vejlefjordskolens jubilæum for tidligere elever.

HASDAs planer for det kommende år er fortsat at tage vare på arkivalier og stille fortiden til disposition for interesserede samt at være et studiested.

Gordon Gronert, afgået formand for HASDA

Dyt Båt ROBOT på Industrimuseet

På Danmarks Industrimuseum er der som sædvanlig masser af aktiviteter ugen rundt, men her nogle højdepunkter for resten af 2012:

Dyt Båt ROBOT er en særudstilling om og med robotter i alle mulige afskygninger. Her kan man opleve industrirobotter, både moderne og historiske, robotter til brug i hjemmet og på plejehjem, og man kan blive klogere på, hvad en robot egentlig er, og hvordan de virker. I uge 39 og uge 42 vil der være ekstra mange robotaktiviteter med særskilt program, som vil kunne findes på museets hjemmeside. Udstillingen kan ses resten af 2012.

Art Bubble er en international tegneseriefestival, som afvikles på museet i weekenden 6.-7. oktober. Festivalen vil have et amerikansk tema, og man vil kunne møde en håndfuld amerikanske tegneserietegnere samt en lang række skandinaviske og britiske. Samtidig åbner en særudstilling med ca. 100 originale tegninger lånt fra USA. Udstillingen vil kunne ses til ultimo november.

I anden weekend af december afholder museet sin traditionsrige juleweekend, der bare vokser og vokser for hvert år. Et hav af juleboder og aktiviteter gør, at det kun bliver rigtig jul, når man har lagt vejen omkring juleweekenden på Danmarks Industrimuseum.

Brian Wiborg, museumsinspektør

Janry tegner Splint & Co.

Historisk udsigt blev rullet ud

Arkivernes dag 2011 kom til at handle om udsigt, da vi syntes, det var på tide, at det gamle scenetæppe, malet af A. Edsen Johansen til Håndværkerforeningen med udsigt fra Gorms høj over det sydlige Jelling, kom frem i lyset! Maleriet er på størrelse med et gulvtæppe og er normalt rullet sammen og ligger i en kælder. Se denne bogs bagside.

Conny Bæk Hansen lavede i den forbindelse en billedpræsentation af udsigtsbilleder fra hele den gamle Jelling Kommune. Billedpræsentationen har vi tænkt at bruge ved passende lejligheder. Senest på Turismens dag i maj.

Siden marts 2012 har mange af arkivets registreringer været søgbare på "Mini-Arkibas". Det er en fornøjelse, at arbejdet med registrering nu er tilgængelig "world-wide". Det giver større perspektiv i det daglige registreringsarbejde, og vi har fået henvendelser også på den konto.

Lokalhistorisk Forening har i november 2011 præsenteret 14. udgave af årsskriftet Svundne Tider. Endnu engang et flot årsskrift bl.a. med markering af 100 året for stiftelsen af Jelling Husmandsforening. Svundne Tidernes redaktør, Leif Baun, fortalte om indholdet af det nye årsskrift.

I januar 2012 havde foreningen, i samarbejde med Byens Bio og Arkivet, et film- og foredragsarrangement, hvor instruktør Jørgen Vestergaard, tidl. Hvejsel, fortalte om filmen "Den Store Dag" – om konfirmationsforberedelser i by og på land – optaget i og omkring Jelling o. 1980. Filmens fotograf Jørn Kjær, Jelling, var også til stede sammen med ca. 70 gæster.

I februar inviterede foreningen til lokalhistorisk aften i Hvejsel konfirmandstue. Her var fokus sat på præstegårdsjorderne, og flere fortællere gjorde aftenen interessant for de ca. 50 fremmødte.

Efter generalforsamlingen i marts var der igen film på plakaten. Erik Jepsen fortalte om tilblivelsen af Landbrugsrådets reklamefilm "A Danish Farmer". Familien Jeppesen blev ved en tilfældighed hovedrolleindehavere i filmen, som siden 1980'erne er blevet vist overalt i verden, hvortil dansk landbrug eksporterer varer.

I det forløbne år er foreningens hjemmeside gennem mange år blevet skiftet ud med en ny. Et udvalg har arbejdet med siden i længere tid. Resultatet er blevet godt, og siden blev endelig præsenteret i november 2011.

Foreningen har også et "projekt bogudgivelse". Se mere om det på hjemmesiden: www.jellinglokalhistoriskeforening.dk

Torsdag den 7. juni i år inviterede foreningen på udflugt til Skibet Kirke og Haraldskær Gods. Omkring 80 medlemmer og andre interesserede deltog.

*Margit Hansen,
Lokalhistorisk Arkiv i Felling*

Da præstegårdsjorderne i Hvejsel blev udstykket, blev adskillige nye landbrugsejendomme oprettet. Blandt dem var Thommysminde, der i dag er et genoptræningscenter og hestecenter. Lokalhistorisk Arkiv.

2011 blev et tilbageslag for Koldinghus

Museet på Koldinghus oplevede med det kommunale budget for 2011 et alvorligt tilbageslag. Det kommunale driftstilskud til museet blev fra nytår reduceret med 15 procent. Det har været magtpåliggende for bestyrelse og ledelse, at det økonomiske niveau for museets aktiviteter ikke nedsættes. Derfor blev hele besparelsen udmøntet på personalekontoen, hvilket indebar en reduktion af museets faste stab med godt 20 procent. Nedskæringen har ramt alle personalegrupper.

Det siger sig selv, at uanset hvor meget man kan rationalisere driften, så vil et mindre personale kunne udrette mindre. Derfor vil besparelsen få synlige konsekvenser på Koldinghus. For 2011 var der allerede indgåede aftaler, som skulle honoreres. Derfor kunne udstillingsprogrammet ikke reduceres med et voldsomt pres på det tilbageværende personale om at yde en meget større indsats som følge. Men fra 2012 vil besparelserne blive synlige. Der vil ske serviceforringelser på museet, uanset hvor lidt vi bryder os om det. Bl.a. vil antallet af særudstillinger blive reduceret i forhold til tidligere år. Der skal i højere grad lægges vægt på museets indtjening i butik og ved lokaleudlejning. Indtil videre holdes entréen i ro, og håbet er, at publikum bidrager til museets fortsatte drift og udvikling ved at møde talstærkt op. En større del af museets aktiviteter vil være afhængige af, om der kan skaffes eksterne midler i form af tilskud fra andre offentlige myndigheder (puljemidler), fra sponsorer og fra fonde.

For museets personale var det en alvorlig opgave, dels at tage afsked med gode mangeårige kolleger, dels at skulle løfte museets opgaver med færre kræfter. Men alle har vist stor vilje til at se fremad. Processen omkring tilblivelsen af udviklingskontrakterne tjente til at klargøre en række ønsker og opgaver for udviklingen af Museet på Koldinghus. Museet er for tiden i gang med at vurdere nedskæringens virkninger for aktiviteterne og finde konstruktive veje fremad. Dette vil bl.a. ske i forbindelse med indgåelse af ny udviklingskontrakt med Kolding Kommune for perioden 2013-2016.

Udstillingen The Beatles Forever blev en åbenlys succes, der har bragt kendskabet til Koldinghus og Kolding langt ud over kommunegrænsen. Det er glædeligt, at en kulturhistorisk udstilling kan opnå den bevågenhed og publikumsinteresse, som tilfældet har været. Hermed understreges det potentiale, som ligger i Museet på Koldinghus som en væsentlig faktor i det lo-

kale kulturbillede, men også potentialet til at skabe image for Kolding by og som magnet for tilrejsende turister. Det må håbes, at Kolding Byråd erkender dette potentiale og gør noget aktivt for at bedre museernes forhold i Kolding.

Årets anden udstillingssucces var udstillingen ”Drengestreger - Ole Lund Kirkegaards verden”, der på samme måde har vakt genklang langt ud over kommunegrænsen. En glædelig, men nok lidt overraskende stor tilstrømning af skoleklasser og børnehvegrupper har medført en langt mere styret tilgang til udstillingen for grupper, end vi har været vant til. Samtidig har tilstrømningen været anledning til en forlængelse af udstillingsperioden i marts 2012.

I museumsverdenen er der to parametre til vurdering af succes: Besøgstal og regnskabstal. De to tal følges ikke altid ad, men på begge områder kommer museet ud med et flot resultat. Besøgstallet blev nogenlunde som året før, nemlig 113.000, og regnskabet tegner til at udvise et lille overskud, takket være en større andel betalende gæster end budgetteret. Kvaliteten i museumsarbejdet burde være mere interessant end de tørre tal, men også her kan museet fortsat holde ryggen rank. Museet deltager sammen med andre statsanerkendte museer i en landsdækkende publikumsundersøgelse, der giver pæne karakterer til de fleste sider af museets virksomhed. Der vil naturligvis altid være plads til forbedring.

En væsentlig del af succes'en både med The Beatles- og med Ole Lund Kirkegaard-udstillingen skyldtes, at det til dette projekt lykkedes at knytte flere af Koldings kulturinstitutioner, herunder Kolding-bibliotekerne, skolerne, Dorothea Teatret, Nicolai for Børn m.fl.

Værdien af sådanne fælleskampagner omkring et relevant og velkendt emne kan ikke overvurderes, og derfor vil museet også i fremtiden arbejde målrettet på at sætte aktiviteter på programmet, som byens kulturaktører kan spille ind til. En forudsætning herfor er imidlertid, at vi er tidligt ude med initiativerne.

I årets løb har museet arbejdet med Danmarkshistoriens konger og dronninger, der har relationer til Koldinghus. De bliver kernen i et nyt udstillingstiltag på museet. Efter i mange år at have skabt en række særudstillingssuccesser er tiden kommet til, at museet i lige så høj grad bør rette kræfter mod formidlingen af slottets historie og de historier, der knytter markante personer til slottet.

I samarbejde med Syddansk Turisme deltager museet i et regionalt projekt ”Kids'n Tweens”, støttet af Region Syddanmark og EUs socialfond. Projektet er en udløber af en række workshops, som Trekantområdet Danmark for-

Drengestreger – Ole Lund Kirkegaards verden. Udsnit af udstillingskulissen.

anstaltede med henblik på at udpege de mest oplagte turistmål, der kunne udvikles for at tiltrække endnu flere besøgende. Koldinghus var et oplagt mål for en sådan udviklingsplan.

Overskriften er ”Konger og Dronninger på Koldinghus”. Der er udpeget et antal personligheder eller begivenheder, som skal præsenteres levende og inddragende - både for børn og voksne. Formidlingen skal foregå netop i de rum i huset, hvor de historiske personer har haft deres gang.

Renæssancen er uden tvivl storhedstiden for Koldinghus. Men andre perioder vil ikke blive glemt. På en måde kan Koldinghus bruges som afsæt til at fortælle om væsentlige kapitler i Danmarkshistorien. Det gælder ikke mindst Koldinghus’ mest skelsættende begivenhed, nemlig branden i 1808.

Virkemidlerne vil spænde over alt lige fra samtidige genstande og malerier over kopier, film og videoprojektioner, computerskærme og digitalt animerede modeller. Endelig vil der blive arbejdet med en virtuel genskabelse af Christian IVs slotskirke præsenteret i selve rummet.

Samtidig vil der blive arbejdet videre med de velafprøvede tiltag i skoleferierne, vinterferiens ”Kongejagt” og efterårsferiens ”Levende historie: Kongen vender tilbage”. Begge arrangementer tager udgangspunkt i renæssancen, dvs. det sene 1500-tal og tidlige 1600-tal, kongerne Christian III, Frederik II og Christian IV, der alle har sat sig tydelige spor på Koldinghus som bygningsværk. Til dette knytter sig naturligt ”Den store Ridderfest”, et undervisningsforløb for især 3.-5. klasser om renæssancen centreret omkring en stor fest med indstiftelse af en ny ridderorden, som Christian IV foranstaltede i december 1616, netop i Riddersalen på Koldinghus. Ridderfesten vil blive udviklet til et tilbud for voksne med en kombination af formidling og oplevelse.

Poul Dedenroth-Schou, museumsdirektør

Årsrapport fra Randbøl Sogns Lokalarkiv- og Museumsforening

Årets lidt større begivenhed var, at Randbøl Sogns Lokalarkiv- og Museumsforening den 4. november kunne udgive tredje bind i trilogien med titlen, ”Randbøl – Glimt af et hedesogns historie”. Bogen blev udgivet med støtte fra Velux Fonden, Vejle Amts Folkeblads Fond, Bodil og Jørgen Munch Christensens Kulturlegat, Vejle Kommune, Den Jyske Sparekasse og Randbøldal Friluftsbad A.m.b.a.

Generalforsamlingen den 24. november blev afholdt på den genåbnede Vandel kro. Tilslutningen var på over 50 medlemmer, som ønskede at deltage i en god julefrokost, efterfulgt af en generalforsamling, hvor formanden kunne glæde sig over et år med mange aktiviteter, og kassereren kunne fortælle, at økonomien havde det godt.

Så snart generalforsamlingen var overstået, måtte der gøres klar til det traditionsrige årlige julekomsammen i Egns museet den første søndag i advent. Besøgstallet var tilfredsstillende. Vandel Bys juletræ har fundet sin plads i

Ind under jul er det spændende selv at få lov at støbe sit julelys. Søren Pallesen sørgede for, at det blev en god del af børnenes julebesøg i Egns museet i 2011.

museumshaven. I samarbejde med Vandel Borgerforening og Dagli'Brugsen var der arrangeret tænding af juletræet og fakkeltog til Dagli'Brugsen, hvor der var godteposer til børnene. En festlig optakt til den kommende jul.

Så skulle man tro, bestyrelsen havde fået jul nok, men sådan var det ikke. Vejleegnens Museer var fortsat inde i omstruktureringen og kunne ikke afse personale til at underholde Vejle Kommunes skolebørn med et besøg i Egns-museet i Vandel i julemåneden. Det blev de frivilliges lod at sørge for undervisning i den gamle skolestue, rundvisning i Egns-museet, dypning af lys i kælderen under Vandel Skole og endelig for, én ad gangen, at få lov til at vende æbleskiverne i panden på det gamle kulfyrede komfur. 14 undervisningsdage blev det til.

Ikke nok til at tage pippet fra de frivillige, som har sagt ja til at gentage seancen igen i år. Ikke nok med det. 10 frivillige har sagt ja til at holde museet åbent for skolebørnene med et program, der ligner det fra julemåneden. I stedet for at støbe lys, slås der reb. Det sker tre på hinanden følgende dage i begyndelsen af måneden, otte måneder om året.

Den 28. marts havde foreningen arrangeret en rundtur på den nedlagte Flyvestation Vandel. Hvis succeser måles efter antal deltagere, så var tallet 140 udtryk for en succes.

For at skaffe luft til den kommende legeplads i vandeksperimentariet ved Randbøldal-Museet havde museet fået fældet nogle træer på nabogrunden, med naboens tilladelse. De fældede træer blev skilt ad af fire frivillige fra museumsforeningen. De efterlod stedet pænt og ryddeligt.

I marts måned kom der et tilbud om uddannelse til de frivillige i følgende emner, indsamling af museumsgenstande, registrering af samme, god husførelse på museet, håndtering, udstilling og magasinering af kulturhistoriske genstande og yderligere to kurser om håndtering af genstande og malerier. Man har ikke tilmeldt sig alle kurser, men de der betyder noget for bestyrelsens daglige arbejde på museet. Foreningen har en aftale med Vejleegnens Museer omkring vurdering og indsamling af genstande til museet.

På bestyrelsesmødet i januar fik man planlagt den kommende retrospektive udstilling af Axel Sørensen Randbøls malerier og tegninger. Det betyder, at foreningen i dag har registreret 146 af Axel Sørensen Randbøls tegninger og malerier. Selve udstillingen, der blev afviklet i "Det Røde Palæ" ved Randbøldal-Museet i pinsen havde et besøgstal på næsten 400, der kunne glæde sig over et gensyn med hans tegninger og malerier. Alle Sørensen Randbøls billeder var lagt ind på en cd-rom, som stod og kørte i udstillingen. På vægge

At sørge for, at folk kan finde vej er også Egnsmuseets opgave. Her er Svend Aage Hansen i fuld gang med at male det solide ”vejskilt” op.

og stativer var der kun plads til 65 malerier og tegninger.

Mange af billederne var lånt af borgere i den nærmeste omegn. Det gav til resultat, at ud over at få registreret billeder af Sørensen Randbøl, fik man også registreret 65 malerier af hans søn Oluf Sørensen Randbøl. Hertil kom så, at tredje generation af Randbøl-familien dukke op, nemlig Peter Schmücher Sørensen Randbøl, som der indtil nu er registreret 19 værker af. Som en følge af pressens omtale af maleriudstillingen har Randbøl Lokalarkiv modtaget omkring en halv snes billeder af lokale kunstnere.

I midten af august afviklede foreningen sammen med modelflyveklubben RC Ellehammer, Danmarks Flyvehistoriske Selskab og Bunkermuseet på den nedlagte Flyvestation Vandel, den årlige Modelflyvedag. Der kom ikke helt så mange tilskuere som håbet.

Randbøl Lokalarkiv modtager fortsat mange arkivalier i form af både breve, protokoller og billeder. Der arbejdes intenst på at få det hele registreret i Arkibas og få billederne scannet ind. Alt i alt er det bestyrelsens opfattelse, at foreningen opfylder sit formål med at passe på den lokale historie.

Tekst og billeder: N. M. Schaiffel-Nielsen, formand

Livet på gårde og i skole

Lokalhistorisk Forening for Sønder Bjært Sogn har igen haft et godt år med meget høj aktivitet. Der har været mange interesserede medlemmer til vore arrangementer og i årets løb er medlemstallet forøget med 10 procent.

Årets første arrangement i efteråret 2011 var med tidligere folketingsmedlem og medlem af Kolding byråd, Gunhild Due, som siden midten af 1950'erne er kendt for sin omfattende foredragsvirksomhed i landet samt i radio og TV. Gunhild Due fortalte om, hvordan hun, som tilflytter og medlem af en landarbejderfamilie, oplevede mødet med og livet i Bjert fra midten af 1940'erne og frem. Det var en meget personlig og stærk fortælling om livet på gårdene for en landarbejderfamilie.

Det første arrangement i det nye år gav et indblik fra samme tid om livet på gårdene set med barneøjne fra gårdejerens familie. Det blev fortalt med ord og billeder af Anne-Margrethe Staugaard. Igen et meget stærkt personligt foredrag.

Som optakt til en velbesøgt generalforsamling i februar 2012 fortalte museumsdirektør Poul Dedenroth-Schou om sine 35 år på Koldinghus. Fore-

Birks Gård blev for ca. 100 år siden nedrevet og sammenlagt med Agtrup Østergaard i Sdr. Bjert.

draget blev ledsaget af gode fotos om den unikke restaurering af sydfløjen og om slottets udvikling i retning af et levende museum med temaudstillinger, ferieaktiviteter og virksomhedsarrangementer.

Som tidligere år har Sdr. Bjert Centralskoles femteklasser deltaget i en byvandring i Sdr. Bjert. Turen var den samme som i de to foregående år, men arrangeret på en anden måde. I år blev eleverne på forhånd informeret om "det gamle" Sønder Bjært. De kunne derfor forberede sig til turen, hvor de skiftedes til at fortælle historien for kammeraterne. Eleverne var meget interesserede og medlevende i byvandringen, som var "generalprøven" på en tilsvarende tur, hvor skolen havde inviteret forældre, og hvor eleverne fortalte historien for forældrene. Arrangementet var en meget stor succes for både børn og forældre.

I forbindelse med lokalhistorisk dag præsenteredes "Bjert-kalender 2012", en kalender med 12 billeder af gårde i Sdr. Bjert. Da foreningens tema i sæsonen 2011/12 er "gårde i sognet", åbnedes en fotoplancheutstilling i arkivets lokaler med før- og nubilleder af ca. 30 gårde i Sdr. Bjert. Udstillingen

Luftfoto fra 1959 af Sdr. Bjert Centralskole, der blev indviet dette år samtidig med nedlæggelse af sognets tre små landsbyskoler.

har gennem vinteren og foråret været set af rigtig mange mennesker – både medlemmer og ikke-medlemmer. Udstillingen kan fortsat ses indtil efteråret 2012.

Sæsonen afsluttedes med et besøg på Agtrup Østergård. Familien Grethe og Kaj Herse har én af de største private samlinger af tropiske fugle i Europa. Fuglene har fantastisk gode forhold både i inden- og udendørs volierer. Vi fik en meget informativ rundvisning, afsluttende med kaffebord og fortælling om gårdens historie og genopbygning.

Bogen om ”Skoleliv i Bjert” er nu efter en lang og tung arbejdsopgave en realitet og klar til at gå i trykken. Bogen forventes præsenteret medio oktober, hvor også salget starter.

Foreningen er p.t. i fuld gang med den overordnede planlægning for den kommende sæson og enkelte arrangementer er allerede på plads. Da besøget på Agtrup Østergaard – et arrangement ”ud af huset” – var en stor succes, er det allerede besluttet, at foreningen i den kommende sæson inviterer til et besøg på den største virksomhed i Sdr. Bjert. En virksomhed som i øvrigt startede i én af sognets gamle landsbyskoler, som blev nedlagt i 1959 samtidig med indvielsen af Sdr. Bjert Centralskole. Det er besluttet, at lokalarkivets tema i 2012/13 bliver håndværk og industri i sognet.

Steen Andersen og Christian Holdt

En skole opslugte fem andre

I 2011 havde Lindved Skole 50 års jubilæum. Da den første del af den blev bygget i 1961-62, blev der i Grejs og Sindbjerg sogne nedlagt fem gamle skoler. Bygningerne ligger der stadigvæk, og det vil de nok gøre i mange år, for det er godt og solidt byggeri. Men de mennesker, der har gået på disse skoler, er ved at komme op i årene. De vil sikkert være væk længe før bygningerne.

For at minde nutiden og fremtiden om disse skoler lod vi i år vores medlemsblad handle om de gamle skoler. På billedet ses Sindbjerg Skole, der ligger på Nørbjergvej 2, tæt på Viborg Hovedvej.

Bygningen bagerst i billedet blev bygget i 1833. Der var både skolestue og lærerbolig. I 1927 blev bygningen i forgrunden bygget. I den var der to klasseværelser og på første sal bolig til lærerinden. Denne bygning nåede altså kun at fungere som skole i 35 år.

I forbindelse med Lindved Skoles jubilæum har arkivet brugt meget tid på at samle og sortere klassebilleder. Rigtig mange mennesker har hjulpet med at sætte navne på eleverne på billederne. Arkivet har modtaget 52 beretninger

Sindbjerg Skole med bygninger fra 1833 og 1927 (forrest). Den blev nedlagt i 1962.

Det solide skolehus fra 1927 med Sindbjergs kirketårn til højre i billedet. Foto: Leif Baun.

Den gamle skolebygning fra 1833 ligner sig selv 180 år efter opførelsen, jvf. billedet side 141.

om folk, der har levet i Sindbjerg sogn. De er fortalt til og nedskrevet af forhenværende skoleinspektør Mogens I. Thomsen. Historierne har været trykt i et lille blad, der udgives af det lokale plejehjem ”Højtoften”s Venner. Det er en meget interessant samling af ganske almindelige menneskers livshistorie.

Fra elinstallatør Jens Jørgen Kristiansen har arkivet modtaget en omfattende samling af historier. Det er beretninger om mange forskellige oplevelser, han har haft gennem et langt liv i Lindved. Han har været rigtig god til at se de forskellige situationer, ikke mindst de sjove og skæve. Det er på én gang meget seriøst og humoristisk.

Endelig er vi her i 2012 kommet godt i gang med at registrere vore arkivalier i Arkibas. Det kræver mange resurser, men det bliver uden tvivl godt. Det er tydeligt, at det vil give overblik over, hvad vi har.

Ole Jørgensen

Hjemmets tekniske udvikling i det 20. århundrede

Det har været en spændende udfordring at arbejde ud fra denne overskrift for sommerens udstilling i Smidstrup og Omegns Museum.

Der er mulighed for at se to stuer. En stue fra tiden omkring 1920 og en fra tiden omkring 1960. En udstilling med telefoner fra vægtelefon til mobiltelefon. Radioudstilling med spolebåndoptager, grammofon og TV. Mælkenes vej fra ko til smørdrikket. Fra åbent ildsted til mikrobølgeovn, og en lille manufakturforretning med blandt andet blonder i metermål og meget andet. Strygejern fra jern der blev varmet på komfuret til dampstrygejern. Symaskiner fra den gamle håndsymbaskine til elektrisk symaskine. Desuden kan der i de permanente udstillinger i museet ses udviklinger fra vaskebræt til Ferm vaskemaskine, fra piskeris og grydeske til røremaskine og håndmikser.

Arkivet har modtaget arkivalier og ting fra den sidste distriktsjordemor i Smidstrup, Dorthea Christiansen. Med hjælp fra disse arkivalier er det lykkedes at lave en lille udstilling/jordemorklinik samt fortælle Dortheas livshistorie om krigsenken fra Sønderjylland, der efter genforeningen med Danmark fik en uddannelse i København. Efter at være færdiguddannet fik hun ansættelse i Sdr. Bjert og derefter i Rårup-Nepsager. I 1929 kom hun til Smidstrup, hvor hun var distriktsjordemor til 1959.

Alt dette kan ses denne sommer i Smidstrup Museum, men de fleste af udstillingerne kan også ses i sommeren 2013, hvor vi supplerer med en mindre udstilling omkring "Butikkerne" i Smidstrup Sogn i 50'erne.

Med udstillingen vil vi ved hjælp af billedmateriale, interview og andet kortlægge og fortælle om de butikker, der var her engang bl.a. Maren sypige i Smidstrup, købmand Skovkjær i Velling og radioforhandler Richard Olsen i Tiufkjær.

Smidstrup Hvilehjem/Smidstrupparkens historie er også et emne, der er blevet bearbejdet i det sidste år. Se artikel andet sted i årbogen.

Ved generalforsamlingen i marts 2012 fortalte Jens Carlsen fra Bredsten om "Livet fra bondedreng til selvstændig landmand".

Til museets åbningsdag den 3. maj 2012 havde vi et musikalsk indslag. Det var lykkedes museet at engagere to afgangselever fra Det danske Musicalakademi i Fredericia. De to elever spillede med i musicalen Chess på Aarhus Tea-

ter. Begge studerende har tilknytning til Smidstrup, idet Anne Mette Roest kommer fra Grønhavegård i Velling, og Karin Nordly-Holst er oldebarn af Helga og Niels Ladegaard, Smidstrup. Anne Mette og Karin underholdt os med forårsviser. Et festligt indslag på åbningsdagen.

I samarbejde med den nystartede krolfklub blev åbningsdagen afsluttet med en aftentur på volden, og bagefter kunne man hygge sig med varme hveder i museet.

13. maj havde vi plantebyttedag og et lille loppemarked ved museet, hvor også nogle lokale kunstnere udstillede.

31. maj en aften i museet i telefonens tegn. Bent Mainz fortalte telefonens historie: "Fra røgsignaler til mobiltelefon".

2. juni fra kl. 11 til kl. 16 åbent hus i forbindelse med "Turismens dag" i samarbejde med Visit Vejle.

7. juni var der arrangeret aftentur med byhistorisk vandring i bydelen, hvor Krogården engang lå, og hvor børnehaven "Krogårdens Børnehaven" blev bygget i midten af 70'erne.

Smidstrup Museum har vist udstillinger med blandt andet stuer fra ca. 1920 og herover ca. 1960.

Høstdagen på Nørrevang 101 er blevet en tradition fredag i uge 31, i byfestugen. Det har været et tilløbsstykke gennem årene, hvor flere generationer mødes for at opleve høststemningen, og hinandens selskab.

22. september havde vi sommerens sidste arrangement, idet Vigand Rasmussen fortalte om jernbanen, der ikke kom til Smidstrup, og Trekantbyen, der heller ikke blev i Smidstrup. Selvom Smidstrup ligger midt i trekantområdet, er det ikke her udviklingen er gået hurtigst. Men det har også mange positive sider.

Ved henvendelse fra Danmarks Radio var arkivet med til at vise hen til oplysninger til udsendelsen ”Ved hvem du er” med brødrene Anders og Peter Lund Madsen, idet deres oldeforældre og flere generationer før har boet i Smidstrup. Se under Børkop.

Årets studietur havde vi sidst i august 2011, og den gik til Uldum Mølle og Stjernholm Museum. Disse to foreningsdrevne museer var god inspiration for os.

Metha Lange

Den tekniske udvikling i hjemmene har været voldsom i 1900-tallet efter relativ stilstand i århundreder forud. Smidstrup Museum har vist noget af den med en udstilling, der rakte fra bl.a. åbent ildsted til mikrobølgeovn.

Hjemsted for Griffenfolds grav

Stensballe Lokalhistoriske Arkiv har til huse på ”Nørrevang” i Stensballe og dækker Vær og Nebel sogne.

Stensballe – førhen en isoleret lukket landsby, nu forstad til Horsens – er bl.a. med herregården ”Stensballegaard” og kirken med Griffenfolds grav et meget historisk område.

Arkivet har godt 200 medlemmer, kontingentet er 50 kr. pr. husstand.

Vi afholder to foredrag om året. Ved det sidste i forbindelse med generalforsamlingen i marts deltog knap 100 medlemmer. Næste foredrag bliver i november, hvor cand. mag. Steen Ivan Hansen vil fortælle om ”Griffenfeld og Enevælden”.

I maj og juni afholdt vi to aftenvandring i Stensballegaards skov, hvor de 70 deltagere hørte om og så nogle af skovens mange historiske seværdigheder.

Hvert år udgiver Arkivet seks ”Persillekræmmere” med små fortællinger om Stensballeområdet historie. De er alle indlagt på arkivets hjemmeside www.stensballe-arkiv.dk

Stensballe Lokalhistoriske Arkiv

Historien om ”Matak” på Julemærkesanatoriets middagsbord

I 2011-2012 fejrede museet Koldingfjords 100 års dag. Det gjorde vi med en særudstilling om de sidste år af Julemærkesanatoriets virksomhed, hvor især børn og unge fra Grønland kom i behandling. Vi syntes, at disse patienters stemmer fortjente at blive hørt. Hvorledes var det at rejse tusindvis af kilometer til det sydlige Danmark uden familie eller venner for at leve en helt anden hverdag end den, man var vant til?

Da vi begyndte projektet, annoncerede vi efter tidligere patienter. Vi fik seks henvendelser fra grønlændere, der alle havde været indlagt på Julemærkesanatoriet, men ikke samtidig. Udstillingen er bygget op omkring deres erindringer. Vi fik også foræret fotos, og et af disse fotos var i sin tid blevet offentliggjort sammen med en avisartikel. Under fotoet stod:

”For de grønlandske Børn paa Julemærkesanatoriet ved Kolding Fjord var det en virkelig Festdag i Gaar. Overlæge Arthur Maartensson havde sørget for, at der blev en Portion af Hvalhuden fra det store Grindedrab i Vejle – ”Matak” kalder Grøn-

lænderne det, og de ved ikke noget lærere – til de smaa patienter højt fra Nord. Her er Dina gaaet i Lag med Matak'en, hvoraf der staar et helt Fad foran hende. Efter Hvalbuden serveredes grønlandsk Faarekød. De danske Børn i Baggrunden foretrak dog mere "borgerlig" Mad."

Historien bag det særlige måltid var følgende: I 1954 forvildede 63 grindehvaler sig ind i Lillebælt. Da hvalerne svømmede ind i bugten ved Mørkholt, stævnedes 14 fiskere ud i deres både. De så den helt store mulighed for en hurtig fangst og dermed en hurtig fortjeneste. Øjensynligt overvejede de slet ikke, om det var lovligt at jage hvalerne.

I Vejle Amts Folkeblad kunne man på fangstdagen læse: *"Et fantastisk Sceneri uds spillede sig i formiddag i Vejle Fjord, et Skuespil saa fremmedartet og mærkeligt, at man havde følt sig hensat til det nordlige Atlanterhav, havde man ikke haft de skovklædte Bredder langs Fjorden. Ved Ibæk farvedes Fjordens Vand rødt af Blodet fra en kæmpeflok Grinder, fanget trætte ved en mange Timers lang forfølgelse af syv Fiskerkuttere fra Bredballe og drevet ind paa grundt Vand ved den gamle Lodsstation ved Ibæk, hvor de blev dræbt af Stik eller Skud."*

Fiskerne brugte improviserede harpuner og hager til at nedlægge de store dyr med. Tililende vej lensere deltog i slagtingen med sten, og hvad de ellers kunne finde af primitive slagvåben. En fritidsjæger kom også til, og han begyndte at skyde på hvalerne fra en pram.

Dagen efter dette omfattende blodbad, inspicerede fiskerikontrollen stedet og afgjorde, at fiskerne måtte beholde fangsten. Men udbyttet blev langt fra så stort, som de havde kalkuleret med. I stedet for 1000 kr. for hver hval, blev prisen 100 kr. Hertil kom, at hvalerne hurtigt begyndte at rådne. De måtte fjernes fra stranden hurtigst muligt. Derfor blev de fleste af hvalerne sendt direkte til destruktion. Kun nogle få blev brugt til menneskeføde.

I fiskesalget på Vejle Havn kunne man i de efterfølgende dage købe hvalbøffer. Der blevet givet opskrifter i avisen, for noget eksotisk var det jo at skulle sætte tænderne i hvalkød. Overlægen på Julemærkesanatoriet ved Kolding Fjord, Arthur Mårtensson, sikrede sig således en del af kødet til sine grønlandske patienter.

Siden blev grindedrabet og aflivningsmetoderne nøjere undersøgt. Det førte til et retsligt efterspil, dog kun med mindre bøder til fiskerne. Det hører også med til historien, at to af grinderne endte på museum.

Til artiklen er benyttet materiale fra museet og Vejle Stadsarkiv.

*Inger-Marie Børgesen,
Dansk Sygeplejehistorisk Museum.*

Lokalarkivet for Aaes, Gangsted og Søvind

Arkivet har hjemsted i den gamle skole i Søvind. Arkivet er i arkivsamarbejde med Byarkivet i Horsens, Idrætssamvirket i Horsens, Gedved Egnarkiv samt Brødstrup, Stensballe og Lundum arkiver.

Der er åbent hver tirsdag mellem kl. 14 og 17. Formand er Per Rasmussen, der kan træffes på telefon 75 66 91 22. Arkivleder er Bente Winther, der har telefon 75 65 91 15.

Bente Winther/Fjorn Storgaard

Præstegårdens arkiv kom i hus

Tamdrup Sognearkiv fik i 2011 foræret en del protokoller fra Tamdrup Præstegård, hvoraf den mest interessante er Tamdrup Pastorats kaldsbog, hvor præsterne fra 1742 til 1962, da pastor Volf fratrådte, er beskrevet, dels af sig selv og dels af den efterfølgende præst.

Dét, der optog os meget var, at da Peder Jensen Kierulf tiltrådte i 1742, var der ingen præstegård. Forhistorien er, at Tamdrup Sogn blev betjent fra nabosognet, Hvirring, i perioden 1537 – 1742. På et tidspunkt i den periode havde Tamdrup Bisgård egenmægtigt annekteret præstegården.

Først i 1795, medens Jens Borgen var sognepræst, indvilgede Mandix på Bisgård i at bygge en ny præstegård, bestående af egebindingsværk og murede vægge plus jord, hvorpå der kan græsses to heste eller køer foruden hvad korn, der kan avles.

Hele aftalen findes i Tamdrup Pastorats kaldsbog som afskrift af kgl. rescript af 11. dec. 1795 under Hans Kgl. Majestæt Christian VII.

For at forstå Ole Mandix imødekommenhed med hensyn til en ny præstegård til 1000 rigsdaler skal vi have en anden begivenhed med. I 1790 indsendte 104 underskrevne jordgodsejere fra Jylland en klage til kronprinsen. Ole Mandix var blandt underskriverne. Klagen blev afleveret af Benfeldt, Serridslevgård og Lüttichau fra Åkjær. Man klagede over de nye forordninger, som Landbokommissionen havde vedtaget – stavnsbåndets ophævelse, ophævelse af godsernes monopol på studedrift m.m. Godsejerne mente, at forordningerne med tiden ville gøre dem brødløse, forvolde en forstyrrelse i det hele, bringe landet nær sin undergang og gøre efterslægten ulykkelig.

Klagen blev taget meget unådig op, og Landbokommissionens sekretær, Christian Colbiørnsen, fik til opgave at tilbagevise klagen. Det ender med, at Lüttichau bliver frataget kammerherrenøglen, og han forlader landet. Benfeldt bliver meddelt kongens mishag og må betale en bod på 2000 rigsdaler.

Ole Mandix kan sikkert mærke, hvad vej vinden blæser, og bygger vederlagsfrit en præstegård af egebindingsværk og murede vægge. Den kommer dog ikke til at ligge nord for kirken, som Jens Borgen ønskede, men i Kørup. I 1885 bliver bindingsværksgården brudt ned, og den nuværende bolig på Bisgårdsvej 20 bliver bygget.

(Kilder: Kaldsbog for Tamdrup Pastorat, Bondefrigørelsen i Danmark (genudgivelse, Rosenkilde og Bagger 1980).

Vi vil slutte med et billede fra 1955 af kirkestalden ved Tamdrup kirke. Efter Karl Rasmussens fortælling skulle man selv have foder med til hestene. I 1955 fik en landmand fra Hvirring Sogn kirkestalden for at bryde den ned, hvorefter han byggede et hønsehus af materialerne.

Lokalerne, som vi har fået stillet til rådighed på Tamdrup-centret, er meget velegnede til arkivet, som nu har eksisteret i 20 år, og som ovenstående viser, modtager vi stadig nye arkivalier.

Svend Sommer

Arkibas sluger en masse kræfter

Lokalhistorisk Arkiv for Hjarup, Ødis og Vamdrup er arbejdsmæssigt kommet rigtigt godt gennem året 2011.

Registreringen i Arkibas 4 skrider rimeligt godt fremad, men da vi er nødt til at registrere alt fra bunden, har vi endnu en masse mangler, det arbejdes der flittigt på. Nyindkomne ting kommer dog i første række. Skanning af billeder til Arkibas 4 går også planmæssigt fremad, på nuværende tidspunkt er ca. 2500 billeder skannet og beskrevet.

Registrering af bevaringsværdige gravminder for Hjarup, Vamdrup og Ødis er lavet og afleveret til Poul Dedenroth på Koldinghus.

Registrering af "Vamdrup Ugeblad" fortsætter på arkivet med gamle eksemplarer, og nu registreres også ugentligt fra de nye.

En del af Byriels materialer, om gårde og ejendomme i Vamdrup frem til 1946, er skannet.

Der er på arkivet lavet spørgelister, som kan bruges til interviews af private, forretningsfolk, håndværkere og foreninger.

Vi er seks-syv personer, der kommer flere gange ugentligt og arbejder på arkivet, ligeledes har vi vores faste månedlige arbejdsaften, i alt nok lige omkring 3000 timer årligt.

I 2012 bliver det arbejde, som vi er i gang med, fortsat, og forhåbentlig kan vi også få lavet interview med nogle af de ældste indbyggere i området.

Vi vil også i 2012 forsøge at få samlet foreningsprotokoller til opbevaring på arkivet, enten i depot eller på arkiv.

Ligeledes vil vi forsøge at få lavet en fortsættelse af Byriels materiale om ejendomme i området.

*Inger Sørensen,
arkivleder*

Opbrud på Vejle Kunstmuseum

Efteråret 2011 og foråret 2012 har på alle måder været usædvanlige på Vejle Kunstmuseum. Vejles Kulturudvalg besluttede i sensommeren 2011, at Vejle Museum, Vingsted Historiske Værksted og Vejle Kunstmuseum skulle fusionere til et enhedsmuseum. Fusionen skulle træde i kraft fra 1. oktober 2011 men med en overgangsperiode frem til 1. maj 2012. Da Kunstmuseets to erfarne, mangeårige og højt respekterede museumsinspektører i forbindelse med museumsfusionen blev opsagt, brød en veritabel læserbrevsstorm løs i Vejle Amts Folkeblads spalter. Avisen tog senere initiativ til afholdelsen af et borgermøde om byens kulturpolitik – oprindeligt tænkt som en bred debat om kulturlivet, men i realiteten specifikt om Kunstmuseets formidling og afskedigelserne. Sjældent har et kunstmuseum været genstand for så megen offentlig debat. Efteråret 2011 var på Kunstmuseets indre linjer præget af frustrationer og vemod. Udstillinger og aktiviteter gennemførtes udadtil som planlagt.

De to inspektører stoppede deres arbejde hen over foråret, efterhånden som ferier og afspadsering var afholdt, og museumslederen måtte forestå de planlagte udstillinger og arrangementer. Da desuden Kunstmuseets museumsformidler, der havde stået for kunstformidlingen til de yngste museums-gæster samt JuniorGalleriet, valgte at gå på efterløn fra 1. januar, var der i foråret ingen til at forestå formidlingen til børn og unge, ligesom Vejle Kunstmuseums store lærernetværk ikke blev serviceret.

En medarbejder fra Vingsted Historiske Værksted blev heldigvis udlånt fra begyndelsen af marts, så arbejdet med de yngste årgange kunne genetableres, og fra maj begyndte den nye leder af formidlingsteamet sit arbejde. Teamlederen har en kunsthistorisk uddannelse og vil derfor også skulle anvende en del af sin tid på Kunstmuseet.

I foråret 2012 vistes udstillinger med Vejle-kunstnerne Lene Juhler (Johanne Christine), Nis Schmidt (Omkring et krus) og Søren Bjælde (Mundus Tintinabuli. Bjældes Verden). Endvidere blev vist udstilling med malerier, fotografier og videos af Martin Bigum (Struktur under huden) samt multimediaudstilling med den amerikanske kunstner Tim White-Sobiesky (Cold Forest). Hen over sommeren vistes en udstilling med værker af Robert Jacobsen i anledning af Store Roberts 100 års fødselsdag.

I efteråret 2012 afvikles de planlagte udstillinger med Maria Rubinkes

porcellænsskulpturer og udstillingen *Laterna Magica* med moderne færøsk kunst, ligesom der er planlagt en udstilling om Vejle i *Kunsten – Kunsten i Vejle*. Denne udstilling viser primært malerier med motiver fra Vejle og fra byens nærmeste omgivelser. Der vil også være eksempler på værker udført af kunstnere med bopæl i Vejle. I forbindelse med udstillingen udgives en bog om emnet forfattet af Poul Porskjær Poulsen, Vigand Rasmussen og Nina Damsgaard.

Som følge af fusionen er arbejdsplanerne for 2013 endnu ikke på plads.

*Nina Damsgaard,
Vejle Kunstmuseum*

Fra Lene Juhlers udstilling ”Johanne-Christine”, Vejle Kunstmuseum, 2012.

168 paller papir pakket om

Ikke overraskende har også det seneste år budt på travlhed på flere fronter for Vejle Stadsarkiv. Vi oplever et stigende besøgstal på vores læsesal og en stigning i antallet af skriftlige og mundtlige forespørgsler fra borgere, der søger oplysninger om næsten alt mellem himmel og jord: Oplysninger om slægten, om gamle forretninger, firmaer og foreninger, om bygninger, biler og buslinjer – og alt muligt andet. Det er en stor tilfredsstillelse, at der er så stor efterspørgsel på vores kildemateriale og vores viden.

En af årets i bogstaveligste forstand tungeste opgaver har været lukningen pr. 31.12.2011 af det såkaldte Mellemarkiv, som har løst opgaven med at ordne, pakke og registrere de kommunale arkivalier fra de tidligere Jelling, Give, Børkop og Egtved kommuner. I alt 168 paller læsset med arkivæsker, svarende til vægten af 28 indiske elefanter eller 336.000 pakker smør, er blevet flyttet til midlertidige magasiner, mens vi venter på, at udbygningen af Fælles Museumsmagasiner i Vejle bliver færdig i løbet af efteråret 2012. I den nye magasinbygning bliver der plads til fem hyldekilometer arkivmateriale, og vi glæder os meget til at få stillet alle æskerne op på rad og række, selv om også det bliver en tung opgave.

Om vores virksomhed generelt kan siges, at vi forsøger at være så udadvendte, som vi overhovedet kan. Det giver sig udslag i 26 timers ugentlig åbningstid på vores læsesal, deltagelse i forskellige formidlingsprojekter, som f.eks. Kulturrysækken, der er et samarbejdsprojekt mellem skoler og kulturinstitutioner i Vejle Kommune; Spotlight, der er festival for børn og unge i Vejle Kommune, Historisk Atlas, der er et ABM-samarbejde med udspring i Region Syddanmark, men som er godt i gang med at brede sig ud over andre dele af landet – og over grænsen til Tyskland. Vores forsøg på udadvendthed giver sig også udslag i, at vi via vores hjemmeside giver mulighed for at søge i store dele af vores samlinger, vi driver www.vejlewiki.dk, og vi viser film på vejlefilm.dk. Seneste skud på stammen er en facebook-side.

Som nævnt indledningsvis oplever vi stor søgning, og vi tror, at søgningen har sammenhæng med vores fokus på udadvendthed. Jo mere, vi viser os frem, jo flere får øje på os og får lyst til at vide mere. Det giver travlhed, men det giver også en spændende og varieret hverdag, hvor vi aldrig ved, hvad vi vil blive spurgt om i dag.

Susanne Conradsen

Referat af Historisk Samfunds årsmøde 2012

LØRDAG DEN 12. MAJ 2012 HOLDT HISTORISK SAMFUND
FOR SYDØSTJYLLAND SIT ORDINÆRE ÅRSMØDE 2012 PÅ
GLUD MUSEUM MED 37 DELTAGERE.

AF JOHN JUHLER HANSEN, FORENINGENS SEKRETÆR

Inden årsmødet var der fra 10.30 til 12.00 foredrag om Glud Museums grundlægger Søren Knudsen, samt en kort rundvisning ved museumsinspektør Lykke Olsen.

Efter årsmødet (kl. 14.00 til ca. 15.30) talte museumsinspektør ph.d. Mikkel Venborg Pedersen, Nationalmuseet. Hans foredrag hed: ”Om folkemuseumsbevægelsen og frilandsmuseer i Danmark, Norden og Europa.”

Lars Peter Lund, Egtved, blev på bestyrelsens forslag valgt til dirigent. Lars Bjørneboe aflagde bestyrelsens beretning om foreningen og bestyrelsens arbejde 2011/2012 og tog udgangspunkt i årsmødet sidste år, hvor Kulturarvstyrelsens da lige afgåede formand, Steen Hvass, holdt årsmødeforedraget.

Lars Bjørneboe drog også en sammenligning til 1912, hvor Søren Knudsen grundlagde frilandsmuseet i Glud for at vise huse, genstande og rum som fortælling om fortiden og trak linjen op til nutiden, hvor museumsgæster forventer virtuelle udstillinger.

Sommerudflugt 2011 gik til Krengerup, en herregård opført omkring 1790 og i dag har samme inventar som dengang.

Lokalhistorie fra Sydøstjylland 2011 kom igen ud som lidt af et mirakel. Tak til redaktionsudvalget, samt årbogsredaktør Leif Baun og Jelling Bogtrykkeri for indsatsen. Desværre var akustikken ved årbogspræsentationen i mødelokalet i Spinderihallerne i Vejle ikke god, men vi er lovet et bedre lokale i år, hvor præsentationen finder sted i Spinderihallerne i Vejle torsdag den 4. oktober 2012.

Foreningen arrangerede den 25. februar 2012 igen lokalhistorisk inspirationsdag, men ikke med så mange deltagere, som i 2011. Desuden var vi udsat for, at enkelte foredragsholdere ikke levede op til det forventede. Men bestyrelsen arbejder videre med en ny inspirationsdag i 2013, hvor vi opfordrer

de tilstedeværende til at melde ind med emner og foredragsholdere til dette arrangement.

Vinterens foredragsrække 2011/2012 var omfattende med 13 arrangementer fra Hovedgård i nord til Christiansfeld i syd. Der havde været tilslutning fra 12-13 tilhørere og til 150 tilhørere på det mest velbesøgte foredrag. Desværre måtte et enkelt annonceret foredrag aflyses. Da vi har mail og nyhedsbreve til 50 procent af vore medlemmer, fik halvdelen besked herom. Men det var ikke godt nok for de, der evt. var mødt frem på dagen til en lukket dør. Vi vil fremover ved afbud fra foredragsholdere, lave et alternativt arrangement, samme sted og tidspunkt, så ingen tilhørere går forgæves.

Foreningens nyhedsbrev er et nyttigt redskab, som udkom syv gange i det forløbne beretningsår. Det åbner nye muligheder for at nå rundt og oplyse om foredrag osv. Bestyrelsesmedlem Erik Voss redigerer nyhedsbrevet.

Foreningens hjemmeside er et andet vigtigt redskab i foreningens arbejde. Formanden benyttede lejligheden til at takke vores webmaster, Allan Andersen. Opdatering af hjemmesiden osv. fungerer rigtigt godt, lige som siden er yderst præsentabel.

Foreningen har fået gode tilskud i det forløbne år, og formanden takkede bidragsyderne, nemlig kommunerne, legater og fonde.

100 års årbøger på nettet

I beretningsåret 2011-2012 er der afholdt seks bestyrelsesmøder. En af de ting, bestyrelsen i det forløbne år har fået på plads, er økonomi og scanning af Vejle Amts Årbog gennem 100 år, årgangene 1905 til 2005. Det omfatter 20.492 sider med 799 lokalhistoriske artikler. Scanninger med søgefunktioner er på internettet, så man kan søge og finde emner. Vi ved, at brugerne af internettet med lokalhistorisk interesse får glæde heraf. Lars Bjørneboe sluttede sin omtale heraf med at takke Jelling Sparekasses Fond og Energi Horsens Fonden, der gjorde det muligt.

Foreningens projekt om at skaffe nye medlemmer går på tværs af kommunegrænserne. En forening som Historisk Samfund for Sydøstjylland kan have svært med at skaffe samme opbakning som en historisk forening i købstæder eller specifikke lokalområder. Vi bruger hvervekort, når vi holder foredrag, og de ligger fremme på områdets museer, arkiver og biblioteker. Vi har en "hvervekuffert" med rundt til foredrag osv., hvorfra vi også sælger foreningens udgivelser og årbøger. Man kan købe et medlemskab og give det videre som gave.

Efter beretningen spurgte et medlem om cd-rom med scanningerne også kom til at ligge på arkiverne? Formanden svarede, at de kom til at ligge frit på selve internettet, via en server.

Palle Bruus takkede for den gode beretning og det aktive foreningsliv.

Et andet medlem spurgte, da han var ældre uden pc, om der også var tænkt på det? Lars Bjørneboe fortalte, at netop derfor får alle medlemmer årligt to breve. I foråret opkrævning og program for årsmøde og det næste brev er med arrangementer og foredrag i vinterhalvåret. Lars Bjørneboe opfordrede alle med pc, som endnu ikke modtager foreningens nyhedsbrev, til at videregive deres mailadresse til foreningen via hjemmesiden.

Beretningen blev godkendt.

Budget med underskud

Kasserer Benny Andersens regnskab ses side 159. I det forløbne regnskabsår havde foreningen fået 45.000 kr. i tilskud. Der var p.t. 521 medlemmer. Man havde ved at sætte kontingent op, kalkuleret med en medlemstilbagegang på 20 medlemmer, men en sådan tilbagegang var der ikke kommet.

Derefter fremlagde kassereren forslag til budget 2012. Han oplyste, at i år havde inspirationsdagen været arrangeret med brugerbetaling, og at bestyrelsen for at spare portoudgifter selv uddelte årbogen. Vi budgetterer i 2012 med en udgift på 8.000 kr. og dermed en besparelse på 10.000 kr.

Budget 2012 er kalkuleret med et underskud på 9.000 kr. Regnskab 2011 og budget 2012 blev vedtaget.

Revisor Bjørn Købstad takkede foreningens kasserer, Benny Andersen, for et dygtigt arbejde. Regnskaberne var overskuelige og lette at gå til, så det var en fornøjelse at være revisor for denne forening.

Ved valget til bestyrelsen skulle der vælges/genvælges syv bestyrelsesmedlemmer. Benny Andersen, Arne Bendixen, Vigand Rasmussen, Erik Toftgaard genvalgt. De tre nye blev Palle Bruus, Søren Brunbech og Astrid Wandel.

Bestyrelsen foreslog uændret kontingent for 2013 på 225 kr. Det blev enstemmigt vedtaget.

Formanden fik ordet under eventuelt og takkede de tre udtrådte bestyrelsesmedlemmer for deres arbejde for foreningen. Det var Inger Lehmann, som i den tid, hun sad i bestyrelsen, skabte kontakt til Egtved samt Ove Sørensens, museumsleder, Vejle Museum, som bestyrelsen fortsat får god hjælp fra og Arne Rosenkvist, hvis ideer og engagement samt gode kontakter i Hedensted havde været foreningen til megen glæde og nytte.

Regnskab for Historisk Samfund for Sydøstjylland

Driftsregnskab	2011	2010
Tilskud	45.693,00	16.213,00
Gaver fra fonde	20.000,00	10.000,00
Kontingent	89.167,00	91.447,00
Salg af DVD	823,00	220,00
Salg af bøger (incl erstatning 2010)	9.736,70	102.337,38
Renter	934,86	965,80
** Indtægter i alt	166.354,56	221.183,18
Fremstilling af årbog	89.314,50	91.907,66
Udsendelse af årbog	7.666,52	11.641,00
Bestyrelsesmøder/møder	4.032,90	12.029,06
Administration	24.034,04	27.170,05
Medlemsmøder/arrangementer	35.566,02	12.968,70
**Udgifter i alt	160.613,98	155.716,47
Årets resultat	5.740,58	65.466,71

Status

Aktiver

Kasse		
Servicekonto Den Jyske Sparekasse	124.936,38	119.195,80
Kontingentkonto Den Jyske Sparekasse	-	-
Beholdninger ialt	124.936,38	119.195,80

Passiver

Egenkapital:

Beholdning primo	119.195,80	53.729,09
Årets resultat	5.740,58	65.466,71
Beholdning ultimo	124.936,38	119.195,80

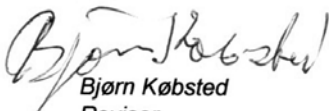
Brædstrup, den 28. februar 2012

Benny Andersen
Kasserer

Revisionspåtegning:

Foranstående årsregnskab er dags dato revideret. Der er foretaget stikprøvevis bilagskontrol. Beholdningerne og overførslerne fra året før er kontrolleret.

Kolding, den 12. marts 2012

Bjørn Købsted
Revisor

Regnar Staugaard
Revisor

Bestyrelsen

2012/2013

Arne Bendixen
Vorslundevej 4
7323 Give
75 73 13 08
a.bendixen@get2net.dk

Lars Bjørneboe, formand
Sehestedsvej 3
8700 Horsens
75 65 77 35/ 61 50 02 73
albjorneboe@stofanet.dk

Poul Jørgen Ladefoged
Fakkegravvej 29
7140 Stouby
75 89 72 20
poulj.ladefoged@gmail.com

Erik Toftgaard, næstformand
Strandvejen 92A
Bredballestrand
7120 Vejle Ø, 75 81 58 56
eriktoftgaard@mail.tele.dk

Kirsten Øbro
Thurøvænget 9, Skærbæk
7000 Fredericia
75 56 30 56
hogk.oebro@skfr.dk

Benny Andersen, kasserer
Egevang 4
8740 Brædstrup
75 75 13 90
hssovejle@gmail.com

Søren Brunbech
Humlevangen 15
7120 Vejle Ø
40 42 92 36
sb@vejlebib.dk

John Juhler Hansen, sekretær
Sofievej 10, 6. t.v.
7100 Vejle
40 41 60 80
johnjh@aab-net.dk

Peter Bjørn Larsen
Søndre Dybbølvej 35
7000 Fredericia
tlf. 75 92 55 86
ulpe7000@hotmail.com

Astrid Fristoft Wandel
Trannisvej 29
6040 Egtved
75 55 20 14
ajwandel@turbopost.dk

Palle Bruus
Bybækvej 9
7120 Vejle Ø
75 83 21 13
bruus@museth.dk

Vigand Rasmussen
Svanholmegade 5
7100 Vejle
75 82 26 56
viganddann@gmail.com

Erik Voss
Clemensgade 31
6000 Kolding
75 53 04 47 – 51 62 72 11
vosserik@gmail.com

Conni Ramskov
Sanderumvej 131
5250 Odense SV
21 69 66 66, job 79 79 10 80
cr@koldinghus.dk

Leif Baun
Kollegievej 9F, 1.
7300 Jelling
40 46 11 22
leif.baun@sol.dk

Denne bog bringer historier og billeder fra det sydøstjyske område, især det tidligere Vejle Amt. Bogen kan læses selvstændigt, men den indgår også i en over 100 år lang række af årbøger, der begyndte at udkomme i 1905 under navnet Vejle Amts Årbog.

I år byder årbogen blandt andet på:

TINNET: Mus og vandskel

TIRSBÆK: Nymodens murværk fra 1500-tallet

VEJLE: Jernbanekrigen

VEJLE: Træfningen 8. marts 1864

JELLING: Konsulen fra Kiddegård

SMIDSTRUP: Fra hvilehjem til plejecenter

FREDERIKSHÅB: Statsungdomslejren

HORSENS: Tobaksfabrikken anno 1965

Udgivet af Historisk Samfund for Sydøstjylland

